T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KENTSEL BELLEK BAĞLAMINDA MEYDANLARDA İŞLEVİN ROLÜ

Merve Nur GÜNEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Kentsel Mekân Organizasyonu ve Tasarımı Programı

Danışman

Doç. Dr. N. Hülya Berkmen

Eylül, 2019

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KENTSEL BELLEK BAĞLAMINDA MEYDANLARDA İŞLEVİN ROLÜ

Merve Nur GÜNEN tarafından hazırlanan tez çalışması çalışması 09.09.2019 tarihinde aşağıda isimleri belirtilen jüri üyeleri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Mekân Organizasyonu ve Tasarım Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. N. Hülya BERKMEN

Yıldız Teknik Üniversitesi

Danışman

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. N. Hülya BERKMEN, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç Dr. Cenk HAMAMCIOĞLU, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU, Üye
İstanbul Üniversitesi _____

Danışmanım Doç. Dr. N. Hülya BERKMEN sorumluluğunda tarafımca hazırlanan "Kentsel Bellek Bağlamında Meydanlarda İşlevin Rolü" başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim

Merve Nur GÜNEN

İmza

Canım aileme

ve

sevgili eşime

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans döneminde kendisinden aldığım dersler ve yüksek lisans tezi süresi boyunca akademik olarak bana katkı sağlayan, yol gösteren ve benimle deneyimlerini paylaşan; aynı zamanda kişisel olarak da hep yanımda olduğunu hissettiren değerli hocam Doç. Dr. N. Hülya BERKMEN'e, katkılarından dolayı hocalarım Doç. Dr. Cenk Hamamcıoğlu'na ve Doç. Dr. Pelin Pınar Giritlioğlu'na, manevi olarak her zaman desteklerini hissettiğim sevgili annem Ayşegül Günen'e, babam Abdullah Günen'e, diğer aile üyelerime, sadece tez döneminde değil hayatımın birçok noktasında yanımda olan arkadaşlarım Yasemin Gödel, Nurefşan Gür, Ece Mimaroğlu, Ayşegül Sezegen, Deniz Naliş, Hüseyin Penbeoğlu, Uğur Bilir ve İzlem Hasbutçu'ya ve yaşadığım her zorlukta beni tekrar ayağa kaldıran, güç veren ve hep yanımda olan sevgili eşime çok teşekkür ederim.

Merve Nur GÜNEN

Eylül 2019

İÇİNDEKİLER

SİMGE LİSTESİ vii
KISALTMA LİSTESİ viii
ŞEKİL LİSTESİ ix
TABLO LİSTESİ xi
ÖZET xii
ABSTRACT xiii
1 Giriş 1
1.1 Literatür Özeti ... 1
1.2 Tezin Amacı ... 3
1.3 Hipotez ... 4
2 Kavramsal Yaklaşım 5
2.1 Bellek ve Kentsel Bellek ... 5
2.2 Kentsel Mekân ... 9
2.3 Kamusal Alan ... 10
2.4 Bölüm Değerlendirmesi ... 13
3 Kamusal Alan Olarak "Meydan" ve Meydanın Tarihsel Süreci 15
3.1 Meydan ... 15
3.2 Tarihsel Süreç İçinde Kıta Avrupası'nda Meydanlar ... 17
3.2.1 Antik Yunan Dönemi ... 17
3.2.2 Antik Roma Dönemi ... 20
3.2.3 Orta Çağ Dönemi ... 24
3.2.4 Rönesans Dönemi ... 26
3.2.5 Barok Dönemi ... 30
3.2.6 Sanayi Devrimi ve Sonrası Dönem ... 33
3.2.7 Modernizm Dönemi ... 35
3.3 Tarihsel Süreç İçinde Anadolu'da Meydanlar ... 37
3.3.1 Bizans Dönemi ... 37
3.3.2 Osmanlı Dönemi ... 41
3.3.3 Cumhuriyet Dönemi ... 44
3.4 Bölüm Değerlendirmesi ... 50

4 Meydan Tipolojileri **53**
4.1 Biçimsel Açıdan Meydanlar ... 53
4.2 İşlevsel Açıdan Meydanlar ... 62
4.2.1 Hareket Unsuru ... 60
4.2.2 Ekonomik Unsur ... 64
4.2.3 Sosyal ve Kültürel Unsur ... 66
4.2.4 Siyasi ve İdeolojik Unsur ... 72
4.2.5 Kent Merkezi Unsuru ... 75
4.2.6 Sembolik Unsur ... 77
4.3 Bölüm Değerlendirmesi ... 62
5 Kentsel Bellek ve Meydanda İşlev İlişkisi **81**
5.1 Tarihsel Süreç İçerisinde Biçimsel ve İşlevsel Açıdan Taksim Cumhuriyet Meydanı ... 82
5.1.1 1850-1923 Dönemi ... 85
5.1.1 1923-1950 Dönemi ... 88
5.1.1 1950-1980 Dönemi ... 92
5.1.1 1980-2000 Dönemi ... 95
5.1.1 2000-Günümüz Dönemi ... 96
5.3 Bölüm Değerlendirmesi ... 100
6 Sonuç ve Öneriler **103**
Kaynakça **106**

SİMGE LİSTESİ

M Metre

KISALTMA LİSTESİ

AKM Atatürk Kültür Merkezi
MS Milattan Sonra
TDK Türk Dil Kurumu
TMMOB Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 3.1 Milet Antik Kenti 18
Şekil 3.2 Assos Agorası 19
Şekil 3.3 Atina Antik Kenti Planı 20
Şekil 3.4 Pompeii Forum Planı 21
Şekil 3.5 Pompeii Forumu 22
Şekil 3.6 Roma Forumu 22
Şekil 3.7 Roma Forum Planı 23
Şekil 3.8 Del Campo Meydanı Planı-Siena 24
Şekil 3.9 Del Campo Meydanı-Siena 25
Şekil 3.10 Sforzinda İdeal Kent 27
Şekil 3.11 Palma Nova Kenti Planı 28
Şekil 3.12 Palma Nova Kenti 29
Şekil 3.13 San Marco Meydanı-Venedik 29
Şekil 3.14 San Marco Meydanı Planı-Venedik 30
Şekil 3.15 Popolo Meydanı-Roma 31
Şekil 3.16 San Pietro Bazilikası ve Meydanı Planı-Vatikan 32
Şekil 3.17 San Pietro Meydanı-Vatikan 32
Şekil 3.18 Royal Crescent ve The Circus-Bath 34
Şekil 3.19 Royal Crescent ve The Circus Planı-Bath 34
Şekil 3.20 Etoile Meydanı-Paris 36
Şekil 3.21 Picadilly Circus-Londra 36
Şekil 3.22 Constantinus Forumu ve çevresi tasviri 37
Şekil 3.23 Konstantinopolis planı ve Forumları 38
Şekil 3.24 Hipodrom ve çevresi tasviri 39
Şekil 3.25 Hipodrom ve çevresi planı-Konstantinaipolis 40
Şekil 3.26 Hipodrom Kalıntıları, Sultanahmet Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi 40
Şekil 3.27 Sultan III. Murad'ın, şehzadelerinin sünnet düğünü şenlikleri sırasında At Meydanı'nda (Sultanahmet Meydanı) bulunan İbrahim Paşa Sarayı'nın "Şahniş" inden altın saçmasını gösteren minyatür 41
Şekil 3.28 Bursa Hanlar Bölgesi 42
Şekil 3.29 Süleymaniye Külliyesi-İstanbul 43
Şekil 3.30 Süleymaniye Külliyesi Planı-İstanbul 43
Şekil 3.31 Kızılay Meydanı 1930-Ankara 45
Şekil 3.32 Taksim Cumhuriyet Anıtı-İstanbul 47
Şekil 3.33 Taksim Cumhuriyet Meydanı 1 Mayıs 1977-İstanbul 48
Şekil 4.1 Kapalı Meydanlar 55
Şekil 4.2 Egemen Bir Yapının Vurgulandığı Meydanlar 55
Şekil 4.3 Bir Merkez Etrafında Şekillenen Meydanlar 56
Şekil 4.4 Grup Meydanlar 56
Şekil 4.5 Amorf Meydanlar, Kırmızı Meydan-Kopenhag 57
Şekil 4.6 Meydan Tipleri 58
Şekil 4.7 Kareden Türemiş Meydan Tipleri 59
Şekil 4.8 Daireden Türemiş Meydan Tipleri 59
Şekil 4.9 Üçgenden Türemiş Meydan Tipleri 59
Şekil 4.10 Amager Meydanı-Kopenhag 63
Şekil 4.11 Antik Yunan Agora ve Ticari İşlev Tasviri 64

Şekil 4.12 Grand Place Meydanı/Grotemarkt - Brüksel 65
Şekil 4.13 Saray Meydanı-St. Petersburg..... 67
Şekil 4.14 Saray Meydanı-St. Petersburg..... 68
Şekil 4.15 Superkilen Kent Parkı (Superkilen Urban Park)-Kopenhag 69
Şekil 4.16 Kırmızı Meydan (The Red Square) -Kopenhag 70
Şekil 4.17 Siyah Meydan (The Black Square)-Kopenhag 70
Şekil 4.18 Yeşil Park (Green Park)-Kopenhag..... 71
Şekil 4.19 Tiananmen Meydanı-Pekin..... 74
Şekil 4.20 1989 Tiananmen Meydanı Olayları 74
Şekil 4.21 Prag Eski Kent Meydanı (Old Town Square)-Prag..... 76
Şekil 4.22 Devrim Meydanı (Plaza de la Revolucion)-Havana 78
Şekil 4.23 Devrim Meydanı Bakanlık Binası-Havana (Plaza de la Revolucion)..... 79
Şekil 4.24 1 Mayıs İşçi Bayramı 1977 Taksim Cumhuriyet Meydanı 80
Şekil 5.1 Taksim Cumhuriyet Meydanı ve bağlantı yolları 78
Şekil 5.2 Taksim Cumhuriyet Meydanı ve sınırları 79
Şekil 5.3 Topçu kışlası, Talimhane ve Taksim Bahçesi 86
Şekil 5.4 Taksim Bahçesi planı 87
Şekil 5.5 Taksim Cumhuriyet Meydanı sınırları 89
Şekil 5.6 Taksim Meydanı ve çevresi, Henri Prost'un AKM büyük tiyatronun konumu için notu (1941)..... 90
Şekil 5.7 Taksim Cumhuriyet Meydanı 1943 Pervititch Haritası..... 91
Şekil 5.8 İnönü Gezisi ve Taksim Cumhuriyet Meydanı..... 92
Şekil 5.9 2 No.lu Park Alanı Düzenleme Planı..... 93
Şekil 5.10 Atatürk Kültür Merkezi 94
Şekil 5.11 1 Mayıs 1977 mitingi ve Atatürk Kültür Merkezi..... 95
Şekil 5.12 2111 karar sayılı Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi görseli 97
Şekil 5.13 Gezi Parkı Olayları (2013)..... 98
Şekil 5.14 Taksim Cami inşaatı..... 99
Şekil 6.1 Kolektif bellek, kent ve kentsel bellek İlişkisi 103
Şekil 6.2 Biçim ve işlevin kentsel belleğe olan etkisi 104
Şekil 6.3 Biçim, işlevin ve kentsel bellek ilişkisi 104

TABLO LİSTESİ

Tablo 5.1 İşlevsel açıdan Taksim Meydanı'nı etkileyen faktörler ve kentsel belleğe yansımaları 101
Tablo 5.2 Biçimsel açıdan Taksim Meydanı'nı etkileyen faktörler ve kentsel belleğe yansımaları 102

ÖZET

Kentsel Bellek Bağlamında Meydanlarda İşlevin Rolü

Merve Nur GÜNEN

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. N. Hülya BERKMEN

Günümüzde kamusal alan olarak meydanlar kent dokusundaki ve kent belleğindeki yerini ve önemini korumaya devam etmektedir. Toplumun kendini ifade ettiği, biraraya geldiği, etkileşime geçtiği mekânlar olan meydanların bulunduğu döneme veya konuma göre farklı formlara ve işlevlere sahip olduğu görülmektedir.

Yüksek lisans tezi araştırması sırasında kentsel bellek bağlamında meydanlarda işlevin rolünü incelemek adına öncelikle "bellek", "kentsel bellek", "kentsel mekân" ve "kamusal" alan kavramları hakkında literatür taraması yapılarak çeşitli bakış açılarından görüşler ortaya konulmuştur. Bu bilgiler ışığında meydan kavramı biçimsel ve işlevsel açıdan daha derinlenmesine incelenerek, tarihsel süreç içerisindeki konumu ve önemi kronolojik olarak gözlemlenmiştir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda biçim olarak meydanların sonsuza varan olasılığa sahip olabileceği anlaşılırken, işlevsel açıdan kentsel dış mekân olan bu alanların ortaya çıkışından itibaren belirli ve benzer işlevleri olduğu görülmüştür.

İşlevsel boyutları kentsel bellek ile olan bağlantısı göz önünde tutularak incelenmiştir. Meydanda işlevin rolü ve değişimi sonucunda kentsel belleğe olan etkileri irdelenmekte, bu duruma sebep olan süreçler incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel bellek, kentsel mekân, kamusal alan, meydan, işlev

ABSTRACT

The Role of Function in City Squares in the Context of Urban Memory

Merve Nur GÜNEN

Department of Urban and Regional Planning

MSc. Thesis

Advisor: Assoc. Prof. Dr. N. Hülya BERKMEN

Today, squares retain their importance for the urban texture and memory. These public spaces where society gathers, interacts and expresses itself mutate into different forms and adopt different functions.

During the research for this master thesis, in order to analyze the roles of squares' functions from the standpoint of urban memory, literature surveys regarding "memory", "urban memory", "urban spaces" and "public spaces" were done and ideas emerging from various points of views were presented. In light of these pieces of information, the notion of square is dissected to its formal and functional qualities, and its historical importance is chronologically observed.

Findings suggest that squares can possess endless formal possibilities with similar and specific historical functions since their emergence. The functional aspect was studied with the squares' relation to the urban memory in mind.

The role of function and the effects its mutation has on the urban memory is studied, as well as the processes the mutations bring forth.

Keywords: Urban memory, urban space, public space, square, function

1
Giriş

1.1 Literatür Özeti

Bu çalışmada, kentsel bellek bağlamındaki meydanlarda işlevin rolü incelenmektedir. Literatür araştırması; kitap, makale ve tez incelenmesi, bu doğrultuda kavramsal çerçevenin ortaya konulması ve meydanların tarihsel süreçte içinde bulunduğu döneme göre nasıl şekillendiği örnekler üzerinden açıklanarak desteklenmesi ve genel çıkarımlarda bulunması şeklindedir.

Bu doğrultuda işlevsel unsurları ortaya konulup, bu unsurları yansıtan meydan örnekleri de verilmektedir. Ayrıca meydanlarda kentsel bellek ve işlev arasında nasıl bir ilişki olduğu, bu işlevin değişimi ile kentsel belleğin nasıl etkilendiği İstanbul metropolitan alanının en önemli meydanlarından biri olan Taksim Meydanı örneği üzerinden anlatılmaktadır.

Literatürde "kamusal alan" kavramı hakkında önemli kuramları olan Jürgen Habermas'ın 1962 yılında yayınlanan "Kamusallığın Yapısal Dönüşümü" kitabı, yine kamusal alan tanımlamalarıyla ön plana çıkan Hannah Arendt tarafından 1961 yılında yayınlanan "Geçmişle Gelecek Arasında" ve 1958 yılında yayınlanan "İnsanlık Durumu", Richard Sennett tarafından 1977 yılından yayınlanan "Kamusal İnsanın Çöküşü", Carmona M, Magalhães and Hammond tarafından 2003 yılında yayınlanan " Public Places, Urban Spaces", Jan Gehl tarafından 1971 yılından yayınlanan "Life Between Buildings" ve 2010 yılında yayınlanan "Cities for People", Ali Madanipour tarafından 1996 yılında yayınlanan " Design of Urban Space An Inquiry into a Socio-spatial Process" kitapları bu tez çalışmasında incelenmiştir. "Meydan" kavramı ve meydanın biçimi ve işlevi hakkında kamusal alanla ilişkili olarak Habermas, Arendt ve Carmona vd.'nin incelenen yayınları dışında; Norberg Schultz tarafından 1971 yılında yayınlanan "Existence, Space & Architecture", Moughtin tarafından 2003 yılında yayınlanan "Urban Design: Street and Square",

Zucker tarafından 1959 yılında yayınlanan "Town and Square from the Agora to the Village Green", Rob Krier tarafından 1979 yılında yayınlanan "Urban Space", Pelin Gökgür tarafından 2008 yılında yayınlanan " Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri", Kevin Lynch tarafından 1960 yılında yayınlanan " Kent İmgesi" kitapları incelenmiştir.

Ayrıca kolektif belleğin uzantısı olan "kentsel bellek" kavramı ile ilgili çalışmaları olan Maurice Halbwachs tarafından 1950 yılında yayınlanan "Kolektif Hafıza", Pierre Nora tarafından 1994 yılında yayınlanan "Hafıza Mekânları" serisi, Aldo Rossi tarafından 1966 yılında yayınlanan "Şehrin Mimarisi" ve Mark Crimson editörlüğünde derlenen ve 2005 yılında yayınlanan "Kentsel Bellek" kitaplarından bu çalışma kapsamında faydalanılmıştır.

Literatür taraması yapılan kaynakların incelenmesi sonucunda, kentsel dış mekân olan kamusal alan kavramının ortaya çıktığı andan itibaren farklı bakış açılarıyla ele alındığı görülmüştür. Küreselleşme sonucu değişen dünya anlayışı, gelişen teknoloji ve toplumsal normlardan ziyade bireysel isteklerin daha fazla ön plana çıkması ile kamusal alan kavramı hakkında yeni tanımlamaların yapılmasının devam ettiği görülmektedir.

Meydan kavramının ise incelenen kaynaklarda belirli tanımlamaları olduğu görülürken, tarihsel süreç içerisinde farklı dönem ve devletlere göre birçok forma ve birden fazla işleve sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Biçimsel açıdan sonsuz seçeneğin olduğu gözlemlenirken işlevsel olarak meydanın ortaya çıkışından itibaren bu kentsel mekânların belirli amaçlar doğrultusunda kullanıldığı ve kullanılmaya devam edildiği gözlemlenmiştir.

Kentsel belleğin ise bu noktada devreye girdiği gözlenmiş olup, toplum tarafından kentin algılanması, yaşanılan olayların ve elde edilen deneyimlerin birikimi sonucu oluştuğu görülmüştür. Bir topluma veya döneme ait kanıksanmış hafızanın müdahaleler sonrası değiştirilmesinin sonuçları elde edilmiştir. Literatür araştırması sonucu elde edilen çıkarımlar doğrultusunda "Kentsel Bellek Bağlamında Meydanda İşlevin Rolü" başlığı altında incelemeler yapılmıştır.

Meydanda işlevin değişimini tarihsel süreç içerisinde gözlemlemek ve bu değişimin getirmiş olduğu etkileri kentsel bellek ile ilişkilendirmek adına Taksim Cumhuriyet Meydanı ele alınmıştır.

Sonuç olarak; yapılan kaynak araştırması ve örnek incelemesinin ardından meydanlarda işlevin kentsel belleğe olan yansıması, toplum hafızasına alınmış ve kanıksanmış işlevin değişimi ile birlikte ortaya çıkan bulgular yorumlanmaktadır.

1.2 Tezin Amacı

Mekân kavramı, tarihsel süreç içerisinde ve literatürde, farklı boyutlarıyla biçimlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Kentsel mekân kavramı kentlerin ortaya çıkmasıyla birlikte oluşmuş, genel olarak yerleşmelerin boşluk ve doluluk ilişkisi bağlamında irdelemiştir. Kentsel mekân kavramı genel olarak kamusal alan ve özel alanlar şeklinde literatürde yer bulmuştur. Günümüzde kullanım şekilleri değişiklik göstermiş olsa bile kamusal alanlar; araç ve yaya yolları ile farklı işlevlerdeki açık ve yeşil alanlar olarak, kent sakinlerinin özgürce hareket edebildiği, sınıfsal ayrımın olmadığı, 7/24 ve ücretsiz erişebildiği, herkese açık ve çeşitli faaliyetlere ev sahipliği yapan alanlar olarak tanımlanmaktadır. Kamusal alanlar içinde yer alan meydanlar, yukarıdaki tanımlamalara ek olarak toplanma, biraraya gelme alanları olmasının yanısıra sembolik veya işlevsel olarak odak noktaları olmaları nedeniyle yerleşme mekânının ve kentsel belleğin ana elemanlarından biridir. Fizik mekân özellikleri saysesinde kent dokusunda kolayca algılanabilen ve ayırt edilebilen meydanlar ayrıca sahip oldukları işlevleriyle hafıza mekân olarak toplumun belleğinde yer edinmektedir.

Kavramsal olarak literatürde bu bağlamda tanımlanan süreç içinde meydanlar kentsel dış mekân olarak kabul gören, kentin odak noktaları olma özelliğini yitirdikleri, genellikle ulaşım odaklı ya da transfer noktası alanlara dönüştüğü veya kullanım amaçları düşünülmemiş, işlevsiz boşluklara evrildiği gözlemlenmektedir.

Bu çalışmada tarihsel süreç içerisinde tanımlı mekânsal özellikleriyle kentsel dokunun, kullanım amaçlarıyla kent belleğinin bir parçası olan "meydan" kavramını, meydanların ortaya çıkışını, evrimini Avrupa kıtasından ve

Anadolu'dan meydan örneklerini dikkate alarak, günümüzdeki meydanların geçmiş ile karşılaştırılması yapılarak zamanla değişimi ve bu değişime etki eden dinamikleri ortaya çıkarmak hedeflenmektedir.

Bu doğrultuda; çalışmanın üzerinde durduğu temel kavramlar "meydan", "kentsel bellek" ve "işlev"tir. Kavramsal yaklaşım sonrası, kentte yer alan hangi alanların meydan olma özelliği taşıdığını işlevsel ve biçimsel açıdan sınıflandırarak çalışma, örnekler üzerinden açıklanmaktadır.

Meydanların işlevsel açıdan kentin belleğindeki konumunun işlev ile ilişkili çeşitli unsurlarının örnekler ile birlikte açıklanarak kentsel bellek ile meydan ilişkisinin ortaya koyulması amaçlanmaktadır.

1.3 Hipotez

Kentsel dokunun bir parçası olduğu kadar kentsel belleğin de bir parçası olan meydanlar kentlerin sahnesi olma özelliğini gösterirken kentlinin de kendini ifade edebileceği bir alan yaratmaktadır.

Meydanlar işlevsel olarak incelendiğinde, hareket, bekleme, buluşma, dinlenme veya toplanma gibi birçok kullanım amacına sahiptir. Bir meydanın sahip olduğu biçim ve işlev birbirini beslemektedir. Tarihsel süreç sonucu ortaya çıkan form ve kullanım şekilleri değişime uğradığında kentsel bellek zedelenmektedir. Çünkü, meydanların işlevleri kentsel belleğe etki eden birincil faktördür. Meydanların biçimleri ise kentsel belleğe etki eden yardımcı faktördür. Dolayısıyla, toplumda kabul gören kullanım amacını yitiren meydan, hafıza mekân olma özelliğini kaybetmektedir.

2
Kavramsal Yaklaşım

Çalışmanın bu bölümünde tezin ana kavramları üzerinde durularak "bellek", "kentsel bellek", "kentsel mekân" ve "kamusal alan" kavramları literatür araştırması kapsamında tanımlanmaktadır.

2.1 Bellek ve Kentsel Bellek

Bellek; sözlük anlamı ile "yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, dağarcık, akıl, hafıza, zihin" şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2019). Ayrıca "bellek"; bilgi, deneyim, insanları ya da geçmişte yaşanılan anıları hatırlama yetisidir (Cambridge, 2019).

Cevizci (1999) Felsefe Sözlüğü kitabında belleği dört farklı şekilde tanımlamıştır:

- "Geçmişteki deneyimleri, tecrübe ve yaşantıları hatırlayabilme yetisi. Deney ya da tecrübeleri anımsama, zihinde canlandırma ve geçmişi şimdide koruma gücü."
- "Anımsayan öznenin geçmiş yaşantılarına, bilinç hallerine ya da geçmişte algılamış olduğu nesnelere ilişkin çıkarımsal olmayan bilgisi"
- "Özgün olaylar, olgu ve nesneler, imge ve fikirler ortada olmadığı zaman, onlarla ilgili bilişi veya malumatı zihinde korumaktan meydana gelen fonksiyon."
- "Söz konusu malumatı depoladığı, biriktirdiği varsayılan sistem ya da yer."

Ayrıca Cevizci (1999) bellek oluşumunda veya hatırlama sürecinde üç ayrı evreden bahsetmektedir. 1. Evre: Algılanmış olan bir objenin bilinçsel olarak canlandırılması ve hafızada bir görüntü oluşturması. 2. Evre: Bu imgenin geçmişten gelen bir anı ile biraraya getirilmesi, onun bir parçası haline gelmesi. 3. Evre: Hatırlanan nesnenin bilişsel ya da fiziksel olarak zaman çizelgesine oturtulmasıdır. Frolov (1984) yönetiminde hazırlanan felsefe sözlüğünde ise bellek (psikolojide) "bireyin dünyayla etkileşiminin sonuçlarını kendinde koruma yetisi" olarak tanımlanmaktadır.

Bellek, öğrenilen bilgi, davranış ve deneyimlerin depolanıp sonra hatırlanması olarak tanımlanabilir. Bu saklama ve hatırlama döngüsü yaşam boyu bilinçsiz olarak devam ederken, depolanan anı ve verinin artmasıyla hatırlamak güçleşir. Freud belleğin, edindiği verileri silmediğini, gerekli koşullar oluştuğu takdirde yüzeye çıkarabileceğini savunmuştur. Hatırlayamadığımız anıların, saklamayı - bastırmayı seçtiğimiz yaşanmışlıklar olduğunu söylemiştir (Göle, 2007).

Nörolojik ve psikolojik açıdan bakıldığında bellek ile ilgili tanımlamaların daha çok bireysel olduğu görülmektedir. Özellikle Freud belleğin bireye ait olduğunu vurgularken, kent ile ilgili bellek çalışmalarının kolektif bellek doğrultusunda ilerlediği görülmektedir.

Günümüz bilim ve sanatının belleği yoğunlukla konu edinmesini, sosyolog Assmann üç temel neden ile açıklar. İlki, elektronik depolama yöntemleri ile bellek dışı kaydın mümkün olmasının, matbaa ve yazının keşfininkine eş denilebilecek bir kültürel devrime yol açmasıdır. İkincisi günümüz kültürünün, devrini tamamlamış geçmiş kültürün mirasçısı ve devamı olarak algılanması ile, geçmiş kültürün bir hatırlama ve geçmişi anlamlandırma aracı olarak konumlandırılmasıdır. Üçüncü ve Assmann'a göre en önemli neden ise, yazılı tarihin şahit olduğu en ağır felaket ve insanlık suçlarının tanığı olan neslin artık yaşama veda ediyor olmalarıdır (Assmann,).

Mizaçların ve hayat şartlarının çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda, herkesin, diğerlerinden ayrışan bir bellek yetisi vardır. Bununla beraber kişisel bellek, grup belleğinin bir parçası veya bir cephesidir. Bir izlenim veya gerçeklik, görünüşte özellikle tek bir bireyi alakadar ediyor olsa da, bireyin üzerinde ne kadar düşündüğüne bağlı olarak kalıcı bir hatıra bırakabilir, ancak bu izlenim bize sosyal çevreden aktarılan düşüncülerle bağlantısı kadardır. Aslında bir kimse geçmişindeki olaylara, üzerine bir söylevde bulunmadıkça kafa yoramaz (Halbwachs, 1950). Fakat Halbwachs'a (1950) göre söylev, şahsın ve çevresindekilerin fikir ve düşüncelerinden oluşan tek bir sistemle ilişkilendirmek demektir. Yaşanılan ve deneyimlenenen belirli olguları ve toplumsal düşüncenin hatırlattıklarının bu olgular üzerindeki etkisini algılamaktır. Kolektif belleğin yapısı bu yolla en derin hatıraları sınırlar ve bağlar.

Grubun bu hatıralarının farkında olması bir gereklilik değilken, kişinin kendisini diğerlerinin yerine koymadıkça bu hatıralar üzerinde fikir sahibi olması mümkün görünmemektir. Bu hatırata kavuşmak için kişi yerinde başkaları olsaydı izlemeleri gerekecek olan yolun aynısını diğerlerinin de izlemek zorunda olması yeterlidir (Halbwachs, 1950).

Belleğin zıt kutbu böyle durumlarda hafıza kaybından ziyade tarihtir. Belki de bellek ile tarihin arasındaki zıtlığın kaynağı sosyolog Maurice Halbwachs'ın çalışmalarıdır, özellikle de Kolektif Bellek (La Mémoire Collective) (1950) kitabıdır. Halbwachs, tarihi, kolektif deneyimle yakından bağlı olan geçmişe zıt olarak, geçmişin önemli ve fazlaca rasyonelleştirilmiş bir versiyonu olarak görür. Halbwachs'a göre bellek, insan gruplarını, fiziksel mekân, geçmiş yaşanmışlık ve çoğu zaman da ortak belleğin kuruluş anına atıfta bulunarak birbirine bağlar ve ortaklıklarını canlandırır. Fakat şüphesiz Halbwachs'ın bellek tanımının kolektif doğası, bu tanımı kolektif mekânın, yani kentin etkisi altında bırakır. Kent ile olan bu spesifik durum şu paragrafta açıklanmaktadır:

Bir grup, bir mekân ile buluşturulduğunda, mekânı kendi imgesine dönüştürür, fakat aynı zamanda, kendisine direnen bazı fiziksel etmenler boyun eğer ve uyum sağlar. Kendisini, kendi oluşturduğu kafes ile sınırlar, çevreler. Dış çevrenin imgesi ve o imge ile kurduğu dengeli ilişki, kendi hakkındaki fikrin alanına sızmaya başlar (Crimson, 2005).

Boyer'in buna getirdiği güncellemede, kent imarı da demek olan kolektif proje ve sosyal düzen, son yirmi yılda "iyi tasarlanmış bir dizi parçalar ağı (matrix of fragments), kurgusal hayat tarzları ve hayali davranışlar" kullanılarak "zaman ve mekânın karikatürizasyonu (pictorialization of space and time)" diye tabir ettiği bir olguyla dağıtılmıştır. Bu görüşte, tarih öznel olanı bastırmış ve geçmişi enstrümanlaştırmıştır. Modernist kentin kendisi bellekten silinmiştir. Ve "hatıra ve gelenekleri anlamlı güncel formlara tercüme etmenin" yorumsal yöntemi kaybedilmiştir (Crimson, 2005).

Tarih ve bellek arasındaki tezatın bununla alakalı bir versiyonu da Fransız tarihçi Pierre Nora'nın Hafıza Mekânları (Les Lieux de Mémoire) serisinde görülür. Nora'ya (1994) göre, arşivi, arşivin belgelenmiş kanıtlarını ve başka bir çağın hatıralarını temel alan tarih, diğerlerinden ayrışan bir mecradır. Her zaman analiz ve eleştirel söylev ile geçmişi restore ve tasvir etmekle alakalıdır (Nora,1994). Ancak bellek, Halbwachs'ın da savunduğu gibi toplumu oluşturan öğelerden biridir ve aynı şekilde; sürekli evrim halinde, hatırlamak ve unutmak dialektiğine tâbi, maruz kaldığı bozulmalardan habersiz, çeşitli açılardan oluşan ve manipülasyona karşı savunmasız ve uzun süre sonra aniden uyanabilmek üzere uyku halinde kalmaya tabidir (Halbwachs, 1950).

Kentin bireyden ibaret değil farklı birçok bireyin toplamı olduğu göz önünde bulundurulduğunda kentsel belleğin kolektif belleğin bir uzantısı olduğu görülebilir. Kolektif bellek birden çok kişinin bireysel hafızasının birleşip ortaya çıkardığı ortak hafıza olarak tanımlanmaktadır. Kolektif bellek, toplumun davranışlarını, fikirlerini ve duygularını etkileyen hatıralar bütünüdür.

Kent ise, sakinlerinin kolektif belleğidir, dolayısıyla aynı bellek gibi nesne ve mekânlarla ilişkilidir. Rossi'ye göre (1966) kent, kolektif belleğin mekânıdır. Kentin mimarisi ve peyzajı ile toplum arasındaki ilişki sayesinde fiziksel ve sosyal bir bağlantı oluşturur. Kent yapıları kent belleğinin bir parçası haline gelir ve bu süreç kentin tarihsel sürecinde devam eder ve kenti şekillendirir. Mekân; kentin mimarisi, sürekliliği ve tarihi ile birlikte kent yapılarını anlamamıza yardımcı olur. Kolektif bellek, kolektifin işleyişiyle mekânın dönüşümüne katkıda bulunur. Bu anlamıyla ele alındığında bellek, kentin bütün karmaşık yapısının anlaşılması için bir araç olur (Rossi, 1966).

Aldo Rossi'nin de dahil olduğu, Halbwachs'ın fikirlerini benimsemiş olan grup, son olarak mimarlık tarihçisi Christine Boyer ile yeniden bir dinamizm yakalamıştır. Rossi'nin 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupa şehirlerinin yeniden modernist imarı fikrini çürütmek üzere yazdığı ve mimarlık üzerinde büyük etkileri olan Şehrin Mimarisi (The Architecture of the City) kitabında, insan bedeni ve kent, eşsiz bir dizi deneyimin neticeleri olmaları yönüyle birbirine benzetilir.

Rossi (1966), kentin yapıları aracılığıyla hatırlandığını, bu sebeple eski yapıların korunmasının, insanın zihnindeki hatıraların tutulmasına benzer olduğunu savunur. Kentsel değişim süreci tarihin ilgi alanıdır, fakat olayların dizilimi bir kentin belleğini oluşturur ve bu, bir kenti anlamak için tercih edilmesi gereken psikolojik bir bağlamdır. Eğer bir tehdit bu yapılanmayı, yapıları ortadan kaldırırsa kent tipolojisini (bellek formlarını) kaybeder ve sakinleri için artık bir rehber veya timsal olamamaktadır (Crimson, 2005).

Belleğin, mekansal oluşumların eylemsel sürekliliğinin açıklaması olarak değerlendirilmesi, kent yapısının sosyal bir ilke olarak yorumlanması ile beraber, fizik mekan ve ağırladığı toplumsal yapı arasındaki ilişkiyi açıklamak ve kavramsallaştırmakta özgün yaklaşımlara olanak sağlamaktadır. Bellek kent ilişkisi, kurumsal yapıların kentin yapısal seçiciliğine olan etkili müdahalelerini gözlemek ve dikkate almak için de önemli bir perspektif sağlamaktadır. Kentin belleğini, kentli kadar iktidar da etkileyebilmekte, hatta silebilmektedir (Olgun, 2009).

2.2 Kentsel Mekân

Mekânın sözlük anlamı "yer, bulunulan yer" olarak tanımlanırken, kentsel kelimesi ise sözlükte "kentle ilgili, şehirle ilgili" şeklinde yer alır (TDK,2018). Ayrıca kentsel mekân "kent içinde yerel yönetimlerin sınırlandırdığı yapılaşmış çevre" olarak da tanımlanmıştır (Collins, 2018).

Kentsel mekân, kentteki doluluk boşluk ilişkisinden meydana gelen alanlar bütünü olarak ortaya çıkmaktadır. Krier'e (1979) göre, kentsel mekân sınırların oluşturduğu geometrik alanlardır ve estetik açıdan bakılmaksızın geometrik yönden okunabilir bütün dış mekânlar kentsel mekân olarak düşünülebilir. Kentsel mekânın çevresindeki yapılarlarla tanımlanan eni, boyu ve yüksekliği vardır. Dolayısıyla üç boyutlu olan bu mekânlarda çeşitli aktiviteler gerçekleşmektedir. Öte yandan duyu ve duygular ile algılanan kentsel mekân kullanıcı tarafından yorumlanır, anlam kazanır. Bu şekilde kentli ile arasında bütünlük sağlanır.

Kentin insan yapımı bir oluşum olduğu göz önünde bulundurulduğunda kentsel mekânların, toplumun iletişimini sağlayan, aktiviteler ile buluşmasına olanak tanıyan birçok işlevi içinde barındıran alanlar olduğu söylenebilir. Oktay'a (2007) göre, kentsel mekânlar içinde bulunduğu toplumun bir yansıması olup zamanın ruhunu ve kültürel hayatı simgelerken, ekonomik ve sosyal yaşamın nabzını tutarlar. Ayrıca kentsel mekânlar ekonomik, sosyolojik, tarihi, psikolojik, jeolojik ve demografik bilgiler toplanabilinen yerlerdir (Lefebvre, 2003).

Özetle; kentsel mekân yapılar ve doğal elemanlar ile tanımlanan, belirli bir biçime sahip, çeşitli işlevler doğrultusunda kullanılan, çevresi ile ilişkili yapılaşmış veya doğal alanlardır. Kentlinin kullanamadığı ve içine giremediği bir mekân kentsel mekân olarak değerlendirilemez. Bu doğrultuda kentsel mekânlar; caddeler, sokaklar, bütün bağlantılar, meydanlar ve yeşil alanların yanısıra; ticari veya kamusal işlevlere sahip vatandaşların kısıtlanmadan girebildiği kamusal ve özel alanların tümüdür.

2.3 Kamusal Alan

Kamusal alan kavramı ise sözlükte "kamuya ait, kamu ile ilgili işlerin yapıldığı yer" olarak açıklanmıştır (TDK, 2019). Kamu kelimesi ise "halk hizmeti gören devlet organlarının tümü" ya da "bir ülkedeki halkın bütünü, halk" olarak tanımlanmıştır (TDK, 2019).

Kamusal alan kavramının tarihsel süreç içindeki gelişimi irdelendiğinde farklı görüşler tarafından çeşitli tanımlamalar yapıldığı görülmektedir. Kamusal alan, 1962 yılında yayınlanan Jürgen Habermas'ın Kamusallığın Yapısal Dönüşümü kitabında ön plana çıkmıştır. Kuramsal olarak bu zamanlarda kendine yer bulmaya başlayan kavramın temeli aslında çok daha eskiye dayanmaktadır. 17. yüzyıldan itibaren kamusal alan kavramı bugünkine yakın kullanılmaya başlanmıştır. Daha önce "world" (dünya) veya "mankind" (insanoğlu) kelimeleri kullanılırken bu yüzyıldan itibaren "public" (kamu) kelimesi ile ifade edilir olmuştur. Fransızcada da le public ile birlikte, Almanca'da 18. yüzyılda ortaya çıkan "publikim" sözcüğü kullanılmaya başlanarak kelime varlığı kabul edilmiştir (Habermas, 1997).

"Public" kelimesi, "toplumun ya da topluma dair" veya "halka açık ya da toplum tarafından paylaşılan alan" olarak tanımlanır (Oxford,2019).

Kamusal alan konusunda önemli kuramlar oluşturan Habermas'a (1997) göre kamusal alan, "modern toplum kuramlarında, toplumun ortak yararını belirlemeye ve gerçekleştirmeye yönelik düşünce, söylem ve eylemlerin üretildiği ve geliştirildiği ortak toplumsal etkinlik alanına işaret etmek için kullanılan kavramdır".

Arendt'e göre kamusal alan ise; bireyin kendi için bulunduğu, bireyselliğinin farkına vardığı alandır. Konuşma ve eylem ortak amaçtır. Ancak kamusal alan kişilerin din, dil, ırk veya herhangi bir sosyolojik sınıflandırma olmadan özgürce kendini ifade edebildiği mekânlar olmalıdır. Böylece kamusal alan bireyin kişisel kimliğini ortaya koymasını ve başka sesleri de duymasını sağlar (Arendt, 2003).

Kentsel mekân olarak kamusal alan; toplumun her kesimine açık alanlar olarak tanımlanabilir. Başka bir bakış açısından kamusal alan kavramına bakıldığında; "ev dışındaki alanlar bütünü, halkın karşılaştığı alan, ekonomik yönüyle ortaklaşa ekonominin merkezi öğesi, sosyal yönüyle ortak bir dünyanın arabulucusu, demokrasinin meşrulaştığı alan olarak tanımlamak mümkündür" (Gökgür, 2008). Jan Gehl (1987) kamusal alanın üç ana rolünü şu şekilde özetlemektedir: Kullanıcılar arasındaki etkileşim, bağlantı kanallarındaki hareket ve ticari alanlardaki faaliyettir. Arendt'e (2003) göre kamusal alan ortaya çıkma, görünme alanıdır. Sennett (1996) ise; toplumun kentte yer alan belirli mekânlarda karşılıklı iletişim kurduğu noktaları kamusal alan olarak açıklar. Böylece kentli etkileşime girerek çeşitli deneyimler kazanır, bireysel olarak gelişir.

Madanipour'a göre kamusal alan tanımları, mekâna veya aktivite çeşitliliğine olan erişimi vurgularken, özellikle de bu açık erişimin sağladığı sosyal etkileşimleri ön plana çıkartmaktadır. Mekâna ve sunduğu aktivitelere erişim boyutu, temsil etme (agency) ve ilgi (interest) boyutlarıyla desteklenebilir (Benn & Gaus, 1983a,b). Bunlar doğrultusunda kamusal alan, tüm insanların, kendisine ve bünyesindeki aktivitelere erişim sağlayan, kamusal bir aracı tarafından kontrol edilen, ve kamu yararına sürdürülen ve yönetilen alan olarak tanımlanabilir (Madanipour, 1996).

Francis Tibbalds (1992: 1) Kamusal alanı şöyle görür; "kent örgüsünün, halkın görsel ve fiziksel erişimi olan tüm kısımlarıdır. Nitekim, bir kent veya şehrin sokaklarından, parklarından ve meydanlarından, onları çevreleyerek sınırlarını oluşturan binalara yayılır.

" Bu nedenle kamusal alan, "kent ve şehirlerimizin en önemli parçalarıdır. İnsanî irtibat ve etkileşimin en yoğun yaşandığı yerlerdir. " (Madanipour, 1996).

Carmona, Magalhães ve Hammond, "Public Space:The Management Dimension" kitabında kamusal alanın nasıl tanımlanabileceğini tartışmışlar ve kamusal alan tanımları, yaşanılabilirlik, mekân ve yaşam kalitesi, fiziksel koşullar, çevresel kalite, refah, kent tasarımı, sürdürülebilirlik gibi kriterlerin literatür tanımlarında ortak olduğu sonucuna varırlar. Aynı veya benzer ifadelerle tekrarlanan bu konseptlerin ışığında daha net bir tanım ortaya çıkarırlar. Bu tanıma göre kamusal alan, sokaklar, meydanlar, parklar ile kamu kullanımına açık veya özel, iç ya da dış mekânları da içerir. Kamusal alan ayrıca, halkın inşa edilmiş ortamlar ile sokaklar arasında serbestçe dolaşabildiği, hareket ve aktivitenin ulaşılabilir mekânları anlamlandırdığı alanlardır (Carmona, Magalhães ve Hammond, 2008).

Habermas, kamusal alanların hareket ve aktivite sunan fiziksel ve sembolik niteliklere sahip olduğunu vurgular. Fizikselliği, sokakların, meydanların ve parkların, halkın hareket ve davranışları aracılığıyla fikirlerinin vurgulanabildiği alanlar olmasından kaynaklanır. Kamusal alan topluma ifade özgürlüğünü vermeye olanak kılan tüm araçlara sahiptir. Politik aktörler ve halk, bu mekânlarda kamu yararı için gerekli gördükleri düşünceleri tartışırlar. Kamusal alan, toplum ve iktidar, politikalar ve gelenekler, özel ve kamusal alan arasındaki arabuluculuk görevini üstlenir. Bu doğrultuda da sembolik özelliği ortaya çıkmış olur. (Habermas, 1997).

Kamusal alanın kentin ruhu ve nefes aldığı alanlar olduğunu vurgulayan Sennett, sokaklar ve meydanlar gibi algılanabilir fiziksel kent mekânları olduğunu da belirtir. Kent dokusunu fiziksel, sosyal ve sembolik yönde etkileyen kamusal alanlar gerekli bütün araçlara sahiptir. Ancak yanlış şehircilik politikaları sonucunda, kentin merkezi ve kentsel belleğin bir yansıması olan bu mekânlar sadece hareketin olduğu alanlara dönüşmeye başlamaktadır.

Sadece ulaşım amaçlı, geçip gidilen mekânlar olarak kullanıldığı görülen kamusal alan öğeleri sosyal ve sembolik özelliklerini kaybetmektedir (Sennett, 1996).

Ortaya çıkışından itibaren birçok şekilde tanımlanmış olan kamusal kavramı için halen bu sorgulamalar devam etmektedir. Literatürde yapılan bu tanımlamalar doğrultusunda bu çalışma kapsamında da kabul edilen kamusal alan özetle; toplumun ve bireyin kendini özgürce ifade edebildiği, eylemler ve çeşitli aktiviteler sonucunda etkileşime girdiği, erişebilirliğin sürekli olduğu, toplum yararının ön planda tutulduğu, iktidar ile kamunun arasında arabulucu görevi üstlenen, sokaklar, meydanlar, parklar kısaca açık-kapalı alanlardır.

2.4 Bölüm Değerlendirmesi

Bu bölümde bellek, kentsel bellek, kentsel mekân ve kamusal alan kavramları literatür taraması yapılarak çeşitli görüşler doğrultusunda açıklanmaktadır. İlk olarak ele alınan kavram olan bellek kısaca; bireyin öğrenilen herhangi bir bilgiyi ya da yaşanılan herhangi bir deneyimi hafızada tutma ve canlandırma yetisidir.

Bellek bireysel bir algı olarak genelde literatürde tanımlanırken, kentsel bellek kente ait yapı veya yapıların, tarihte yaşanmış bir olayın toplum tarafından hafızaya alınmasını, anı, deneyim ya da gelenek olarak ortaya çıkmasını sağlayan kolektif bir oluşumdur. Toplumu ve kenti birbirine bağlar. Kent dokusunun bir parçası olan kentsel mekânlar, doluluk-boşluk ilişkisi sonucu ortaya çıkan, çeşitli işlevlere sahip olan, yapılı çevre ile ilişkili doğal ya da yapılaşmış kamusal veya özel alanlardır. Açık ya da kapalı olabilen bu alanlardan kentsel dış mekân olan kamusal alanlar ise toplum tarafından erişilebilir, kentsel belleğin bir parçası olan, kentlinin kendini özgürce ifade ettiği mekânlardır.

Kamusal alanlar toplumlar için çok önemli bir yere sahiptir. Kentin her kesiminden bireyin ortak buluşma noktası olan bu alanlar bireysel deneyimlerinin yanısıra toplumla olan deneyimlerini yaşayabildiği, paylaşabildiği ve kolektif belleğin oluşturulduğu yerlerdir. Ayrıca bireyler kendi sosyal çevreleri dışına çıkarak, farklı sınıf, dil, din ve ırka sahip kişilerle bir araya gelerek toplumun sosyolojik yapısı hakkında fikir sahibi olur ve toplumla bağı güçlenir.

Bireylerin karşılıklı deneyimi kadar mekânlar da hatırlamayı sağlayan ve kentsel belleği besleyen faktörlerden biridir. Hatta bu süreç iki yönlü bir etkileşim sonucu ortaya çıkmaktadır. Toplum mekânların oluşmasına ve değişmesine olanak tanırken, mekânlar da algıyı açık tutarak toplumun hafızasının güçlenmesini sağlamaktadır.

Kentin en önemli odak noktalarından biri olan meydan ise kamusal alanın bir öğesidir. Üçüncü bölümde meydan kavramı ele alınarak ve tarihsel süreç içerisinde incelenmektedir.

3
Kamusal Alan Olarak Meydan ve Meydanın Tarihsel Süreci

Bu bölümde kamusal alan olarak "meydan" kavramı çeşitli görüşler doğrultusunda tartışılarak, tarihsel süreç içerisinde kıta Avrupası'nda ve Anadolu'da meydan kavramı, çeşitli dönemlere göre ortaya çıkışı incelenmektedir.

3.1 Meydan

Meydan sözlükte "alan, saha, bulunulan yer ve çevresi" şeklinde yer aldığı gibi "yarışma, eğlence veya karşılaşma yeri" olarak da tanımlanmaktadır (TDK, 2018). İtalyanca piazza ve İspanyolca plaza olarak adlandırılan meydan, genişletilmiş sokak ya da açık alan anlamına gelen Latince pletea kelimesinden türemiştir (Eyüce, 2000). Meydan kelimesinin İngilizce karşılığı 'square' ise; binalarla çevrili, genellikle şehir merkezinde bulunan tanımlı, açık alanlar olarak açıklanmıştır (Cambridge, 2018). Hasol'a (2002) göre meydan, "halkın toplandığı, çoğu binalarla, ağaçlarla ya da doğal engellerle çevrili, düz, açık ve geniş yer; alan" şeklinde tanımlanmaktadır.

Kentsel dış mekân alanlarından biri olan meydanlar herkesin erişebildiği ve özgürce bulunduğu ayrıca duyularca görünebilir ve duygularca algılanabilir açık alanlardır. Geçiş, bekleme, hareket, buluşma, toplanma gibi farklı kullanım amaçları olan farklı sosyal düzeydeki insanların içinde yer aldığı kentsel mekânlardır. Habermas (1997) ve Arendt'e (2003) göre bireydeki varoluş isteğini açığa çıkaran ve vatandaşlık bilincini aşılayan alanlar iken, Lynch (2010) için hem kesişimi sağlayan hem de yoğunlaşmaya neden olan düğüm noktalarıdır.

Tarihi olayların merkezi olan meydanlar kent belleğine katkı sağlayan alanlardır (Gökgür, 2008). Başka bir görüşe göre; "meydanlar, toplumların, kentlerin kalbinin attığı, nabzının tutulduğu yerlerdir.

Bir meydanın boyutları, biçimi, çevresindeki doluluk ve boşlukların oranı, o dolulukları oluşturan binaların cephe özellikleri, geometrisi, mimari nitelikleri, o meydanın nasıl bir meydan olduğunu büyük ölçüde belirler. Ama bu yeterli değildir. Bütün mimari mekânlar gibi, bir meydanı da meydan yapan, aynı zamanda, o meydandaki yaşanmışlık, bir başka deyişle, orada "meydana gelmiş" olan olayların, açıkça ya da gizlice sürüp giden etkileridir" (Tümer, 2007). Öte yandan, meydanlar toplumsal iletişimin sağlandığı, çeşitli işlevlere sahip, sembolik özellikleri de bulunan, kentsel belleğin getirdiği ritüellerin gerçekleştiği tasarlanmış kamusal alanlardır (Büyükcivelek, 2012; Ersoy, 2012).

Yapıların tanımladığı, sınırların belirlediği, belirli ölçülerde çevrelenmiş alanlar olan meydanlar kentsel doku içinde göze çarpan bir yere sahiptirler (Eyüce, 2000). Norberg-Schultz'a (1971) göre, meydan kentsel mekânların en önemli ve dikkat çekici elemanıdır. Sınırlarının belirgin olmasının dışında; aktivite ve hareket alanı olarak hatırlanması ve algılaması kolaydır. Moughtin (2003) ise meydanı hem binalarla çevrelenmiş bir alan hem de binaların en önemli özelliklerini sergilemek için tasarlanmış bir alan olarak tanımlar. Zucker (1959) da meydanı kentsel peyzajın içerisinde adeta psikolojik bekleme yeri olarak betimler. Eğer sokakları nehirler, insanların iletişimini yönlendiren kanallar şeklinde düşünülürse, meydan da doğal veya yapay bir gölü andırır.

Meydan kavramı, literatürde çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bir alanın meydan özelliği gösterebilmesi için; halkın her kesiminin özgürce girebildiği, sadece geçip gidilen alanlar dışında çeşitli aktivitelerin gerçekleştiği toplanma mekânlarının dışında bu işlevlerin verdiği biçimsel özelliklere sahip, kent dokusunda önemli bir konuma sahip alanlar olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Meydanlar yıllar boyunca kentlerin toplumsal olarak en önemli olaylarına ev sahipliği yapıp, hafıza mekânı olmuşlardır. Kamusal alan kavramının ortaya çıkmasını sağlayan, bir kenti ve toplumu ortak noktada buluşturan meydanlar tarihsel süreç içerisinde biçimsel olarak birçok farklı şekilde kendini göstermiş olsa da işlevsel açıdan genel olarak benzer görevleri yerine getirmiştir. İçinde bulunduğu toplumun kültürüne, sosyal yapısına, ekonomisine ve idari yapısına katkı sağlamıştır.

3.2 Tarihsel Süreç İçinde Kıta Avrupası'nda Meydanlar

Bu bölümde meydanlar, tarihsel dönem içerisinde ilk ortaya çıkışından itibaren kronolojik olarak incenlenmektedir. Kıta Avrupası'nda yer alan meydan tanımlamaları ve oluşumları Antik Yunan döneminden başlayarak sırasıyla, Antik Roma, Orta Çağ, Rönesans, Barok, Endüstri ve Modernizm dönemini anlatılmaktadır.

3.2.1 Antik Yunan Dönemi

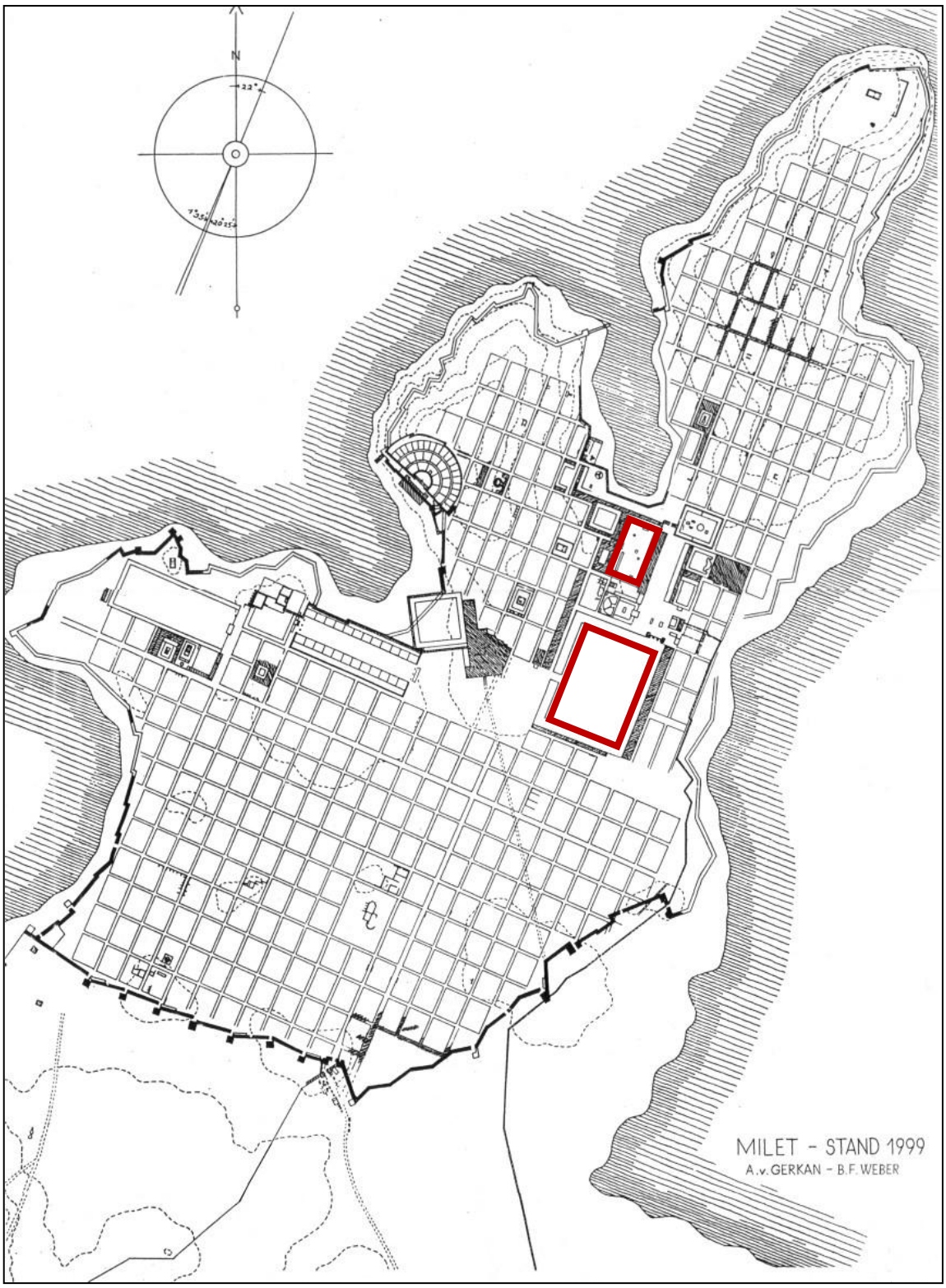
Meydan, Avrupa'da tarihsel süreç içerisinde ilk olarak Antik Yunan kentlerinde görülmektedir. Kültürel faaliyetler, etkinlikler açısından zengin bir dönem olan Antik Yunan'da bu durum yerleşme planlarına da yansımıştır. Ayrıca spor aktivitelerinin fazla olması nedeniyle açık alanların fazlalığı dikkat çekerken, toplumsal katılım bunlarla sınırlı kalmayıp kamu ve devlet sorunlarının konuşulduğu alanların oluşmasına da ön ayak olmuştur.

Yunan kentlerinde kentsel dış mekân olarak ilk toplanma yeri olan akropolis, dini ve askeri etkinlikler için kullanılırken genellikle kent dokusunda topografik açıdan ulaşması zor bölgelerde yer almıştır. Akropolisi çevreleyen yapılar düzenli mekân kurgusuna ve kurallı bir geometriye sahip değildir. Zaman içerisinde mekânsal olarak yeteri kadar kurgulanmamış olması, meydan özelliği gösterememesi, kentlerin büyümesi ve değişimi ile yerini agoraya bırakmıştır (Mesutoğlu, 2001).

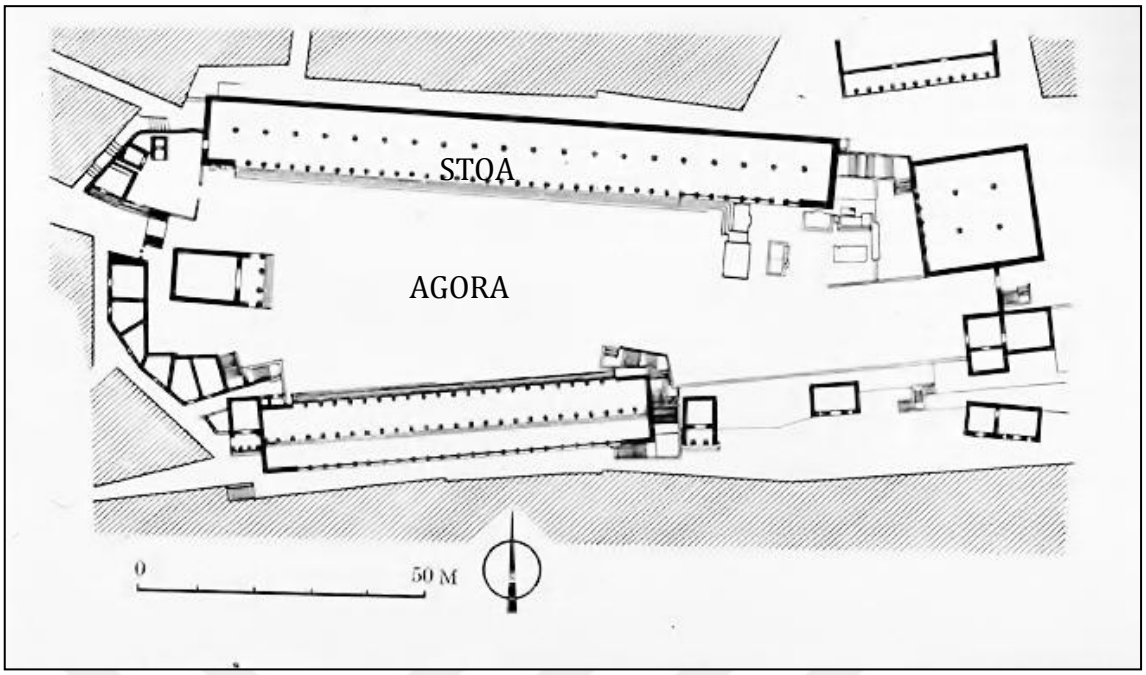
Akropolisin ulaşılması zor konumu ve tanımsız alanlar oluşturmasının da etkisiyle; Avrupa kıtasındaki ilk tasarlanmış meydan uygulamaları, Antik Yunan'daki agoralar şeklinde ortaya çıkmıştır. Pazar yeri mahiyetindeki kamusal alanlar daha eski Mezopotamya medeniyetlerinde görülse de politik, ticari ve sosyal kullanımlarıyla bugünkü meydanın atası Agora'dır. Genellikle şehrin merkezinde konumlanan agoralar, meclisin toplanma alanı olarak kullanıldığı gibi pazar alanı ve halkın sosyalleşme alanı olarak da işlevlendirilmiştir (Zucker, 1959).

Yunan kentlerinin kalbi olan ve birçok işleve sahip agoralar, kare veya dikdörtgen form olarak ortaya çıktıkları gibi, kent yollarının biraz genişlemesiyle oluşan farklı geometrik biçimlerdeki alanlar da olabilir.

Tümer'e (2007) göre Milet'de bulunan Kuzey ve Güney Agoraları kare-dikdörtgen formlar doğrultusunda oluşmuş iken, Assos Agorası ise etrafında bulunan yapıların çevrelemesi ve yolların genişlemesiyle ortaya çıkmıştır.(Şekil 3.1, 3.2).

Şekil 3.1 Milet Antik Kenti kuzey ve güney agoraları (Url 1)

Şekil 3.2 Assos Agorası (Url 2)

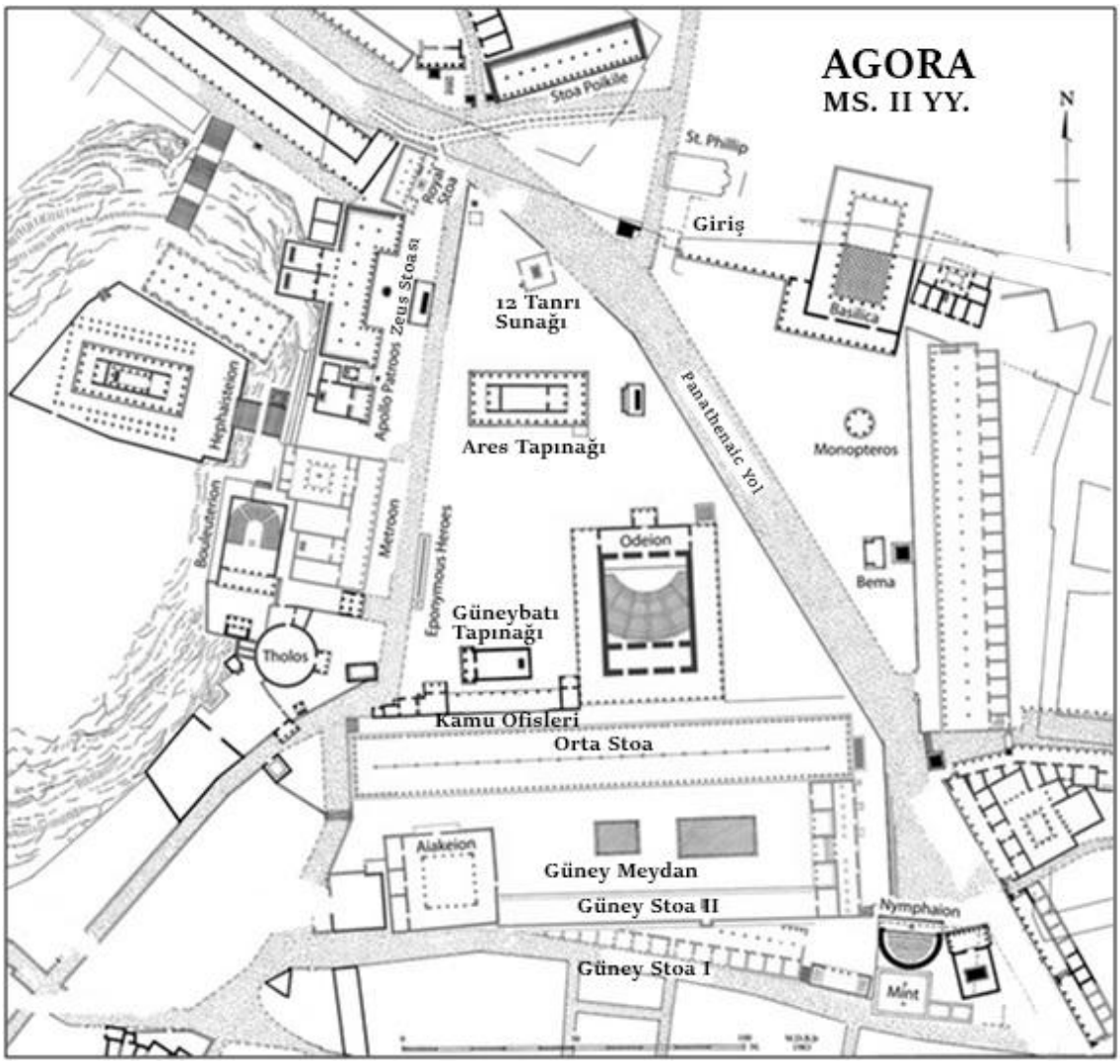
Agora Antik Yunan kentinde toplumun bir araya geldiği merkezdir. Bu alanda ticari ve eğitim işlevlerinin yanı sıra politik toplantılar da yapılmıştır. Şehrin odak noktası konumuna yerleşen agorada ticari işleve sahip stoa[1], siyasi işlevi içinde barındıran, kent meclisinin bir araya geldiği bouleuterion[2] ve tapınak yer almıştır. Bununla birlikte agoralar bulunduğu konuma göre farklı işlevlerle önem kazanmıştır. Limana yakın bölgelerde yer alan agoralarda daha çok ticari işlev ön plana çıkarken, kıyıdan içeri kesimlere doğru gidildikçe agoraların politik ve dini işlevleri daha fazla öne çıkmıştır. Kent sakinlerinin sosyalleştiği alanlar olan agoralar kamusal hayatın da odak noktasıdır. Ayrıca siyasi konuşmalar meclis binasında ya da meydanın çeşitli konumlarında gerçekleşebilmekteydi.

Atina'da yer alan agora en bilinen örneklerin başında gelir. Akropolisin bulunduğu tepeye çıkan Panathena Yolu'nun yakınlarında konumlanan bu agora, hem ticari hem de politik merkezdir.

1 Stoa: Antik çağ kentlerinde, halkın özellikle güneş ve yağmurdan korundukları ve dinlendikliri, uzun kenarlarından biri duvar ya da dükkan sırasıyla bir sokağa ya da meydana açılan, önünde bir sütun dizisi bulunan, üstü örtülü, tek ya da iki katlı yapı türüdür.

2 Bouleuterion: Antik Yunan'da boule olarak adlandırılan halk meclisinin toplandığı yapı. Meclis binası.

Zaman içerisinde kamu yapılarıyla çevrili bir alan haline gelmiştir (Şekil 3.3). Atina'da bulunan agora, daha önce kent sakinlerine ait konutlarla ve dükkanlarla tanımlanırken, MÖ 3. yüzyıldan itibaren zanaatkarların üretim yaptığı ve aynı zamanda yaşadığı sütun dizilerinin oluşturduğu stoalarla tanımlanan bir alan haline gelmiştir (Roth, 2002).

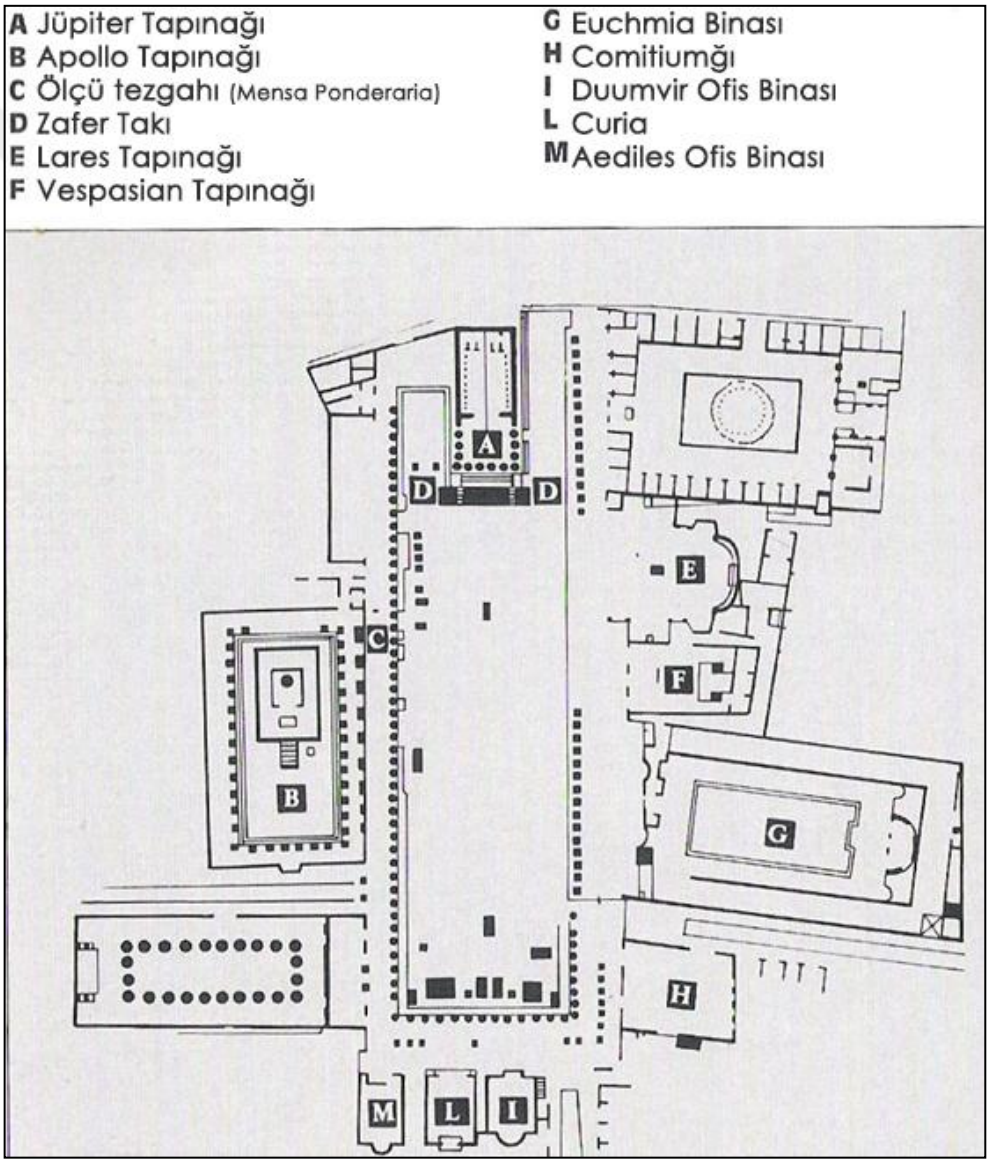

Şekil 3.3 Atina Antik Kenti planı (Url 3)

3.2.2 Antik Roma Dönemi

Yunan kent mimarisinin insan ölçeğininin temel alan ölçülerinin aksine, Roma mimarisinde bu durum değişmiş olup, daha anıtsal yapılar ortaya çıkmıştır. Bu yönden Antik Yunan kentlerinden büyük farklılık gösterirken, yönetim şeklindeki farklılığın bu başkalaşımı etkilediği görülmektedir.

Kamusal ve ticari faliyetlerin yer aldığı, tapınak ve pazarları ağırlayan forumlar, zamanla politik işlev kazanarak kürsülerin de bulunduğu, hitapların alanın her noktasından duyulabileceği tasarımlara dönüşmüştür. İşlevsel olarak Yunan kentlerinin agoraları ile benzeşen forumların biçimsel farkı, çoğunlukla diktörgen olan formları, açık mimari tanımları ve Pompei'nin kuzeyinde olduğu gibi, bu noktada konumlandırılmış Jüpiter tapınağıdır (Şekil 3.4). Forumun sınırlarını, curia[1], kent ofisleri, mahkemelerin görüldüğü çatılı büyük yapılar, basilica, kamu binaları ve çeşitli tapınaklar oluşturmak olup, Pompei forumu bu şablona iyi bir örnektir (Roth, 2002).

Şekil 3.4 Pompei Forum planı (Url 4)

1 Curia: Meclis.

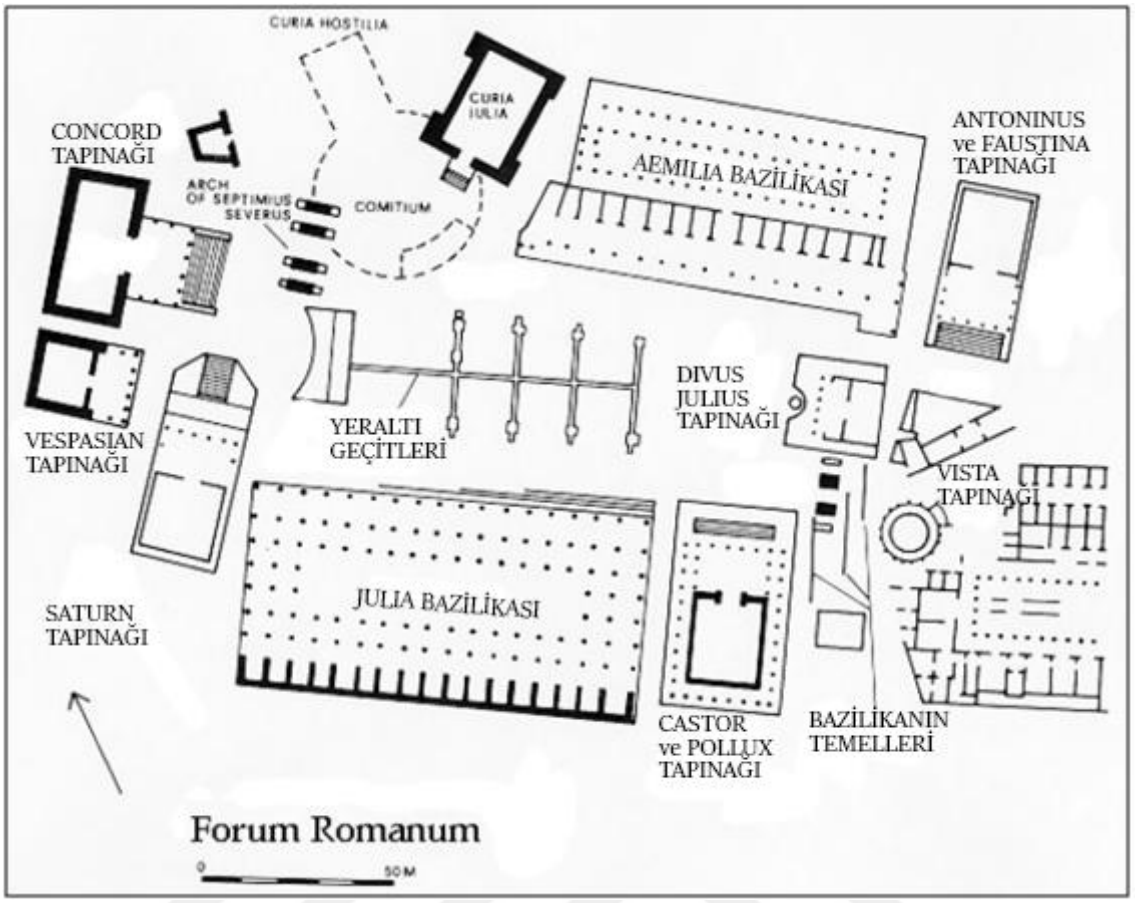

Şekil 3.5 Pompei Forumu (Url 5)

En önemli forum, Roma'daki dünyanın başı tabir edilen Forum Romanum'dur. Forumun çevresine büyük askeri başarıların anısına ek forumlar ve yapılar inşa edilmiş, dolayısıyla münferit dik açılı bir tasarımdan farklı olarak, dik açılarla birbirine kenetlenmiş kompleks bir sistem ortaya çıkmıştır (Roth, 2002) (Şekil 3.6, 3.7).

Şekil 3.6 Roma Forumu (Url 6)

Şekil 3.7 Roma Forum Planı (Url 7)

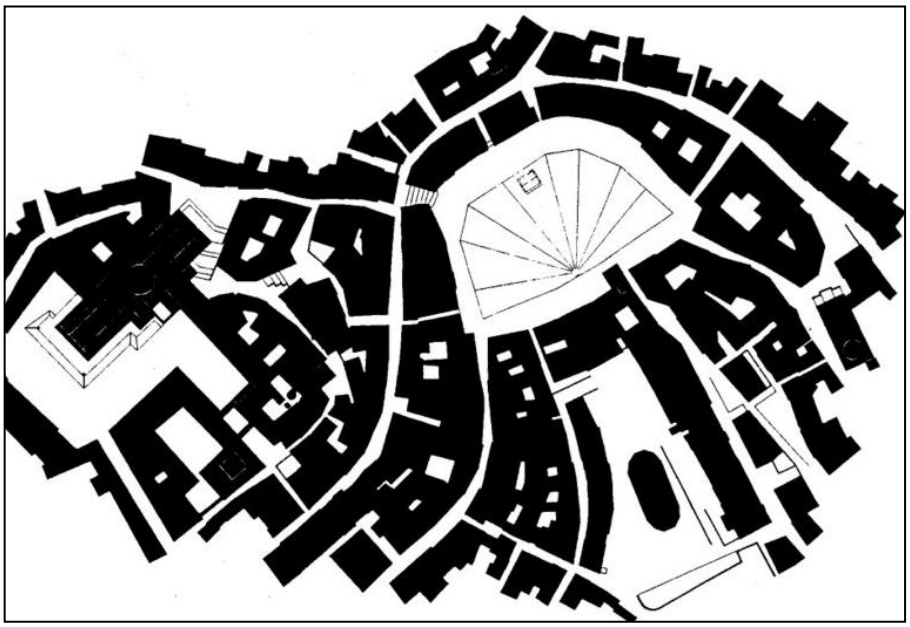
Roma İmparatorluğu dönemindeki forumlar, ticari, dini ve politik toplantıların yanısıra sportif etkinliklerin ve sosyal toplantıların da düzenlendiği alanlardı. Forum, etrafındaki kamu binalarıyla birlikte düşünüldüğünde, kullanım olarak agoralarla benzerlik gösterirdi. Milattan önce birinci yüzyılın sonuna doğru, forumun işlevi, toplumsal olayların, etkinliklerin düzenlendiği alandan, aristokratların ve politik güç odaklarının gösterişli törenlerini yaptıkları ve anıtlarını sergiledikleri bir işlev alanına dönüşmüştür (Zucker, 1959). Agoralar çeşitli işlevlere ev sahipliği yaparken, forumlar daha çok "politik prestij"in sergilendiği ve politik faliyetlerin yer aldığı meydanlara evrilmiştir (Sitte, 1965). Hatta Gökgür (2008) zamanla ticari ve politik işlevini de yitiren forumların demokratik gücünü kaybettiğini, pazarların yerini sirkler, şiirlerin okunduğu, müzik icra edilen odeonlar ve amfitiyatrolar almıştır. Kentlilerin eğlendiği gösterişli mekânlara dönüştüğünü savunmaktadır.

Sennett ise bu durumun aksini savunarak, Roma forumlarını aynı Antik Yunan agoraları gibi dini, kültürel, siyaset ve toplu etkinliklerin merkezi olan Atina agorasına benzediğini, Agoradan farkının kent sakinlerini geometrik olarak daha tanımlı, yapılarla sınırlandırılmış, dikdörtgen bir alanda ağırlamıaı olduğunu belirtmektedir (Taşçı; Sennett 2008).

3.2.3 Orta Çağ Dönemi

Orta Çağ'da meydanlar, Pazar yeri olarak da kullanılmakta ve aynı zamanda yöneticilerin festival ve bayramlar vesilesiyle halkla buluştuğu alanlar olup, cezai infazların da görüldüğü alanlardı. Orta Çağ meydanının sınırları çoğu zaman şehir surları, katedral, manastır, şato gibi yapılarla belirlenmiştir. Dar sokakların belli kısıtları bu meydanlara olan ihtiyacı doğurmuş ve organik olarak şekillendirmiştir. Bu dönemin meydanları agora ve forumla kıyaslandığında görece, daha plansız ve organik oldukları görülmektedir (Giritlioğlu, 1991).

Orta Çağ meydanları, antik dönemin düzgün geometrik biçimli meydanlarından farklı olarak etraflarındaki binalarla şekillenerek çeşitli formlara bürünmüşlerdir. Bu dönemin katedral, manastır ve şatolar gibi dini ve idari yapıları duvarlarla çevrilerek kapalı bir hal almıştır (Gökgür, 2008) (Şekil 3.8, 3.9).

Şekil 3.8 Del Campo Meydanı planı-Siena (Url 8)

Şekil 3.9 Del Campo Meydanı-Siena (Url 9)

Orta Çağ'da ticari faaliyetin önem arzettiği küçük şehirlerin artmasıyla yerleşmelerde pazar meydanları olarak adlandırılırılan alanlar ağırlıkla öne çıkar. Antik Roma forumlarının düzenli ve kapalı formu ancak yeni kurulan şehirlerde kendini hatırlatırken, önemli işlevi ticaret olan pazar meydanları bulundukları kentin düzensiz formuna sahiptir. Kent zenginleri, dini ve idari binaların yoğunlukta olduğu merkezde konumlanırken, alt gelir ve eğitim düzeyi düşük seviye grubu bu merkezin ve hatta kentlerin gelişmesiyle surların kenarına doğru yayılmıştır. Böylece merkezlerde bulunan, idari yapıları ağırlayan meydanların yanısıra, kent sınırlarında daha küçük pazar meydanları oluşmuştur.

Yaya trafiğinin yoğun olduğu sokaklar da doğal olarak pazar meydanlarına dönüşmüş, nüfus arttıkça sokaklar genişletilmiş, idari ve dini yapılar da böylelikle oluşan alanlara inşa edilerek ticaretten başka faliyetlerin de yürütüldüğü meydanların oluşumuna katkı sağlamıştır.

Bu dönemde yerleşmelerin girişinde ticari faaliyetlerin yer almasıyla, sınırlarını ve baskın yapısını surların ve kulelerin oluşturduğu meydanlar da bulunmaktaydı. Burada ticaret yapan halk zamanla surların dışına konumlanmış ve dolayısıyla kent genişleyerek bir diğer surla daha çevirilmiştir.

Sokakların kesişim noktalarının da, pazar meydanlarının planlı veya doğal oluşumu için elverişli bir doku oluşturduğu ve bazı kentlerde bir kesişime konumlanmış pazar meydanından bağımsız olarak, başka kesişimde katedral barındıran meydan da gözlemlenebilmekteydi. Sokak dokusunu ve aynı uzunluktaki bitişik binaların sınırlandırdığı bu meydanlar kapalı meydanların tipik ortaya koymaktadır.

Bir diğer Orta Çağ meydan türü de parvis olarak adlandırılan, önünde bulunan dini yapının hakim olduğu, ritüel zamanı halkın toplanıp vaaz dinlediği meydanlardır. Bu gibi dini işlevli meydanlar, doğrudan bir bağlantısı fizik-mekânda olmasa dahi yakınlarında konumlanan pazar meydanlarıyla bağlanarak veya ilişki kurarak grup meydanlarını oluşturur. Böyle durumlarda dini yapı görsel olarak pazar alanına da hükmeder.

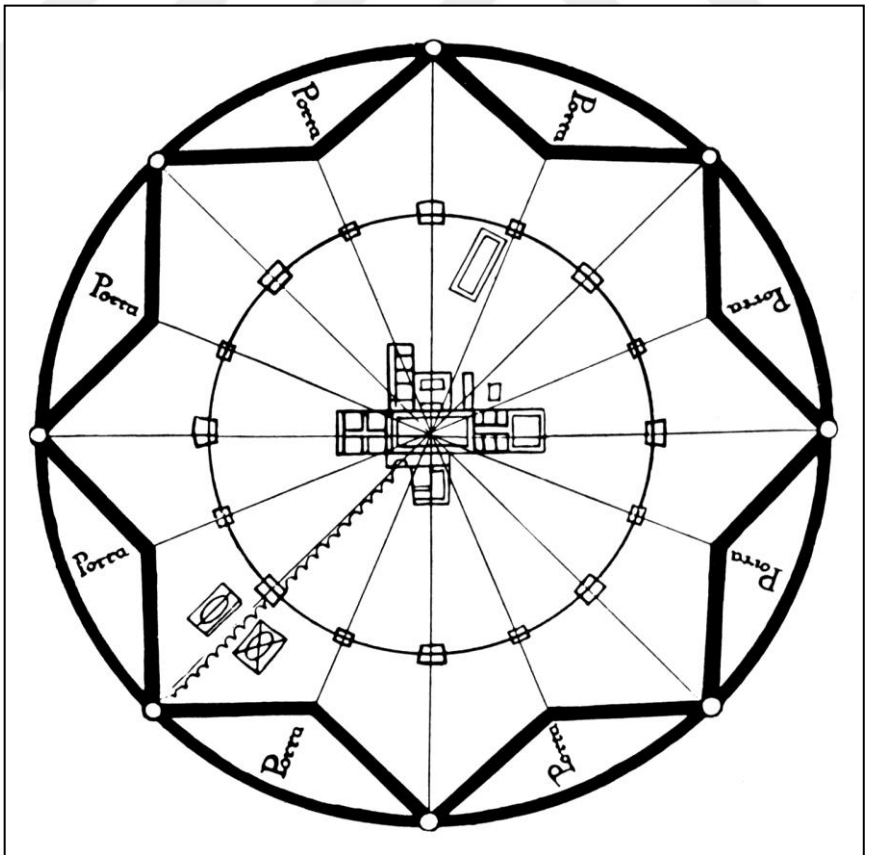
3.2.4 Rönesans Dönemi

Orta Çağ'ın ardından 14. yüzyıl ve 15. yüzyıl itibariyle yeniden doğuş anlamına gelen Rönenans dönemi başlamıştır. Yeni bir kent anlayışı getiren bu dönemde her konuda olduğu gibi kamusal alanlar da geometrik öğelerden oluşup, işlevden ziyade biçimsel olarak ön plana çıkmıştır. Meydanlar, sirkülasyon alanları geri planda kalıp, görsel öğeleri ile önem kazanmıştır. Sokaklar, caddeler bir merkeze bağlı şekilde geometrik bir düzen doğrultusunda simetrik bir plana oturtulmuştur. Kent dokusu meydanlardan ve kamusal yapılardan ortaya çıkarak merkezi bir yaklaşımla içten dışa doğru gelişmiştir. Bu doğrultuda sokak ve caddeler anıtsal perspektifler ortaya çıkarmıştır (Gökgür, 2008). Rönesans meydanları son derece planlı ve simetrik olup, Orta Çağ'ın organikliğinin kaybolduğu görülür.Özenle tasarlanan meydanlarda su öğeleri, kule ve kiliseler bulunurken, bu alanlarda dini ritüellerle birlikte idari toplantılar düzenlenmiştir (Ayten ve Özer, 2005).

Ayrıca rönesans meydanlarında mimari tasarım ve düzen ana özne, insan ise nesne iken, gerek meydanlarda gerek meydanları çevreleyen yapılarda ideal mimariyi bulmak için katı tasarım kuralları uygulanmış, saf geometrik öğelerden yola çıkılmıştır (Tönük ve Barkul, 1999).

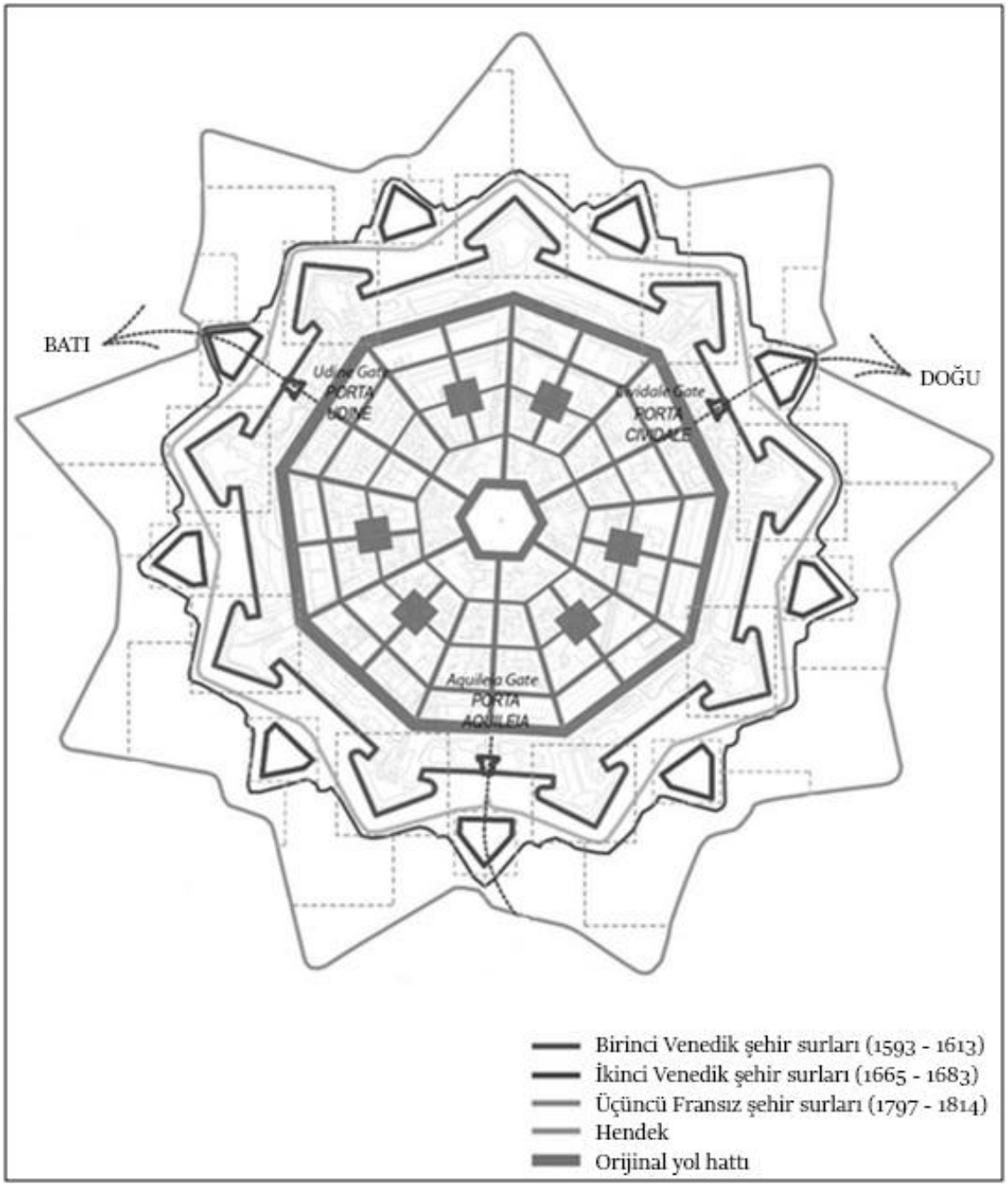
Orta Çağ'da hakim olan Gotik sanata tepki olarak ortaya çıkan Rönesans; dönemin içinde görülen mükemmele ulaşma amacı sanatta görüldüğü gibi mimaride de rastlamak mümkündür. Mekân kurgusunda ve kentin yapılaşmasında aynı arayış gözlenmiştir. Dünya görüşü olarak uhrevi bir anlayış benimsendiği Orta Çağ'ın tam tersine Rönesans döneminde dünyevi yaşam ve insan ön plana çıkmıştır. Orta Çağ'da görülen dikey mimari Rönesans'ta dünyevi hayatı simgeleyen yatay mimariye yerini bırakmıştır. Şehir planlama çalışmaları da bu dönemde başlamış olup, daire, kare ve çokgen gibi kusursuz geometrik formların ön plana çıktığı ideal kentler tasarlanmıştır (Mesutoğlu, 2001).

Bu dönemde, Filarete tarafından askeri savunmayı ön planda tutan "ideal şehir" Sforzinda tasarlanmış ancak bu tasarım hayata geçirilememiştir (Şekil 3.10).

Şekil 3.10 Sforzinda İdeal Kent (Url 10)

Sforzinda ideal kenti merkezden yayılan ışınların oluşturduğu sekizgen bir forma sahiptir. Askeri savunma amacıyla benzer bir şema Venedik'e yakın bir alan için tasarlanan ve uygulanan Palma Nova ideal kentinde de kullanılmıştır. Kent; altıgen forma sahip bir meydan, merkezden yayılan ışınların oluşturduğu dokuz ana cadde ve kentin sınırlarını oluşturan dokuzgen bir plandan oluşmuştur. Rönesans döneminde tasarlanan ideal kentlerden yalnızca Palma Nova kenti inşa edilmiştir. (Şekil 3.11, 3.12).

Şekil 3.11 Palma Nova planı (Url 11)

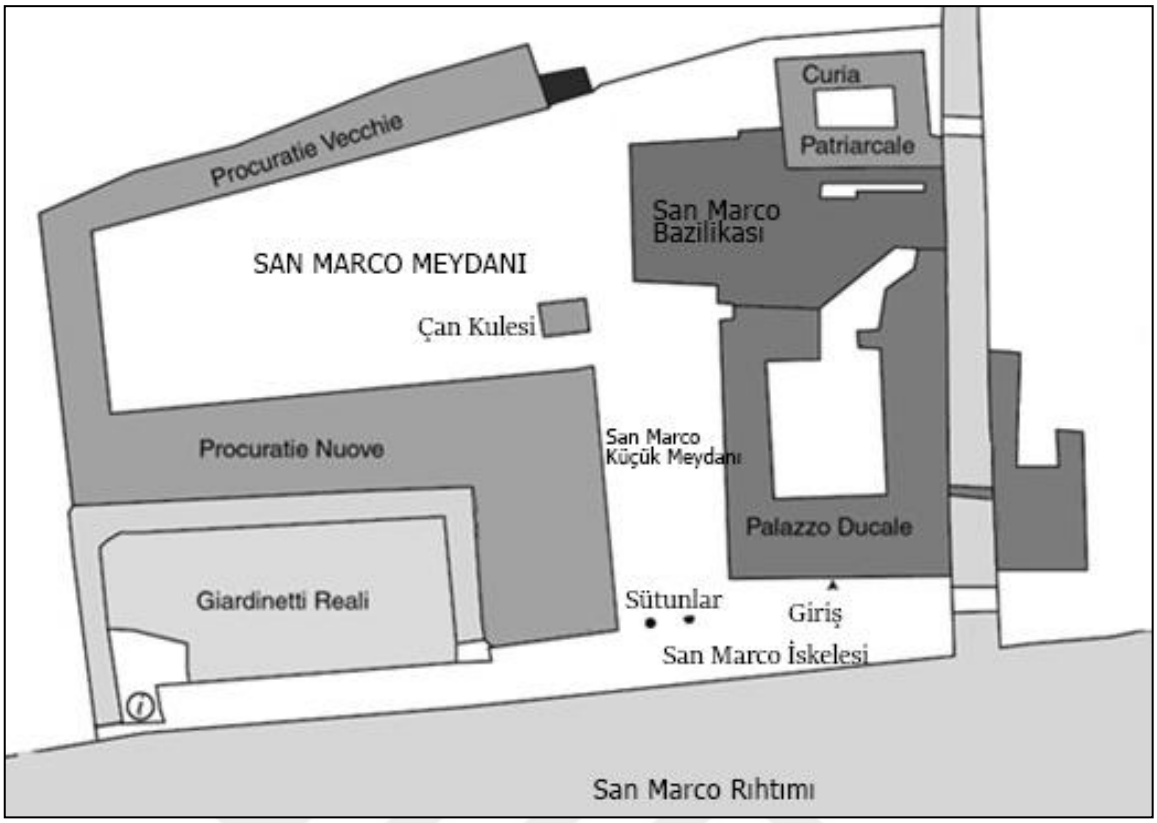
Şekil 3.12 Palma Nova kenti (Url 12)

Rönesans dönemindeki meydanlar sahip olduğu özelliklere göre dört gruba ayrılmaktadır (Mesutoğlu, 2001).

- Bir Ortaçağ kenti olan Floransa'da bulunan tamamen hasar görmüş Annunziata Meydanı gibi yeniden ele alınıp, restore ederek oluşturulan meydanlardır. Arkadlar kullanılarak meydanın etrafında bulunan binalar birbirlerine bağlanmış ve ilişkilendirilmiştir.
- Ortaçağ döneminden kalan ve yenilenen meydanlardır. Bu gruba örnek olarak Venedik'teki San Marco Meydanı gösterilebilir (Şekil 3.13, 3.14).
- Var olan bir kentin genişlemesiyle ortaya çıkan meydanlardır.
- Tamamen yeni olan meydanlardır. Buna örnek olarak da Sabbioneta veya Palma Nova kent meydanları gösterilebilir.

Şekil 3.13 San Marco Meydanı-Venedik (Url 13)

Şekil 3.14 San Marco Meydanı planı-Venedik (Url 14)

3.2.5 Barok Dönemi

16. yüzyılın sonunda ortaya çıkan ve 19. yüzyılın başına kadar süren Barok döneminin meydanlarının sınırlarını, çoğu zaman bulvarlar, yeşil alanlar, saraylar ve kiliseler belirler. Yönetimsel aktiviteler ile tiyatro, gösteri ve sosyal aktiviteleri ağırlayan meydanlar, dönemin estetiğiyle dairesel ve çoğu zaman bir odak noktasına sahip olacak şekilde tasarlanmıştır (Ayten ve Özer, 2005). Bu dönemde öne çıkan dairesel ulaşım aksları, bahçe düzenleme anlayışı, geniş ve gösterişli bulvarlar, yoğun süslemeli büyük yapılar gibi kentsel estetik öğeleri açık alanlarda görülmektedir.

Orta Çağ meydanlarının aksine Barok dönem meydanları, burjuva ve aristokrasi sınıfının zevk ve kullanımına yöneliktir. Kentin saray da dahil olmak üzere önemli noktalarını birbirine bağlayacak şekilde konumlandırılan meydanlar "saray avlularının uzantısı" işlevi görmüşlerdir.

Bu meydanların hitap etmediği alt gelir grubu ve eğitim düzeyi düşük seviyede yer alanlar ise Ortaçağ'dan beri işlevini sürdüren meydanlarda toplanmaya devam etmişlerdir.

Barok dönemi meydanları, barındırdığı en önemli binayı odak ve simetrisinin aksı olarak öne çıkarır. Çoğu zaman idari bir binanın avlusu olarak tanımlanabilecek meydanların bir cephesi açık bırakılarak derinlik elde edilmiştir. Titizlikle uygulanan dönemin tasarım prensipleri, farklı meydan biçimlerinin ortaya çıkmasına engel olamamıştır (Tönük ve Barkul,1999).

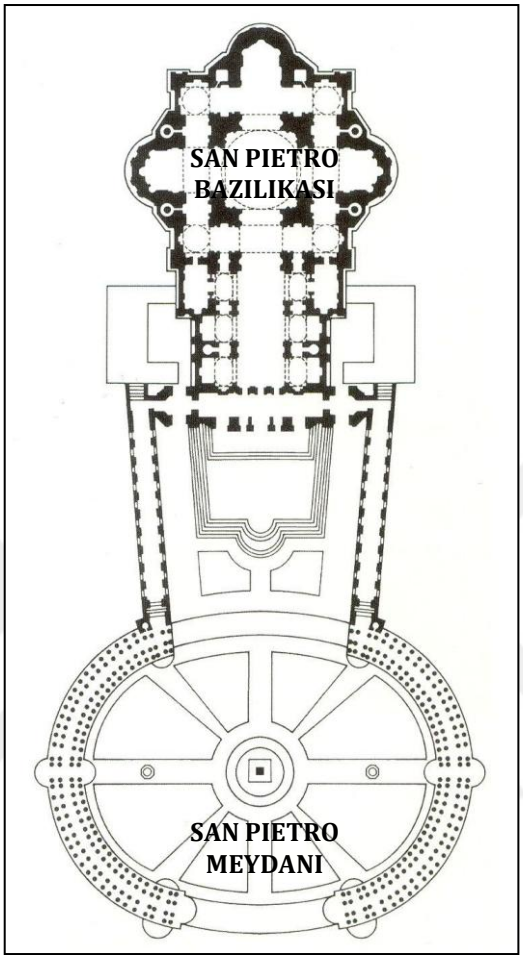
Görkemli, süslü ve büyük meydanlar, park ve bahçelerle beraber estetiğin ciddi ölçüde ön planda olduğu Barok döneminin tipik yapıları arasındadır. Roma dönemi meydanlarının dönemin siyaset ve kültürüne ait ipuçları sunduğu gibi, 17. ve 18. yüzyıl Fransa meydanlarının ihtişam, simetri ve düzeni monarşinin ve mutlak hakimiyetinin simgesi olarak yorumlanabilir. Bernini tarafından tasarlanan Roma'daki San Pietro Meydanı, Roma'daki Piazza del Campidoglio, Popolo Meydanı ve Navona Meydanı barok meydanları arasında yer alır (Şekil 3.15).

Şekil 3.15 Popolo Meydanı-Roma (Url 15)

Kilise'nin avlusu olmak üzere tasarlanmış olan San Pietro meydanı, barok meydan mimarisindeki mekân ve hareket ilişkisine güzel bir örnektir. Kilise ile kurduğu bütünlük içindeki yönlendirici işlevi, meydanın önemli niteliklerindendir (Şekil 3.16, 3.17).

Piazza şeklinde nitelendirilen İtalyan meydanları, hem görsel hem de işlevsel olarak farklı odaklar barındırırken, ticari ve dini faliyetleri ağırlayarak iki dünyanın buluştuğu toplanma alanları olarak görülmüştür.

Şekil 3.16 San Pietro Bazilikası ve Meydanı planı-Vatikan(Url 16)

Şekil 3.17 San Pietro Meydanı-Vatikan (Url 17)

3.2.6 Sanayi Devrimi ve Sonrası Dönem

Sanayi devrimi toplumların tamamının hayatı üzerindeki büyük etkisi sebebiyle, çoğu araştırmacı tarafından kentleşmenin tarihsel miladı olarak kabul edilir. Kentlerdeki nüfus oranı hızla artmış ve fabrikaların varlığı, ekonominin ve beraberinde kentin de genişlemesine neden olmuş, sosyal grupların çeşitlenmesiyle aynı grubun mensuplarının bir arada yaşama isteği ortaya çıkmıştır. Konut sitelerinin ilk ortaya çıkışı bu dönemde görülür. Daha küçük gruplara bölündükçe daha çok bir araya gelme ihtiyacı doğmuş ve ölçek ekonomisi ile doğru orantılı kentsel mekânlar inşa edilmiştir (Taşçı 2012; Mumford, 2008).

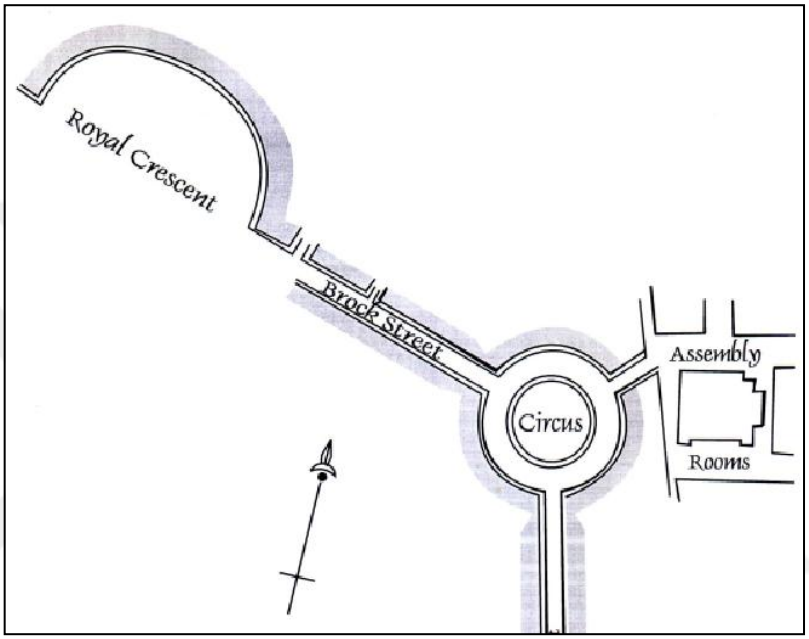
Toplu konutlar, kentlerin merkezine uzanabilen tren yolları ve büyük fabrikalar bu dönemin ana öğeleridir. Tren yolları ve fabrikalar kentin hatırı sayılır miktarda arazisini kaplamıştır. Büyük fabrikaların endüstriye hakim olmasıyla beraber kent baştan aşağı değişirken, fabrikalar enerji ve ham maddeye erişimin kolay olduğu noktalarda yerini almıştır. İşçiler bu fabrikaların etrafına yerleşmiş, tren yolları üzerinde sanayi şehirleri oluşmuştur. İşçi sınıfının oluşumu ve orta sınıfın etkisinin artışı önceki devirlerin elitist tavrını silmiş, bugünün şehir düzeninin temelini atmıştır.

Meydanlar da "mekân hissi veren" biçimlerinden açık mekân tanımına daha sadık yapılara dönüşmüştür. Fabrikaların merkezde olduğu şehirlerin önemli kentsel mekânlarından bazılarını tren hatlarının devremeye girmesiyle istasyon binaları oluşturmaya başlamıştır (Taşçı 2012; Braudel, 2008).

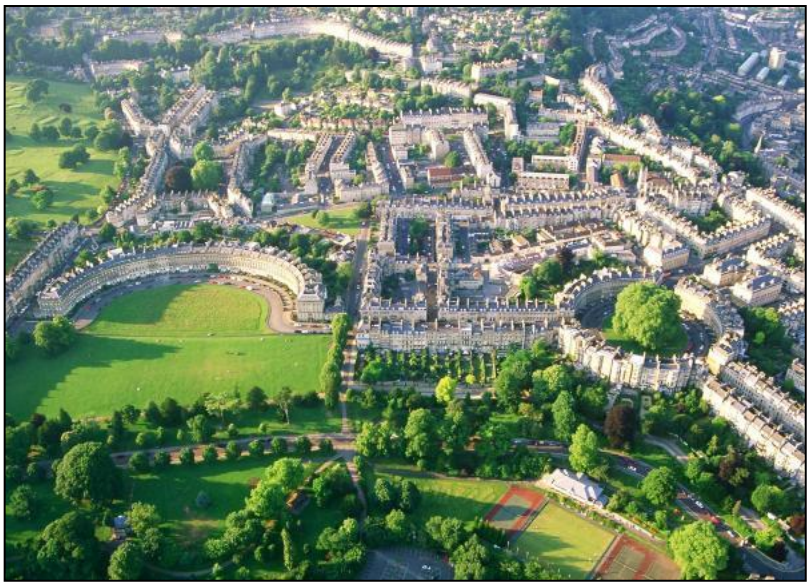
Meydanlar bu dönemde halkın toplumsal olaylarda biraraya gelen kalabalıkları ağırlayabilir olmuştur. Kamu tanımı, ekonomik gücün idareci sınıftan burjuvaya geçmesiyle başkalaşmıştır. Bu tanımla birlikte doğal olarak değişen kamusal alanlar önceki dönemlerin aksine gerçekten herkesçe ulaşılabilir demokratik alanlardır. Kamusallık artık herkese aittir (Zengel, 2007).

Ortaçağ kimliğini endüstri devrinde de taşıyan Londra'da orta ve işçi sınıfını ağırlayan, mahremiyet arzusunun sonucunda birbirine yakın olmasına rağmen aralarında yapısal veya görsel bağ olmayan kapalı meydanlar oluşmuştur (Zucker, 1959).

18. yüzyılın sonu 19. yüzyıın başlarında, peyzajın mimari elementlerle ahenk içinde olduğu yeni bir meydan çeşidi ortaya çıkmıştır. John Wood'un tasarlamış olduğu Royal Crescent ve Circus meydanları, peyzaj elemanları ile yapısal öğelerin oluşturduğu mekânın üzerindeki dengeli etkileriyle doğa ve mimarinin bütünleştiği bu tür meydanlara iyi örneklerdir. Geometrik formların ihtiyaca yönelik kullanılması ve peyzaj öğelerinin de bu doğrultuda uyum içerisinde şekillendiği görülmektedir(Şekil 3.18, 3.19).

Şekil 3.18 Royal Crescent ve The Circus planı-Bath (Url 19)

Şekil 3.19 Royal Crescent ve The Circus-Bath (Url 19)

İngiltere'de bu şekilde iken, Fransa'da aristokratlara yönelik saray avlusu vazifesi görecek açık dikdörtgen meydanlar inşa edilmiştir. Ayaklanma ve askeri müdahalelerde rahat hareket sağlayacak şekilde tasarlanan meydanlar, geniş caddeler ve bulvarlarla birlikte, geçmişin dar ve düzensiz sokaklarının yerini almıştır.

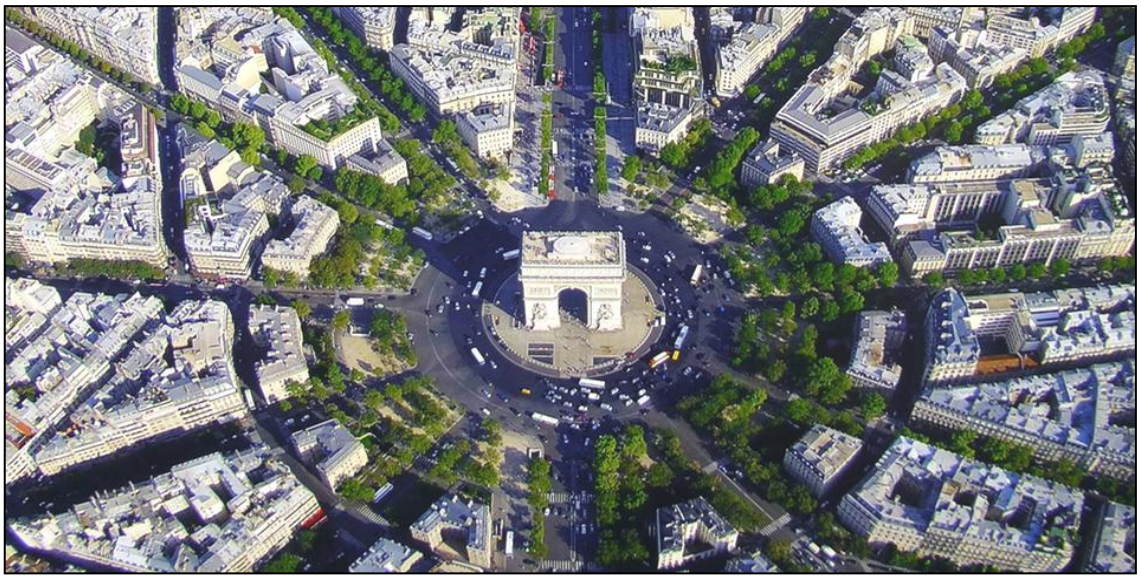
3.2.7 Modernizm Dönemi

Modern dönem, endüstri devriminin önünü açtığı gelişmelerle ortaya çıkan ihtiyaçlara, devrin sanat anlayışı ve teknolojisiyle cevap verme arayışındaki mimarlık akımının adıdır (Hasol, 2002).

Modern dönemin tasarımcıları, tarihi referanslardan ve süslemeden arınmış, teknolojinin kazanımları ile her yerde uygulanabilir küresel bir tarz oluşturmaya çalışmışlardır. Fonksiyonun formdan önde tutulduğu özgün ve sade tasarımlar mimariden ürün tasarımına kadar birçok alanda ortaya çıkmıştır.

Şehir planlaması da modern dönemde yapılaşmanın ve şehirlerin dokusunun evrilmesiyle temel değişimler geçirmiştir. Ulaşım yolları atar ve toplar damarlara benzetilen kentler tasarımcılar tarafından bir beden gibi bütün olarak ele alınmaya başlanmıştır (Sennett, 1996). Modern planlı kentlerde yaygın otomobil kullanımının doğurduğu cadde kesişim ve kavşakları meydan işlevi görmüştür. Monoton görsellik ve zayıf yön duygusunu netice veren, mimari etkisizlik olarak tanımlanabilecek bu durum, nereye gideceğini kestiremeyen insanların bulunduğu meydanlara yol açmıştır (Sitte, 1965). Bu dönemde artan taşıt kullanımı meydanların ve kanal mekânlarının ulaşım araçlarının işgaline uğramasına ve bu kentsel alanlarda otomobilllerin yön değiştirdiği ulaşım noktalarına ya da toplu taşıma odaklarına veya otoparklara dönüşmesine neden olmuştur.

Kavşakların düzenlenmesiyle oluşan modern meydanlara iki iörnek Fransa'daki Etoile Meydanı ve adını eski dairesel meydanlardan alan Londra'daki Picadilly Circus'tur (Şekil 3.20, 3.21). Bu iki meydan yaya alanı barındırmış olmasına ve anıtlar bulundurmasına rağmen taşıtların yönlendirildiği, ön plana çıktığı ve yayaların geçip gittiği ulaşım odakları haline gelmiştir.

Şekil 3.20 Etoile Meydanı-Paris (Url 20)

Şekil 3.21 Picadilly Circus-Londra (Url 21)

Meydanlar sivil ve toplumsal ihtiyaçları karşılayamamış, kent planına olan uyumlarını tasarım ve işlev olarak sağlayamamışlardır. Kentin düzeni içinde oluşturulan bu yeni meydanlar, farklı işlevleri ağırlayabilen, halkın toplandığı açık alanlara değil, taşıtların egemen olduğu, insanların vakit geçirmek yerine gelip geçtikleri ve aidiyet hissedemedikleri geniş alanlara dönüşmüştür.

3.3 Tarihsel Süreç İçinde Anadolu'da Meydanlar

Bu başlıkta, günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin bulunduğu topraklarda meydan olgusunun süreci Bizans döneminden başlayarak, Osmanlı dönemi, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar olacak şekilde Cumhuriyet Dönemi kronolojik olarak anlatılmaktadır.

3.3.1 Bizans Dönemi

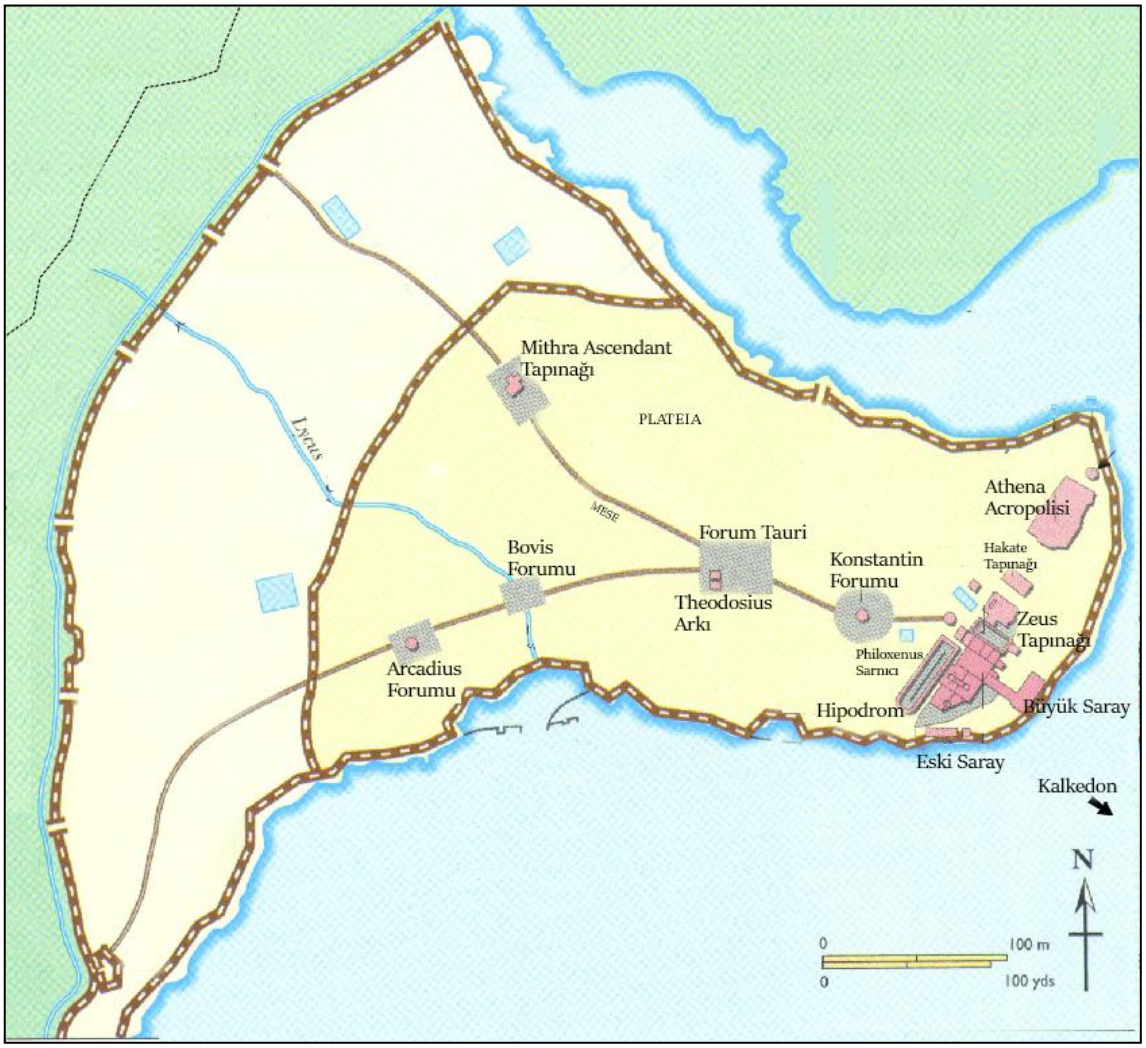
MS. 330 yılında Roma İmparatoru 1. Constantinus Roma İmparatorluğu'nun başkentini Roma kentinden Bizantion'a taşıyarak yeni bir imparatorluk dönemini başlatmıştır. Kentin ismi imparator tarafından 'İkinci Roma' olarak adlandırılsa da zaman içerisinde Konstantinopolis olarak değişmiştir.

Kentin başkent olması şerefine eski Bizans surlarının dışına, günümüzde Çemberlitaş Meydanı'nın bulunduğu ve İstanbul'un yedi tepesinden birinin olduğu alana Roma'daki Apollon tapınağından her biri üç ton ağırlığındaki sekiz adet sütun ve bir kaidenin üst üste konulmasıyla bir zafer anıtı yapılmıştır. Orjinalinde sütunlerin en üstünde Apollon heykeli bulunurken 330 yılında kentin açılmasıyla birlikte bu heykel yerine imparotorun kendi heykeli yerleştirilmiştir. Roma forumlarının aksine dairesel bir şekle sahip olan forumun merkezinde bu zafer anıtı bulunurken Senato binası, anıt bir çeşme ve kolonlar ile çevrelenmiştir. Ayrıca Mese denilen kentteki ana yolların kesistiği diğer foruımlardan sadece biridir (Şekil 3.22).

Şekil 3.22 Constantinus Forumu ve çevresi tasviri (Url 22)

Constantinus ve Augusteion Forumu dışında Konstantinopolis'te 5. yüzyıl itibariyle üç ayrı forum daha inşa edilmiştir. “Tauri Forumu, Bovis Forumu ve Arkadios Forumu.” “Bizans meydanlarının en genişi olan Tauri Forumu, bugüne kalan tek açık alandır ve Beyazıt Meydanı’na karşılık gelir.” (Toprak, 2017; Çelik, 2016). Bugün Beyazıt Meydanının bulunduğu alanda Bizans döneminde boğa pazarı kurulurdu. Tauri yani Tavri kelimesi öküz anlamına gelmektedir. Forum Tauri'nin bulunduğu alan ise günümüzde Marmara Üniversitesi'nin bahçesi, binası ve kule kısmına denk gelmektedir (Toprak , 2017; Alsan, 1973) (Şekil 3.23).

Şekil 3.23 Konstantinopolis planı ve Forumları (Url 23)

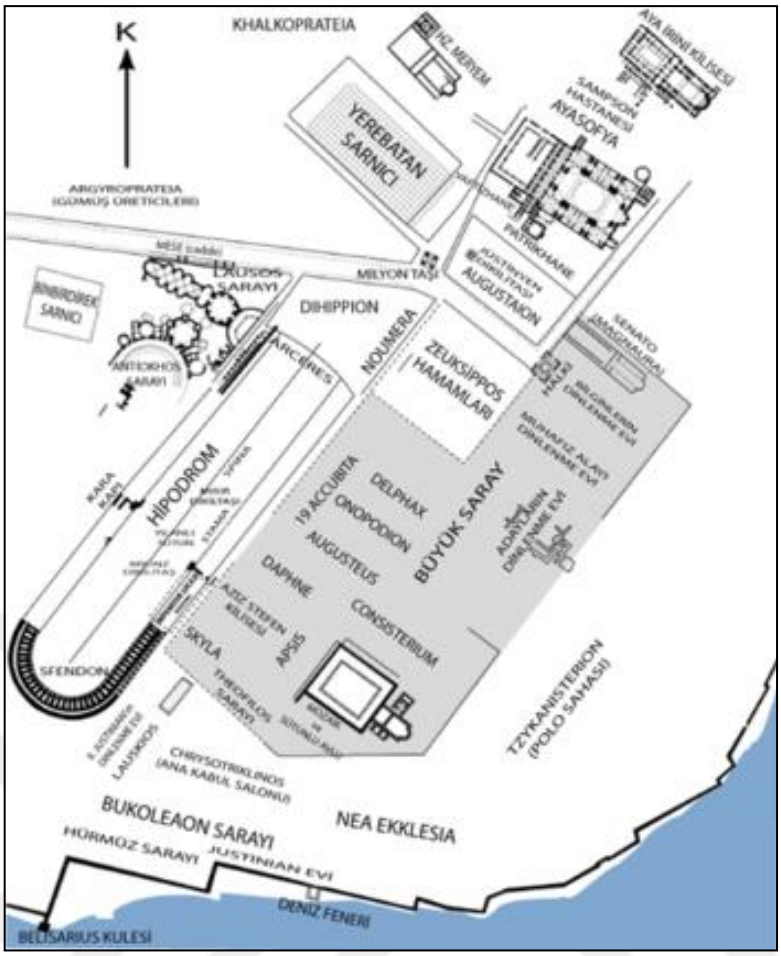
Roma İmparatorluğu'nun devamı olan Bizans İmparatorluğu ya da bir diğer adıyla Doğu Roma İmparatorluğu döneminde meydanlar Roma dönemine benzer şekilde yapılarla çevrili kent meydanları olarak ortaya çıkmıştır.

Başkenti Konstantinopolis (İstanbul) olan imparatorluğun en öne çıkan kentsel mekânı ise Hipodrom'dur. Bizans döneminde yapılan Hipodrom daha sonra Osmanlı döneminde At Meydanı olarak anılan bu alan iki dönemin de önemli bir kamusal alanı olarak tarihte yerini almıştır. Bizans'ta atlı araba yarışları, dans ve sirk gösterileri, zafer alayları gibi kültürel ve toplumsal etkinliklerin yanısıra politik toplantılar için de kullanılmıştır (Tönük ve Barkul, 1999) (Şekil 3.24).

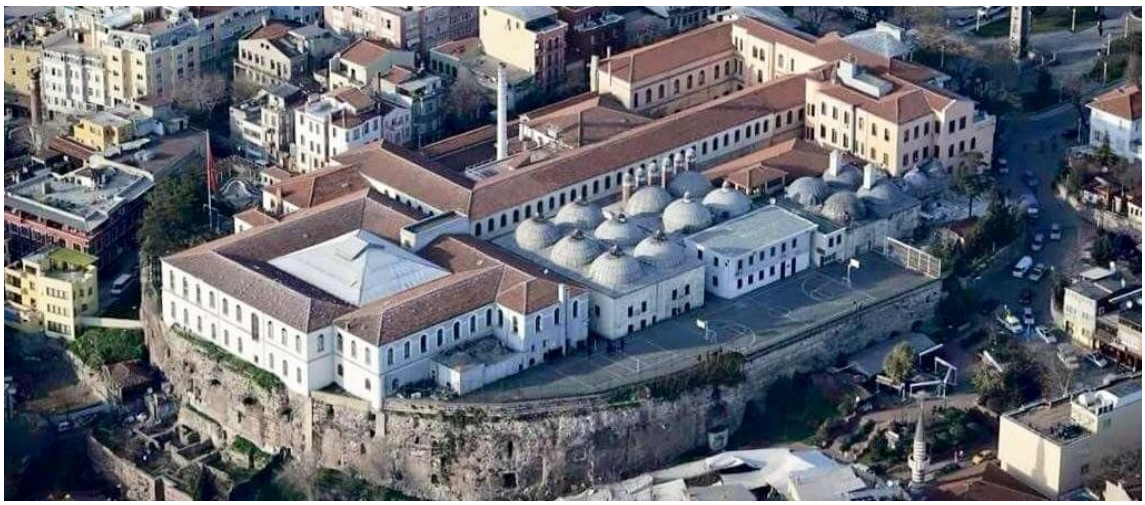
Şekil 3.24 Hipodrom ve çevresi tasviri (Url 24)

MS. 330 yılında açılışı yapılan Konstantinopolis Hipodromu 118.5x370 m ölçülerinde antik dünyanın en büyük hipodromu olup, imparatorluk sarayı ve Ayasofya arasında yer alan konumu nedeniyle tören alanı olarak da görev yapmıştır. Atlı araba yarışları dışında yargı ve infaz alanı için de kullanılmıştır. Hipodromun sınırlarını belirleyen duvarların üzerinde çeşitli heykeller, hipodroma dağılmış anıtlar dönemin siyasi yönünü, imparatorluğun gücünü ön plana çıkarmıştır (Gökgür, 2008). Sinanlar ise (2005) hipodrom için "Hipodrom hem kamusal hem de politik bir mekândı; bazen imparatorlar için halkın doğrudan tepkisinin ölçülebildiği, bazen de halkın hiç beklenmedik bir anda ne düşündüğünü imparatora ilettiği bir iletişim mekânıdır" yorumunu yapmıştır (Gökgür, 2008) (Şekil 3.25).

Şekil 3.25 Hipodrom ve çevresi planı-Konstantinaipolis (Url 25)

Günümüzde kentsel dokudaki yerini koruyamayan Hipodromun bazı kalıntıları hala mevcuttur (Şekil 3.25).

Şekil 3.26 Hipodrom Kalıntıları, Sultanahmet Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Marmara Üniversitesi Rektörlüğü (Url 26)

3.3.2 Osmanlı Dönemi

Doğu Roma medeniyetinde tören alanı işleviyle temsili kamusallığın yaşandığı Hipodrom, Osmanlı dönemindeki adı ile At Meydanı tören alanı olarak işlevini sürdürmeye devam etmiştir (Şekil 3.27).

Şekil 3.27 Sultan III. Murad'ın, şehzadelerinin sünnet düğünü şenlikleri sırasında, At Meydanı'nda (Sultanahmet Meydanı) bulunan İbrahim Paşa Sarayı'nın "Şahniş[1]" inden altın saçmasını gösteren minyatür (Url 27)

Bizans İmparatorluğu'ndan kalan Hipodrom yani At Meydanı dışında Osmanlı'da meydanların varlığı konusunda ihtilaf mevcuttur. Kimi tam manasıyla meydanların bulunmadığını kimi de klasik tanımın dışında olsa da var olduğunu savunur. Bugün kentsel meydan denilen çoğu alan tanımsız açıklıklar veya büyük yol kesişimleridir.

Osmanlı'da kentsel meydan tanımına en yakın oluşumlar pazar ve eğlence için kullanılan geniş açıklıklardır. Cami avlularının da klasik meydanların toplumsal işlevini yeterince yerine getirdiği savunulmaktadır.

[1] Şahnişin: Eski Türk mimarisinde odanın karşı ön cephesinde yer alan üç yanı pencereli çıkma, şahniş (TDK, 2019).

Bu yeterlilikle beraber halkın idari rolünün yokluğu klasik tanımıyla meydanların oluşmamasına sebep olarak gösterilir. Çoğu Avrupa kentinde meydanlar idari yapıların varlığıyla hayat bulmuşlardır. Bu görüşlerin savunulduğu bakış açısının batının tanımlarını benimsediği hatırlanmalıdır. Batı şehirlerindekinden farklı kamusal alan ve meydan anlayışının olduğu göz ardı edilmemelidir.

Ticari işlevi pazar meydanlarından çok kapalı çarşılar, bedestenler ve ortak zanaatkarların toplandıkları sokaklar karşılar (Şekil 3.28). Cami avluları, külliyeler ve mesireler de düşünüldüğünde, meydanların işlevlerinin ayrı mekânlarca paylaşıldığı da savunulabilir (Şekil 3.29, 3.30).

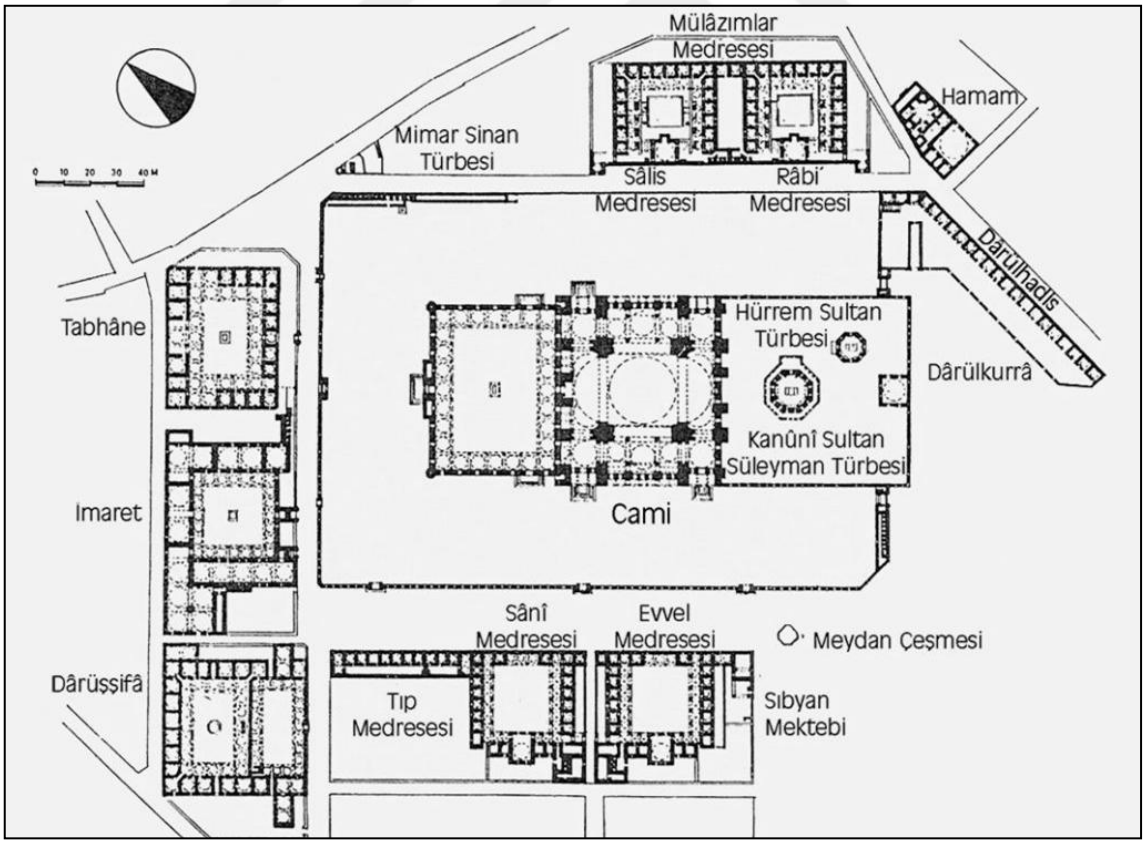

Şekil 3.28 Bursa Hanlar Bölgesi (Url 28)

Türk kent dokusunda meydan tanımı mahalle meydanlarına karşılık gelir. Sokak çizgilerinin uzaklaştığı noktalarda oluşan bu alanlar, çeşme, cami, kahvehane ve anıt ağaçlarla kimlik kazanarak ticari işlevin de bir bölümünü üstlenmiştir. Kadınların bulunmadığı Osmanlı kamusallığında siyasi bir işlev aramak da mümkün değildir. Belirgin bir biçime sahip olabilmeyi de ifade eden farsça maidan kelimesinden devşirilen meydan, yalnızca yapılaşmamış alan, boşluk, açıklık ifade eder. Osmanlı kentlerinde meydanın yokluğunu savunan görüş, bu açıklıkların çoğu zaman belirli bir işlevden yoksun rastlantısal alanlar olduğunu da vurgular. Meydan tanımının gerektirdiği biçimsel bütünlüğü sağlamamaktadırlar. Padişahların camiye gidişleri ve cami önlerinde gerçekleşen seremoniler de temsili kamusallığın örnekleridir.

Şekil 3.29 Süleymaniye Külliyesi-İstanbul (Url 29)

Şekil 3.30 Süleymaniye Külliyesi planı-İstanbul (Url 30)

Osmanlı dönemi meydanları, külliyeler ile birlikte şekillenebildiği gibi, ticari ve sosyal ihtiyaçları karşılayacak şekilde de oluşmuşlardır. Kahvehaneler, hamamlar, pazar yerleri ve sosyal tesisler ile birlikte toplanma alanı olarak kullanılmışlardır. Biçimsel olarak batıda yer alan meydanlara benzese de Osmanlı kenti meydanlarında İslam dinine bağlı sebeplerden dolayı, Avrupa'da yer alan örneklerde görülen kamusallık gözlemlenememekte ve işlevsel yönden yeterli çeşitlilik bulunmamaktadır (Büyükcivelek, 2012; Ersoy, 2012).

Ayrıca Kuban da (1998), eski Türk kentlerinde, meydan bulunmadığından bahsetmektedir. Kuban, "Türk kentlerinde Avrupa'daki gibi belirgin bir meydan anlayışı olmadığını, bu meydanların işlevini yerine getiren camiler ve cami avlularının bulunduğunu ve toplumsal yaşantının merkezi zaten cami olduğu için ayrıca kent meydanın gelişmesini teşvik edecek bir toplumsal isteğin de oluşmadığını" belirtmiştir.

3.3.3 Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet'in getirdiği toplumsal değişim, kent meydanları da dahil olmak üzere kentsel mekânlarda yeni formların oluşmasına neden olmuştur. Selçuklu ve Osmanlı kültürlerinde pek önem arz etmeyen meydanlar Cumhuriyet'le beraber batıda aldığı formlardan farklı olarak cadde kesişimlerindeki açık alanlar, park, bahçe ve iskele meydanları olarak kendini göstermeye başlamıştır.

İdarenin halkla yakınlaşması, siyasi partiler ve propagandanın toplum hayatına girmesi, işçi sınıfının ve sendikaların önem kazanması, meydanın biçimsel niteliklerinden ziyade işlevsel niteliklerinin tartışılmasını sağlamıştır. Bu durum meydanın soyut bir kavram olmaktan kurtulup kentsel mekân olarak gündemde yerini alması olarak değerlendirilebilir.

Batılılaşma ile yeni formlar kazanan kentsel mekânlar "laik modernleştirme projesinin biçimsel karşılığı" olarak kullanılmış, bazı araştırmacılar meydanların devlet tarafından iktidar mekânları olmak üzere projelendirildiğini öne sürmüştür.

Meydanların önemi, toplumsal örgütlenme çabaları ve çok partili siyasetin gelişimiyle artmış, Kızılay ve Taksim gibi meydanlar kentlerinin önemli kamusal alanları haline gelmiştir.

Meydanların kentin kalbi olduğu düşüncesi kabul görmeye başlamış, batıdaki örneklerin şekillenmesinde etkili olduğu biçimsel hassasiyetlerle yeni meydan düzenlemeleri hayata geçirilmiştir (Şekil 3.31)

Şekil 3.31 Kızılay Meydanı 1930-Ankara (Url 31)

Cumhuriyet yönetiminin ilk icraatlarından biri olan tahrip olmuş kentlerin mekânsal düzenlemeler ile modernizasyonu 1950 sonrasında bölge planlamaları da eklenerek devam etmiştir.

Erken cumhuriyet döneminde vilayet konakları gibi idari yapıların önlerinde inşa edilen meydanlar, bu dönemin tipik yapıları arasındadır. İstasyon Caddeleri ve Atatürk Bulvarları ile birlikte bu alanların devlet törenlerinin gerçekleştiği yerler olduğu göz önüne alınarak, bu mekânların bir anlamıyla iktidar mekânları olarak hayata geçirildiği söylenebilir. İktidarın alandaki "kurucu parçaları" olarak tasarlanmış bu gibi meydanlar Lefebvre'in deyimiyle soyut ve devlet merkezli mekânlardır. Bu gibi soyut-kamusal mekânlar ömürleri boyunca kurucu olan devletin erkini sergilediği tören alanları olarak işlev göstermemekte, iktidar ve karşı iktidarın çatışma alanı olmaları sebebiyle niyet edilen işlevlerinin dışında faaliyetlere de ev sahipliği yaparak, "somut" mekânlara veya tamamıyla soyut mekânlara evrilebilirler.

1960 ihtilali öncesinde yaşananlar bunun gibi mekânsal dönüşümlere iyi bir örnektir. İsmet İnönü'nün iddiaya göre para çekmek için gittiği Kızılay Meydanı'nda bir anda gelişen Menderes iktidarına muhalif eylem ardından gelen protestoların öncüsü olmuştur. Muhalifler bu olay sonrası meydanlarda daha yoğun bir şekilde kendini ifade eder hale gelmiş, 1950'lerde başlayan toplumsal hareketler 1960 sonrasında sıklaşarak daha göz önünde yer edinmiş ve dolayısıyla görünürlükleri ölçüsünde halka fikir ve düşüncelerini aktarabilen hareketlerin temel noktaları bilinir hale gelmiştir.

Bu olayları mekânsal olarak değerlendirdiğimizde, ihtilalin önünü açan eylemlerin edinilmiş mekânları kazanılmış mekânlara dönüştürdüğü söylenebilir, fakat belirtmek gerekir ki 27 Mayıs süreci statükoyu tehdit etmekten ziyade destekleyen, şehirli orta sınıf ve üniversitelilerin öncülük ettiği bir süreçtir. Süreç ve sahiplenen kesimin yarattığı olumlu hava, kamusal alan kavramında bir açılım gerçekleşmesini beraberinde getirmiştir.

1960'ların sonunda gelindiğinde sınıfsal örgütlenmelerin büyümesi, mekândaki muhalefetin söylemiyle devletin söylemi arasındaki paralelliğin kaybolması iktidarı tedirgin etmiş, ve muhalefetin elde ettiği geniş hareket alanı 12 Mart süreciyle daraltılmıştır fakat mekândaki mücadelenin artışı engellenememiştir. Öğrenci ve işçi sınıfının yoğunlukta olduğu muhalif kesimin dönüştürücü etkisi, protesto ve gösterilere ev sahipliği yapan meydanları önemli bir değişime maruz bırakmıştır.

70'li yıllarda ülkeye otomobil sanayiinin gelmesiyle trafikteki motorlu araç sayısı artmış, oluşan trafik problemlerini çözmek amacıyla meydan olarak tanımlanmış alanlar kavşaklara dönüşmüştür.

Kentte artan iş olanakları ve tarımın makineleşerek iş gücüne ihtiyacının azalması neticesinde köyden kente yaşanan büyük göç, kent yönetimlerince yönetilememiş ve plansız bölgeler ile gecekondu mahalleleri oluşmuştur. Dönemi için batılılaşmanın sembolik yapılarından olan apartmanlar bu dönemde büyük ölçüde yayılmış, yeni planlama kararları ile yeni yol ve meydanlar inşa edilirken kimi zaman eski eserler yıkım ve tahribe maruz kalmıştır.

Yaşanan bu gibi uygulamalara rağmen, Cumhuriyet döneminin çağdaş kent idealinde meydanlar demokrasi ve devrimin sembolü olmak üzere kurgulanmıştır. Merkezinde Atatürk, Cumhuriyet veya Kurtuluş Savaşı'na dair anıtlar bulunan meydanlar bayram ve önemli günlerde kutlama ve törenleri ağırlamış, halk ve idarenin bir nevi ifade aracı olarak kullanılmıştır (Şekil 3.32)

Şekil 3.32 Taksim Cumhuriyet Anıtı-İstanbul (Url 32)

Kentsel meydandan ziyade tören alanı tanımına daha yakın denilebilecek bu alanlar, batılı örneklerinin işlevsel çeşitliliğinden yoksun oldukları için toplumun günlük yaşamında yer bulamamıştır. Tasarımında tanımlı bir hacim oluşturmanın gözetilmediği meydanların yalnız yüzeyini ele alan düzenlemeler, mekânsal bütünlük sağlamakta yeterli olmamıştır (Vardar, 1990.)

Dönemin bu gibi uygulamaları haricinde de kentin sosyal yaşantısının parçası olma gayesi taşıyan meydan düzenlemeleri yapılmamıştır. Ankara'nın planlı gelişiminin ilk safhalarında gündemde olmasına rağmen kent meydanları hayata geçirilmemekle birlikte, konser salonu, kütüphane ve adliye gibi yeni inşa edilen kamu binalarına parsel düzeyinde münferit yapılar olarak muamele edilmiş, çevresinde kentsel mekân tanımı taşıyacak düzenlemeler oluşturulmamıştır.

Buna karşın Ulus'ta heykelin bünyesinde bulunduğu meydan, planlamada yer almamasına rağmen, çevresindeki yapılar ile ve kendi içinde sağladığı uyumla bir istisnadır (Vardar, 1990).

Toplumsal mücadelenin mekâna etkisi konusunda en önemli örnekler 76 ve 77'nin 1 Mayıs'larıdır. İlk kitlesel miting olan 76'nın 1 Mayıs mitingi Taksim Meydanı'nı somut bir mekâna çevirmiş, ertesi yıl sistemin, kitleselliği ve mekânın somutlaşmasını engellemek adına olan kanlı çabası neticesinde de somutluğu tahkim edilmiştir (Şekil 3.33). İşçi Bayramı'nın yasaklanması ile devam eden süreç, İstanbul'da Taksim Meydanı'nın sembolik bir önem kazanmasına ve Ankara'da Tandoğan, İzmir'de Konak gibi çoğu kent meydanının sol muhalefetin kontrol edebildiği kazanılmış mekânlara evrilmesine neden olmuştur.

Şekil 3.33 Taksim Cumhuriyet Meydanı 1 Mayıs 1977-İstanbul (Url 33)

Sol hareketlerin kazanıp somut hale gelmesini sağladığı kent meydanları, 12 Eylül 1980 darbesi ardından eylemlerin yasaklanması ve devletin üzerlerinde hakimiyet kurması ile tekrar soyutlaşmış, yalnızca iktidarın göründüğü mekânlara dönüşmüştür. Dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren, hemen her kentte geçmişte sol muhalefetin eylemlerinin düzenlendiği meydanlarda, ana konusu darbe öncesi şehirlerin içinde bulunduğu kaos olan konuşmalar yapmıştır.

Çok partili hayata geçişin ardından başa gelen iktidarların hepsi meydanları muhalif gösterilere açmaktan kaçınmış, 1 Mayıs gibi gösterilerin ancak mesajını duyurmak arzusunda olduğu kitlelerden uzak izole alanlarda gerçekleştirilmesine izin vermiştir.

90'lı yıllarda tekrar örgütlenerek mekânlara yönelen hareketler, neo-liberal politikaların güçlenmesi, küreselleşme ve tüketim toplumunun ortaya çıkması ile halkın depolitizasyonu neticesinde giderek küçülmüş ve meydanlar kaybedilmiştir.

Toplumsal hareketlerin mekâna yansımasının bir diğer örneği, sistemin 28 Şubat müdahelesi ile neticelenen türban ve cami çıkışı eylemleridir. Bu örnekte de görülecektir ki, 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül ve hatta Cumhuriyet öncesinde olduğu gibi, toplumsal mücadele süreçlerini darbe, devrim veya farklı formdaki radikal değişimler takip etmiştir. Bu değişimler ardından geldikleri mücadelelerin kazanım veya kayıbı olsa dahi mutlak ve kalıcı durumlar değildir. Bu, süreçlere şahit olan mekânların evrimleri için de söylenebilir. Kazanılmış ve somut hal almış mekânlar tekrar soyutlaşabilir.

Geçmişte önemli sembolik konumlar kazanmış meydanlara bugün toplumsal muhalefet hareketlerinin erişimi yasaklanmıştır. Meydanlar kavşaklara dönüştürülmeye başlanmış, kavşaklar ise meydan diye adlandırılır olmuştur. Toplumsal muhalefetin kendini ifade etmesi için işte bu kent merkezlerinden uzak, hareketin görünürlüğünün kısıtlı ve bilgi aktarımının zor olduğu kavşak noktaları gösterilmektedir.

Özetle; Cumhuriyet döneminde şehirler yeni bir oluşum içerisinde kimliği olmayan plansız yerleşimlerdir. Bu nedenle kentin önemli odak noktaları için yarışmalar düzenlenmiştir. İşlev olarak yeni bir ülkenin oluşmasıyla birlikte giderek kültürel etkinlikler ve törenler ön plana çıkmaktadır. Zaman içerisinde ticari işlev de önem kazanmıştır. Bu dönemin meydanları biçimsel olarak tanımlanmış alanlar olmakla birlikte, kapalılık hissi vermekten uzak alanlara dönüşmeye başlamış, meydan kavramı giderek zayıflamıştır.

3.4 Bölüm Değerlendirmesi

Meydanlar, tarihsel süreç içinde ilk ortaya çıkışlarından itibaren bulundukları dönemin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenerek ve kent mekânında konumlarını oluşturmaktadır. Toplanma ve kentlinin biraraya gelme isteğine cevap veren bu alanlar biçim ve boyut olarak da farklılıklar göstermişlerdir.

Antik Yunan döneminden başlayarak Modernizm dönemine kadar Avrupa kıtasında meydanlar biçimsel açıdan pekçok farklı şekilde kent dokusunun birer parçası olmuştur. Ayrıca her dönem kendinden önceki dönemden etkilense de içinde bulunduğu dönemin dinamikleri, ihtiyaçları, yönetim şekli veya baskın olan iktidarı meydan formlarını ve işlevlerini belirlemiştir. Bu etmenler kentin belleğinde yer edinirken dönemin karakteristiklerini de ortaya çıkarmıştır.

Antik Yunan'da kültürel etkinliklerin ve sanatın ön planda olması ve spor aktivitelerin fazlalığı yerleşmelerde açık kent mekânlarının oluşmasına neden olmuştur. Kentsel dış mekânların artmasına sadece bu durumlar değil kamu ve devletin bir araya gelerek sorunların rahatça konuşabilmesi de etkilemiştir. Antik Roma'da forumlar Antik Yunan agorlarında olduğu gibi bu tip etkinliklere ev sahipliği yaparken zaman içerisinde politikanın önem kazanmasıyla gücü temsil eden anıtsal yapıların bulunduğu kamusal alanlara dönüşmüştür. Orta Çağ dönemine bakıldığında Antik dönemlerdeki geometrik biçimli meydanların aksine meydanlar organik formda şekillenmiştir. Dini ve idari yapıların sınırlandırdığı meydanlar genellikle kapalı bir hal almıştır. Ticari faaliyetlerin artmasıyla yerleşmelerde pazar meydanları da görülmeye başlamıştır. Yeniden doğuş anlamına gelen Rönesans döneminde ise Orta Çağ'ın aksine yeniden geometrinin önem kazandığı, işlevden çok biçimin ön plana çıktığı meydanlar görülmüştür. Sanatın getirdiği estetik anlayış kendini kentin her noktasında kendini gösterirken, Orta Çağ'a hakim olan Gotik sanata tepki olarak insan ölçeğinde yatay bir mimariye yerini bırakmıştır. Barok dönemi kamusal alanları, idari veya dini yapıların odak noktası olduğu ve simetrinin baskın olduğu çoğunlukla dairesel formlardan meydana gelmiştir. Dönemin karakrteristik özelliklerinden süsleme, ihtişam ve düzen mutlak monarşinin yansıması olduğu yorumlanmaktadır.

Sanayi Devrimi ve sonrasında fabrikaların da inşasıyla birlikte kentlere göçler başlamış, yeni sosyal sınıflar ortaya çıkmış ve meydanlara hakim olan soylu sınıf etkisini kaybetmeye başlamıştır. Meydanlar ise herkes tarafından ulaşılabilir, kamusallığın toplumun farklı kesimleri tarafından yaşatıldığı kent mekânları olmuştur.

Aynı şekilde Anadolu'da Bizans döneminden başlayarak günümüze kadar Anadolu'da şekillenen meydanlar için de bu durum söz konusu olmuştur. Bizans döneminde Constantinapolis'in başkent ilan edilmesinin ardından kentte yeni bir yapılanma başlamıştır. Meydanlar yapılarla çevrili, geometrik formlardan oluşurken, kentlinin etkinlik, spor faaliyetleri vb. için buluştuğu alanlar olmuştur. Ayrıca politik ve idari açıdan da imparatorun gücünü simgelediği mekânlar olarak da kullanılmıştır. Osmanlı döneminde ise Bizans dönemiden kalan bazı kent mekânları kullanılmaya devam etse de bu dönemin meydanlarının varlığı konusunda bir anlaşmazlık olduğu görülmektedir. Cami avluları ve külliyeler toplanma ve bir araya gelme alanları olarak kullanılırken, ticari işlev görevini kapalı çarşılar, bedestenler veya zanaatkar sokakları karşılamıştır. Meydan işlevlerinin farklı mekânlarca karşılandığı gözlemlenmiştir. Kentin bazı noktalarında sokakların genişlediği doğal olarak ortaya çıkan mahalle meydanlarında bazı işlevler bir araya gelse de Osmanlı kent mekânları kadın katılımının gerçekleşmediği ve siyasi ve politik bir işlevin olmadığı alanlardır. Cumhuriyet döneminde bir imparatorluğun ardından yeni bir yönetim şekline geçişin etkisiyle Cumhuriyeti temsil eden anıtların da yer aldığı demokrasi ve kamusallaşmanın getirdiği toplanma alanları ortaya çıkmıştır. Kutlama ve törenlerin yapıldığı halkın vakit geçirdiği meydanlar zaman içerisinde sınıfsal örgütlenmelerin önem kazanmasıyla eylemlere ve protestolara da ev sahipliği yapmıştır. Batıdaki meydan örneklerinin aksine Cumhuriyet dönemi meydanlarında işlev çeşitliliğinin azlığı görülmektedir. Dönem meydanları, siyasi idarenin 1980'den itibaren eylemleri yasaklaması ve devletin toplum üzerinde hakimiyet kurması ile tekrar soyutlaşmış, yalnızca iktidarın göründüğü mekânlara dönüşmüştür. Ayrıca kültürel etkinliklerin ve sosyal donatıların azlığı, biçimsel olarak geniş ve tanımsız açıklıklar haline gelerek insanların geçip gittiği alanlara evrilmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde meydanlar farklı dönemlerde farklı şekillerde biçimlenmiş ve bu dönemlerin ihtiyacı doğrultusunda işlevlendirilmiştir. Her dönemin karakteristik özellikleri kentsel belleğin bir parçası olurken, dönemin ruhunu yansıtmıştır. Büyük ölçüde etkisini yitiren dönemlerin günümüze kadar varlığını koruyabilen meydanları ise hala o dönemin izlerini taşımaya devam etmekte ve kentsel bellekteki varlığını sürdürmektedir.

4
Meydan Tipolojileri

4.1 Meydan Tipolojileri

Meydanlar sınıflandırılırken iki ana başlık olan biçimsel ve işlevsel bakımdan incelenmektedir. İşlevsel olarak toplanma ihtiyacını karşılayan törenler, türlü eylemler, spor ve eğlence etkinliklerinin yanısıra ticaret (pazar yeri ve yeme-içme alanları) işlevini barındıran bu kentsel mekânlar aynı zamanda halkın biraraya geldiği, birbiriyle etkileşime geçtiği alanlardır. Kullanım amaçlarına bağlı olarak çeşitli biçim ve büyüklükte olabilirler (Eyüce, 2000). Bu bölümde tipolojik açıdan biçimsel ve işlevsel olarak ele alınan meydanlar yurtiçinden ve yurtdışındaki kentlerden örnekler verilerek açıklanmaktadır.

4.2 Biçimsel Açıdan Meydanlar

Meydan genellikle binalarla çevrili bir alanı tanımlamaktadır. Oktay'a (2007) göre, "meydanlar kentsel yapının en belirgin bileşeni olup, binaların mekân etrafında oluşturdukları süreklilik ile biçimlenirler." Tarihsel sürece bakıldığında ön plana çıkan birçok meydanın kent dokusunun ayrılmaz bir parçası olduğunu ve biçimsel olarak başarılı mekânlar olduğu görülmektedir.

Öncelikle gösteriş veya belli bir binayı öne çıkarma amacıyla tasarlanmış meydanlar ile kamusal alan olarak düşünülmüş meydanlar arasındaki ayrım ortaya konulmalıdır. Bu ayrım kesin ve net değildir; pek çok kamusal alan iki meydan türünün de işlevini üstlenmektedir. Fakat bir türü diğerinin ölçüleriyle değerlendirmeye kalkarsak zorluklar ortaya çıkabilir. Mesela, belli bir binayı sergilemek veya belli sivil işlevleri karşılamak için tasarlanmış meydanlar insan alanı olma konusunda başarısız, fakat daha resmi rollerde başarılı olabilirler (Carmona vd., 2003).

Meydanların estetik niteliklerinin daha iyi anlaşılmasında, Camillo Sitte ve Paul Zucker'ın görüşleri özel önem taşımaktadır. Rob Krier'in kentsel mekân tipolojisi de ön plana çıkmaktadır. Krier'inki geometrik biçimler üzerine morfolojik yapılandırma yaparken, Sitte ve Zucker estetik etkiye yoğunlaşmıştır.

Camillo Sitte (1889) kentsel mekân tasarımında görsel bir yaklaşım savunmuştur. Sitte, çeşitli Avrupa şehirlerinin özellikle aşamalı veya organik büyümeleriyle oluşmuş meydanlarını, görsel ve estetik karakter bakımından analiz ederek çevre, bağımsız kütleler, biçim ve anıtlar olmak üzere bir dizi sanatsal prensip çıkartmıştır (Collins, 1965; Carmona vd., 2003). Buna göre:

Çevrelenme: Sitte'ye göre, çevrelenmişlik kentselliğin ana hissidir ve Sitte'nin kapsamlı bir prensibi şudur: "kamusal meydanlar çevrelenmiş mekânlar olmalıdır". Yan yollar ile meydanın kesişiminin tasarımı en önemli öğelerdendir.

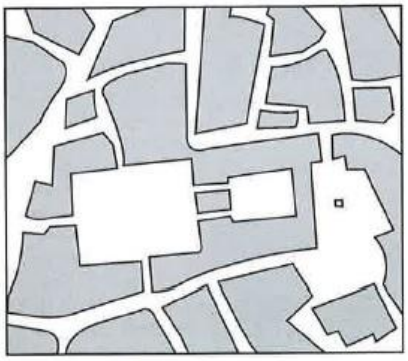
Bağımsız kütleler: Sitte, yapıların bağımsız nesneler olduğu görüşüne karşıdır. Sitte için yapının temel estetiği, cephesinin mekânı tanımlama biçimi ve o mekândan nasıl görüldüğüdür. Çoğu meydanda gözlemci yeterince geride durursa bütünüyle bir cepheyi, cephenin komşularıyla ilişkisini veya ilişkisizliğini algılayabilir. Sitte daha iyi bir çevrelenmişlik hissi yaratmak için, yapıların bağımsız var olmasındansa birbirleriyle birleşik olması gerektiğini savunmaktadır.

Biçim: Sitte, meydanların, baskın yapılarına orantılı olması gerektiği fikrinden yola çıkarak, iki tip tanımlama yapmaktadır. Ana yapının uzun ve alçak veya yüksek ve dar oluşuna göre sırasıyla "derin" ve "geniş" meydanlardır. Bir meydanın derinliğiyle en iyi ilişki ana yapıyı görme arzusudur. Genişlik ise perspektif etkisine bağlıdır. Düzensiz yerleşim planlarını tercih eder, Orta Çağ ve Rönesans şehirlerinde bulunan kombinasyon çeşitliliğini savunmaktadır.

Anıtlar: Sitte'nin genel prensibi meydanın merkezinin boş bırakılması olsa da bir odak sağlanması -tercihen merkezin dışında veya sınırlarında- üzerinedir. Mekândaki doğal güzergahların engellenmeden anıt yerleştirilmesinin temelinde işlevsel bir mantık olduğu gibi estetik olarak da önemli oldukları görüşündedir.

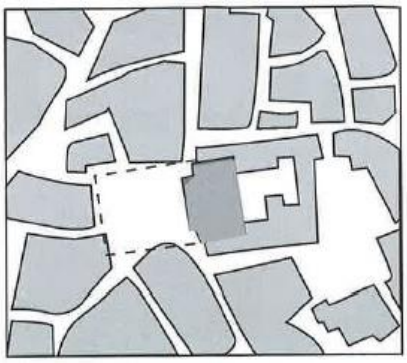
Zucker'ın (1959) beş türe ayırdığı kent meydanı sınıflandırmasını Carmona vd. (2003) şu şekilde özetlemiştir:

1. Kapalı Meydanlar: Kapalı meydanlar büyük ölçüde kuşatılmış alanlardır. Kendisine bağlanan sokaklar hariç hiçbir şey tarafından bölünmez, düzenli geometrik formlar sergiler ve genellikle sınırı boyunca tekrar eden mimari öğeler barındırırlar. Yerleşim planı ve benzer yapı veya cephe türlerinin tekrarı önemli elemanlarındandır. Çoğunlukla iki veya daha fazla türün birlikte kullanımı gözlemlenmektedir. Daha zengin uygulamalar ise köşeler, kenarların merkezleri veya meydana bağlanan sokakların çerçevelerinde yoğunlaşmaktadır (Şekil 4.1).

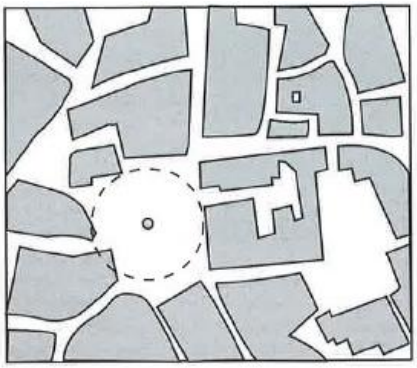
Şekil 4.1 Kapalı Meydanlar (Carmona vd., 2003)

2. Egemen Bir Yapının Vurgulandığı Meydanlar: Kimi yapıların, önlerinde bir "mekân algısı" yarattığı göz önünde bulundurulduğunda, Zucker'ın baskılanmış meydanının karakteristik özelliği, mekânın yönlendirildiği ve etraftaki tüm yapıların bir ilişki içinde bulunduğu yapı veya yapılar grubudur. Tipik olarak bu baskın öğe bir bina olsa da, yeterince kuvvetli bir mekân algısı yarattığı takdirde bu bir manzara veya bir çeşme de olabilir (Şekil 4.2). Başka bir deyişle meydanda yer alan bir yapının egemen olduğu, alana her yönden hakim olduğu ve diğer yapıların da bu duruma yardımcı olarak egemen yapıyı ortaya çıkaracak şekilde konumlandığı ve biçimlendiği meydanlardır.

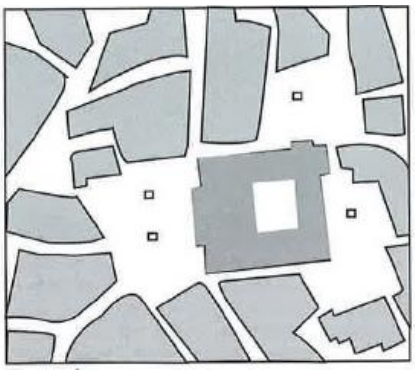
Şekil 4.2 Egemen Bir Yapının Vurgulandığı Meydanlar (Carmona vd., 2003)

3. Bir Merkez Etrafında Şekillenen Meydanlar: Burada merkezi bir öğe (çeşme, heykel gibi ya da başka bir dikey eleman, plastik öge), mekânı bir gerilimle yükleyip bütünü bir arada tutarak, kendi etrafında yeterince kuvvetli bir mekân algısı yaratır. Çekirdeğin uyguladığı güç, bu tip mekânların etkin boyutunu kontrol eder (Şekil 4.3).

Şekil 4.3 Bir Merkez Etrafında Şekillenen Meydanlar (Carmona vd., 2003)

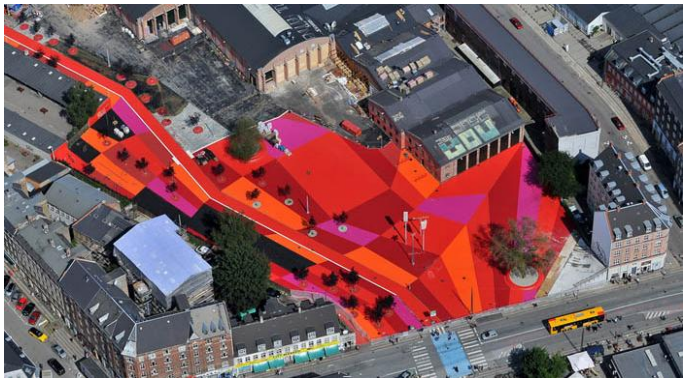
4. Grup Meydanlar: Zucker, estetik bir bağı bulunan meydanlar grubunun görsel etkisini, Barok saraylardaki ardışık odalarla karşılaştırır; her bir oda, bir sonrakine hazırlıktır. Her biri bir zincirin anlamlı birer parçasıdır ve bu onlara ilaveten bir önem kazandırır. Ardışık zihinsel imajların bir bütün oluşturabildiği durumlarda, münferit meydanlar, bir eksen yardımıyla veya baskın bir yapı etrafında gruplanarak organik veya estetik olarak ilişkilendirilebilir (Şekil 4.4).

Şekil 4.4 Grup Meydanlar (Carmona vd., 2003)

5. Amorf Meydanlar- Sınırsız Mekân: Amorf meydanlar yukarıdaki kategorilere girmez, fakat dağınık ve formsuz görünseler bile, meydanların bazı olmazsa olmaz niteliklerini sergileyebilirler.

Kopenhag kentinde yer alan 'Red Sqaure' çevresindeki yapıların vermiş olduğu formu alırken insanların biraraya geldiği, toplandığı ve vakit geçirdiği bir alan olma özelliğini göstermektedir (Şekil 4.5).

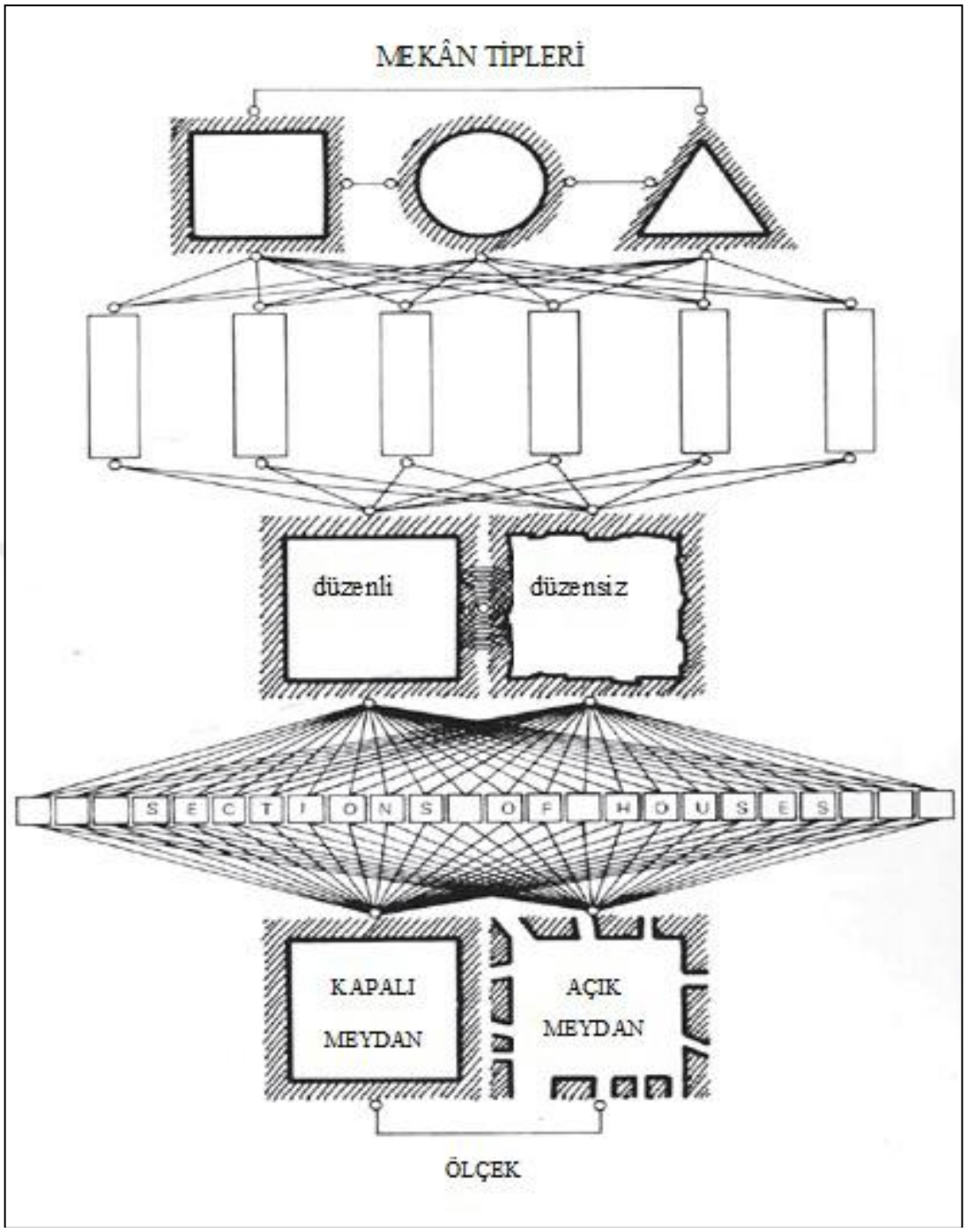
Şekil 4.5 Amorf Meydanlar, Kırmızı Meydan-Kopenhag (Url 34)

Meydanlar nadiren tek bir türün temsilcisidir. Çoğu zaman iki veya daha fazla türün niteliklerini taşırlar. Zucker (1959), Venedik'teki Piazza San Marco'nun nasıl hem kapalı meydan olarak değerlendirilebileceğine hem de bir grup meydanlar setinin tekil bir elemanı olarak görülebileceğine dikkat çeker. Ayrıca bir meydanın belli bir işlevinin, otomatik olarak belirli bir mekânsal form oluşturmadığını, her işlevin pek çok farklı şekil ile vurgulanabileceğini söyler.

Krier ise meydanları kent dokusunda bırakmış olduğu geometrik izlere göre yani kare, daire ve üçgenlerden yola çıkarak üç ana sınıfa ayırmıştır. Üç temel şekil (kare, daire, üçgen) şu düzenleyici faktörlerden etkilenebilir: kırılma, bölünme, ekleme, birleşme, üst üste bindirme veya elemanları karıştırma ve biçim bozma. (Şekil 4.6)

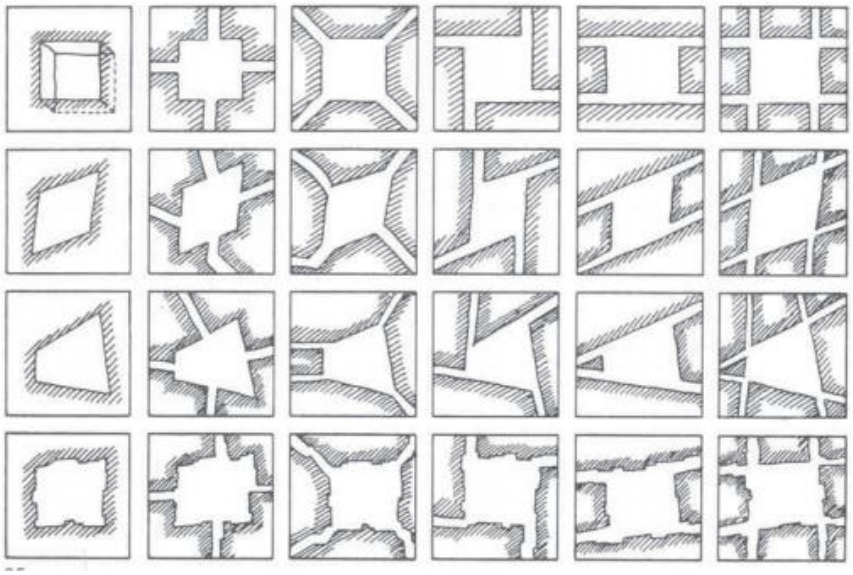
Bu faktörler tüm mekânlar üzerinde geometrik olarak düzenli veya düzensiz neticeler doğurabilir. Aynı zamanda muhtemel yapı kesitlerinin çokluğu, düzenlemenin tüm bu aşamalarında mekânın niteliğini etkiler. Tüm kesitler temel olarak bu mekânsal formlara uygulanabilir. Tamamen veya kısmen binalarla çevrili alanlar olan meydanlarda kapalı ve açık şeklinde tüm mekânsal formlara uygulanabilir. Son olarak, üç mekânsal tür ve düzenlemelerinden pek çok bileşik form oluşturulabilir.

Tüm mekânsal türler için boyut değişimleri özellikle önemli bir rol (kentsel mekânlarda farklı mimari tarzların önemli rol oynaması gibi) oynar (Krier, 1979).

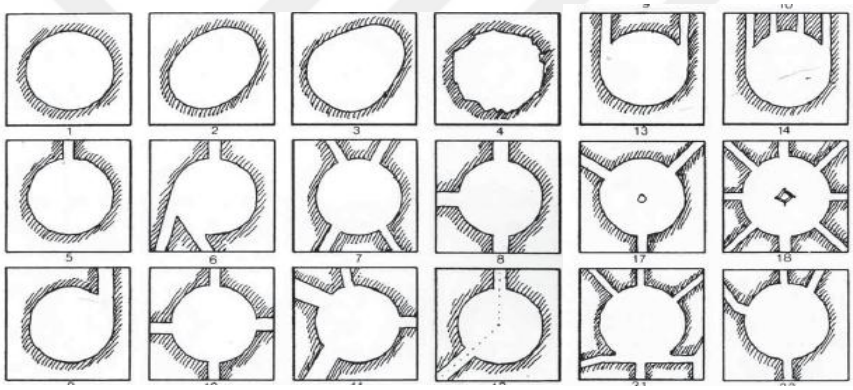

Şekil 4.6 Meydan Tipleri (Krier, 1979)

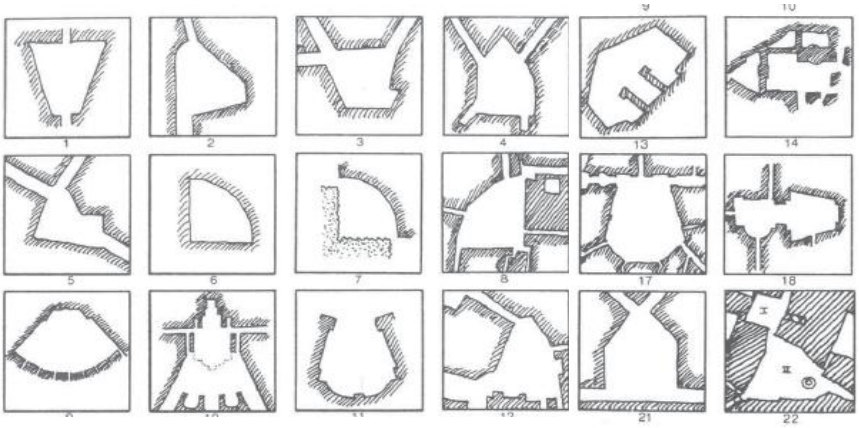
Krier'in yapmış olduğu bu sınıflandırma sonucunda biçimsel açıdan meydanların çok sayıda şekil aldığı görülmektedir (Şekil 4.7-4.9). Böylece kentsel dış mekân olan meydanların kent dokusunda bıraktığı izler ön plana çıkmıştır. Zucker ve Sitte ise daha çok bu alanlarda yer alan doluluk ve boşlukların üç boyutta birbirleriyle olan ilişkilerine ve görsel açıdan yansıtmış oldukları etkiye odaklanmıştır.

Şekil 4.7 Kareden Türemiş Meydan Tipleri (Krier, 1979)

Şekil 4.8 Daireden Türemiş Meydan Tipleri (Krier, 1979)

Şekil 4.9 Üçgenden Türemiş Meydan Tipleri (Krier, 1979)

4.3 İşlevsel Açıdan Meydanlar

Kentsel dış mekân olan meydanlar, biçimsel olarak birçok formda oluştuğu gibi çeşitli şekillerde kullanıma da olanak sağlamaktadır. Kent dokusundaki izinin yanı sıra işlevinin de önemli olduğunu hatta biçim ve işlevin birbirini beslediğini savunan görüşler literatürde görülmektedir. Bu görüşlerden birisi olan Vitruvius'a (1960) göre; bir meydandaki etkinlikler, meydanın canlılığı için ve dolayısıyla görsel çekiciliği için de önemlidir. Forum tasarımında öncelik forum sakinlerinin niceliğiyle orantılı olmalıdır. Kullanışsız olacak kadar küçük veya nüfus yetersizliği sebebiyle çölü andıracak boyutta olmamalıdır (Vitruvius, 1960; Moughtin, 2003).

Rönesans teorisyenleri de Vitruvius'un belirtmiş olduğu bu gibi ifadeleri benimsemiş ve ileri taşımışlardır. Bu doğrultuda; şehrin farklı kısımlarında bulunan birkaç meydan olmalıdır; kimi barış zamanı malların pazarlanması için, kimi gençliğe uygun aktiviteler, kimi de savaş zamanı depoların kurulmasına olanak sağlamalıdır. Farklı pazar meydanlarını tanımlamak ve şehrin bölgeleriyle ilişkilendirme adına; meydanlar pek çok farklı pazar yerleri olmalıdır, biri altın ve gümüş ticareti, biri baharat, biri büyükbaş hayvan, diğeri odun ticareti için gibi ve her biri şehirde kendine has yerine ve kendine özgü süslemelerine sahip olmalıdır (Alberti, 1986; Moughtin, 2003). Sitte (1889) tezinde yer yer bu hususa değinerek "Orta Çağ ve Rönesans zamanında kent meydanının toplum hayatı için zaruri ve işlevsel kullanımı halen mevcuttu ve buna bağlı olarak çevredeki kamusal binalarla meydan arasında bir uyum vardı" görüşünü savunur (Collins, 1986; Moughtin, 2003).

Kentsel mekânların niteliklerini belirlemede "kullanım"ın önemli bir rolü olduğu görülmektedir (Whyte, 1980/1988; Cooper Marcus, 1990; Madanipour 1996/2003; Carmona vd., 2003; Lang 2005; Oktay, 2007). Kentsel dış mekânlar binaların sınırlandırdığı ancak bu yapıların dışında kalan alanlar olarak tanımlanırken, biçimsel özelliklerin yanısıra barındırdığı aktiviteler nedeniyle de sınıflandırılabilir. Yerleşmelerin tarihi boyunca önemli olaylarının sahnelendiği bu mekânlar; birçok dini ve resmi törene ev sahipliği yapmış, politik gösterilerin gerçekleştirildiği alanlar olmuştur. Yapılar arasında kalan meydanlar bu sınırlar sayesinde çeşitli toplantılar için ideal alanlar olarak görülmüştür (Gökgür, 2008).

Çünkü meydanlar sadece yerleşimlerde bulunan açıklıklar değil, kentin sakinlerinin toplum olmayı deneyimlediği mekânlardır. Aile fertlerinin buluşma noktası olan ve biraraya geldiği oturma odası neyse kentlilerin meydan ile ilişkisi de odur (Eyüce, 2000).

Öte yandan, erişim kolaylığı ve toplumu cezbedecek işlevsel çeşitlilik, bir meydanın kullanımı için iki temel gerekliliktir (Oktay, 2007). Olabildiğince farklı türde işlevin varlığı ve mümkün olduğunca çok aktivite barındırmak için çeşitlilik ve farklılıklara ihtiyaç vardır. Çok işlevli alanlar, tek işlevli alanlara kıyasla çok daha ilgi çekicidir (Montogomery, 1995). Aktivite çeşitliliğini sağlamak için farklı kullanımlar barındırmak adına çeşitli boyut, yaş ve durumdaki binalar olmalıdır. Ayrıca zemin seviyelerinde de canlı kullanımlar gerekmektedir, çünkü bu, hareketli bir sokak hayatının oluşmasına yardımcı olduğu gibi, insanlara da doğal seyir imkanı sunar (Montogomery, 1995). Sonuç olarak bu durum, kullanıcıların yerel kültür ve halkla kaynaşmasını sağlar ve birliktelik oluşturur.

Gehl (1987) ise kentsel dış mekânda gerçekleşen aktiviteleri gerekli, isteğe bağlı ve sosyal olarak üç gruba ayırmaktadır. Birincisi: Gerekli aktiviteler; işe gitmek, okula gitmek, araç beklemek gibi sürekli yapılması gereken aktivitelerdir. İkincisi: İsteğe bağlı aktiviteler; yürüyüş yapmak, temiz hava almak, oturmak gibi dış mekânın olumlu (dış mekânın fiziksel kalitesi) özelliklerine bağlı olarak kentlilerin isteği dahilinde olan aktivitelerdir. Üçüncüsü: Sosyal aktiviteler sohbet, etkinlikler, çocuk oyun alanları gibi aktivitelerdir. Bu aktivitelerin hepsinin meydanlarda yapıldığı görülmektedir ancak üçüncü grup aktiviteler özellikle meydanlarda yapılan aktiviteleri kapsamaktadır. Sosyal aktiviteler, insanları izlemek, kutlamalar, sohbetler, oyun oynayan çocuklar gibi geniş, açık alanın da verdiği etkiyle meydanlarda sıklıkla karşılaşılan aktivitelerdir.

Aktivite çeşitliliği gerek bireysel gerek toplumsal deneyimlerin ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır. Kişi ya da toplumun belleğinde yer edinirken, süreklilik sağlanarak kent belleğini oluşturmaktadır. Bu bölümde meydanların işlev olarak birçok boyutu ile kente ve kentsel belleğe katkı sağladığı gözlemlenirken, bu boyutlar daha detaylı olarak incelenmiştir.

Bu doğrultuda meydan işlevleri; ulaşım-hareket, ekonomik, sosyal-kültürel, siyasi-ideolojik, kent merkezi boyutu ve sembolik başlıkları altında sıralanmıştır. Ayrıca bu boyutların kentsel bellek ile olan ilişkileri Avrupa kıtasından ve dünyadan meydan örnekleri verilerek desteklenmiştir.

4.3.1 Hareket Unsuru

Kamusal alanda hareket, kent deneyiminin merkezinde olup, yaşam ve hareketlilik üretmekte önemli bir etkendir. İnsanların oturmayı veya yürümeyi seçtikleri yerler, çoğunlukla çevresinde bulunan elemanlara bağlıdır. Dolayısıyla istek hatlarıyla, mekânın içinden geçen hareket ve hareketliliğin takdir edilmesiyle bağlantılıdır. Aynı şekilde, kentsel alanlardaki birinci sınıf ticari işletme konumlarının (şehir dışı konumların aksine) yaya trafiği temel alınarak tanımlanır.

Başarılı kamusal alanlar tasarlamak için hareketi, özellikle yaya hareketini anlamak zorunludur. Kentler yapısı gereği mekânlar arasında kesintiye uğraması nedeniyle araçlar için kentsel mekân sürekliliği sağlanamamaktadır (Carmona vd., 2003). Yayalar için ise mekânlar arasındaki bağlantılar önemlidir. Başarılı kamusal alanlar genellikle bölgesel hareket sistemleri ile bütünleşmektedir. Kentsel mekânlardaki yaya hareketi kentsel mekân deneyiminin merkezinde yer alırken, yaşam ve aktivite oluşturmak için de önemli bir unsurdur (Carmona vd., 2003). İnsanların bir alandan geçmeyi istemesi için, yapacakları bir şeyleri olması gerekir ki bu da konuyu yine aktivitelere ve cazibe merkezlerine getirmektedir (Worthington, 1995).

Meydanlar bu aşamada devreye girerken, kullanıcı için bir hedef noktası haline gelmektedir. Mesutoğlu'na (2001) göre bu kentsel mekânlar "süreksizdir, hareketin başladığı veya bittiği (ulaşılan) yerdir (ilk ya da sondur). " Başka bir deyişle, sokaklar kent içinde sürekli bir hareketi sağlarken meydanlar durağan bir süreci simgelemektedir.

Meydanlar toplanma, vakit geçirme, sosyalleşme mekânları olduğu kadar kentlinin ulaşımını sağlayan ve sokaklarla birleşen hareket alanlarıdır. Yaya ulaşımı için meydanlar kesişim noktası görevini görürken bekleme, duraklama ve hareket alanı olarak da işlevlendirilmiştir (Büyükcivelek; Ersoy, 2012).

Ancak işlevine göre değişmekle birlikte meydanlarda hareketin statik hali daha ağır basmaktadır. Bu alanlar, durağan hale gelen ya da yavaşlayan hareket biçiminin çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanıldığı kentsel mekânlardır.

Danimarka'nın Kopenhag şehrinde bulunan Amager Meydanı, meydanların hareket boyutunu yansıtan örneklerden biri olup, tarihi süreç içerisinde benzer işlevlerini koruyarak kentsel bellek ile olan ilişkisini güçlendirmiştir. Orta Çağ'da Amager Adası'ndan elde ettikleri mahsülleri bu alanda satan çiftçilerin ve balıkçıların uğrak noktası olduğundan ismini de buradan almıştır. Ayrıca çeşitli turnuvalar ve festivallere ev sahipliği yapmıştır. Zaman içerisinde araç trafiğinden arındırılaran meydana bağlı sokaklarda bulunan binaların zemin kotları, ticari işleve sahip mağaza, kafe ve restaurantlardan oluşmaktadır.

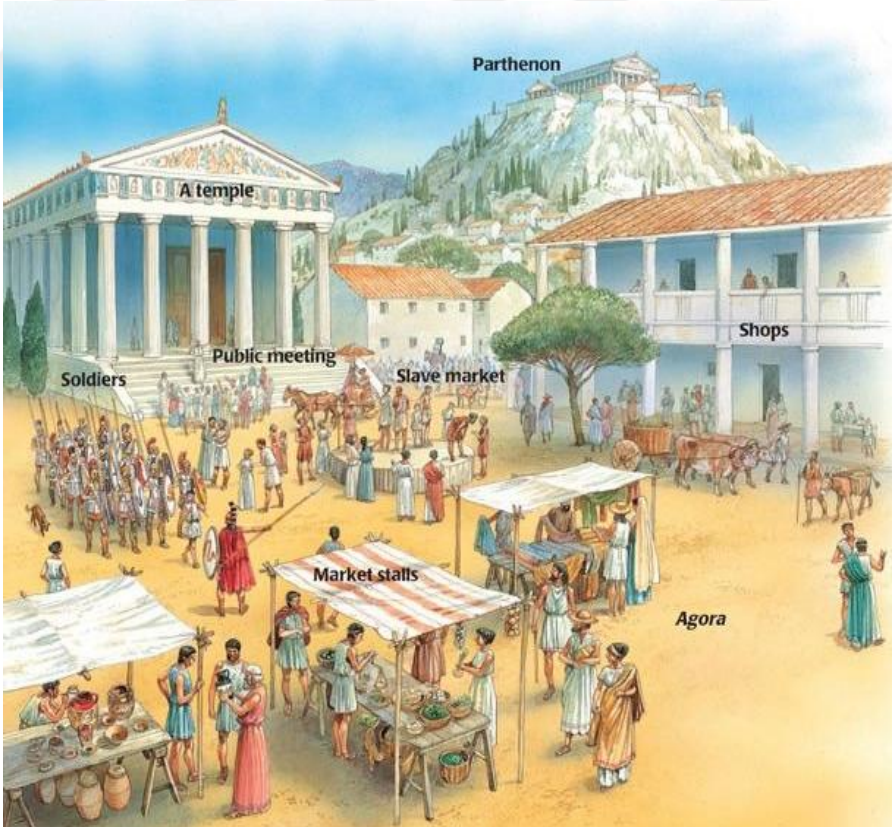
Şekil 4.10 Amager Meydanı-Kopenhag (Url 35)

Yayalara ait alışveriş caddelerinin kesişim noktasında olan meydan, kentin en merkezi meydanı olarak da anılmaktadır. Meydan çevresinde ticari işlevin getirdiği ulaşım ihtiyacı ve hareketi sürekli olup, burada yer alan Stork Çeşmesi ziyaretçilerine bekleme ya da duraklama imkanı vermektedir. Tarihsel süreç içerisinde meydanın çevresinin ticari işlevi devam etmek ile birlikte içinde bulunduğu dönemin ihtiyaçları doğrultusunda farklılaşmıştır. Ancak sürekli bir hareketin merkezi olmaya devam etmiştir (Şekil 4.10).

4.3.2 Ekonomik Unsur

Ulaşım ve hareket boyutunun yanısıra meydanların ekonomik bir işlevleri de bulunmakta olup, ticaret bu alanlarda ön plana çıkmaktadır. Tüm yerleşme mekânlarında başarının anahtarı faaliyet olup, insanların varlığı tek başına yeterli değildir. Herhangi bir etkileşimde bulunmaları gerekirken, farklı seviye ve katmanlardaki ekonomik aktivite ise bu bağın güçlenmesini sağlamaktadır (Montgomery, 1995).

Ticaret, meydanların tarihsel sürecinde bu alanları tanımlayan aktivitelerden birisi olmuştur. Antik çağda meydanlarda, Klasik Yunan Agora'sı'nda olduğu gibi siyasal ve toplumsal işlev ile birlikte ticari etkinlikler de yer alırken, bazen de bu işlevler farklı alanlarda yani ticaret agorası ve forumda toplanmıştır (Büyükcivelek, 2012; Ersoy, 2012) (Şekil 4.11). Temel işlevi ticaret olan pazarların meydanlarda kurulması Orta Çağ'daki kentlerle beraber yaygınlaşmıştır (Şekil 4.12). Bu geçici ticaret alanlarının yerini zamanla düzenli ve kalıcı pazar yerleri alırken, 18. yüzyılda hal binaları ortaya çıkmıştır (Bilgin, Boysan, 1997).

Şekil 4.11 Antik Yunan Agora ve ticari işlev tasviri (Url 36)

10. yüzyılda bugün Brüksel olarak bilinen şehrin oluşumu başladıktan kısa süre sonra Nedermerckt (aşağı market) denilen bir açık pazar alanı kurulmuştur. Steenweg adlı işlek ticaret yolu üzerindeki pazarın kuruluşu Brüksel'in ticari kalkınmasına denk gelmektedir. 13. yüzyılın başlarında ise Brabant Dükü'ne ait et, ekmek ve kumaş ticareti yapılan üç yapı inşa edilmiş ve kötü hava koşullarında da ticaret yapılabilmesine ve Düklerin envanter ve satış kayıtlarını tutmasına olanak sağlanmıştır. Bu yapılarla birlikte diğer ahşap ve taş yapılar La Grand-Place meydanının ilk hatlarını ortaya koymuştur. Bugün meydanın sınırlarını belediye binası, Kral Evi (Maison du Roi) ve çeşitli zanaat ve ticaret loncalarına ev sahipliği yapmış binalar oluşturmaktadır. Günümüzde meydan çeşitli tematik marketlere ev sahipliği yapmakta ve ticari işlevini meydanı çevreleyen binaların zemin katlarındaki kafe ve restoranlar ile birlikte sürdürmektedir.

Şekil 4.12 Grand Place Meydanı/Grotemarkt - Brüksel (Url 37)

Sanayi dönemi sonrası, modernleşme ile birlikte merkez ve diğer odaklarını oluşturan pek çok meydanda ticaret öncelikli işlev olmaya devam etmiştir. Açık kent meydanlarında, odaklarda yer alan aktiviteler, meydana bir vitrin niteliği kazandırırken, çoğunlukla meydanı çevreleyen yapıların zemin katlarında yer edinen kafe ve restoranlar ziyaretçilere seyir imkanı sunmaktadır. Ortaya çıkan canlılık hem ticaretin hem sosyal etkileşimin hareketlenmesine yardımcı olmaktadır. Öte yandan halen bu alanlarda kurulan geçici veya kalıcı pazar yerleri üretimin sürekliliğinin devam etmesine katkı sağlamaktadır.

Ancak ticaretin günümüzde uğradığı değişimin getirdiği olumsuz sonuçlar da vardır. Bu değişim ticaretin meydanlarla olan ilişki ve birlikteliğini de etkilemiştir. Yaya trafiğinin yoğun olduğu sokak ve caddeler, ticareti bir amaç olarak meydanlarla paylaşmaya başladığı gibi, odağın tamamen ticaret olduğu, AVM'ler ortaya çıkmıştır. Potansiyel müşteri olan ziyaretçilere sunulan aktiviteler birbirinden bağımsız, izole ve kontrollü bir şekilde gerçekleşmektedir.

4.3.3 Sosyal-Kültürel Unsur

Kültür kelime anlamı olarak " tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü" şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2018). Sosyal kelimesi ise "toplumsal" anlamına gelmektedir (TDK, 2018).

Meydanlar, kentlilerin buluşma noktası ve ziyaretçilerin odak noktası olma özelliği dışında günlük hayatı yansıtan bir yandan da kültürel ve tarihi olaylara tanıklık eden alanlardır (Reisinger, 1995; Tönük ve Barkul, 1999). Krier'e (1979) göre meydanların günün yirmidört saati yaşayabilmesi için en uygun işlevler, ticaretten daha çok kültürel işleve sahip olan kamusal yapılar, gençlik merkezleri, kütüphaneler, tiyatrolar, konser vb. işlevlere sahip alanlardır.

“Fizik mekâna yansıyan farklı yaşam biçimlerinin, kentlerin kültürel geçmişlerinin somutlaştığı kamusal mekânlar olarak nitelendirilen meydanlar, bu nedenle her kültürün kendine özgü yaşam biçiminin izlerini taşırlar” (Eyüce, 2000). Başka bir deyişle meydanlar, dolu boş ilişkisi sonucu ortaya çıkıp kent dokusunun bir parçası olmanın ve kente kattığı biçimsel özelliklerinin dışında, burada yaşanan toplumsal olaylar nedeniyle kültürel bir katkı sağlamaktadır.

Kentli için ise meydan, etkileşime girdiği, kültürel ve sosyolojik değerlerini sergilediği yerdir. Doğal bir cazibe noktası olma niteliğiyle bu bir araya geldiğinde, meydan ortak ifadenin sahnesi rolünü üstlenmektedir. İnsanlar bir spor müsabakası galibiyetini veya yılbaşını kutlamak için, davetiye beklemeksizin hislerini paylaşmak amacıyla meydanlarda buluşmaktadırlar (Bilgin ve Boysan, 1997).

Bilgin ve Boysan'ın yorumu doğrultusunda doğal bir cazibe noktası olarak ortak ifadenin sahnesi rolünü üstlenen kamusal alanlardan biri olan ve Rusya'nın St. Petersburg kentinde yer alan Saray Meydanı (Palaca Square) kentin üç yüzyıldan beri en ünlü meydanıdır. Farklı mimari stillerin biraraya geldiği en iyi örneklerden biri olan Saray Meydanı, Moskova'da yer alan Kızıl Meydan gibi Rusya tarihinin en önemli olaylarına ev sahipliği yapmıştır. Meydanda tamamlanan ilk yapı olan Kış Sarayı 18. yüzyılın ortalarında tasarlanmış olup Rus çarlarının ana konutu haline gelmiştir. Kış Sarayı'nın karşısında kalan klasik sarı-beyaz yapı çarlık döneminde kara kuvvetleri karargahı olup 19. yüzyılın ilk çeyreğinde tasarlanmıştır. Meydanın ortasında yer alan Alexandar Sütunu ise odak noktasıdır (Şekil 4.17).

Şekil 4.13 Saray Meydanı-St Petersburg (Url 38)

Çarlık döneminin sonlarına doğru birçok tarihi ve kanlı olaya ev sahipliği yapan meydan, günümüzde kentlilerin ve turistlerin bir araya geldiği resmi etkinliklikler, festival ve konserlerin yapıldığı sosyal ve kültürel bir merkez haline gelmiştir (Şekil 4.18).

Şekil 4.14 Saray Meydanı-St Petersburg (Url 39)

Meydanların vakit geçirme boyutu ele alındığında ise genellikle boş zamanı değerlendirme amacından ortaya çıktığı görülmektedir. Çeşitli aktiviteler ile yapılabilecek bu eylemin kelime karşılığı rekreasyondur. Rekreasyon kelimesi sözlük anlamı "insanların boş zamanlarında, eğlence ve spor amacı ile gönüllü olarak katıldıkları etkinlikler" ya da "bir bölgeyi insanların eğlenme, dinlenme amacıyla kullanabilecekleri bir duruma getirme" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2018). İngilizce recreation kelimesinden dilimize geçen rekreasyon "eğlence, dinlenme, hoşça vakit geçirme için yapılan aktiviteler" anlamına gelmektedir (Cambridge, 2018). Bu tanımlamalar ışığında; ev dışında bir mekânda dinlenmek, eğlenmek adına vakit geçirme amaçlı aktivitelere rekreasyon olarak adlandırılıp, bu aktivitelerin gerçekleştiği alanlar da rekreasyon alanları olarak değerlendirilmektedir.

Toplumsal aktivitelerin yer alması dışında; bireysel olarak vakit geçirme ihtiyacını karşılayan meydanlarda kişinin çevreyle pasif bir birliktelik kurması, bir rahatlama hissi doğurabilse de bir karşılaşma ihtiyacı da içermektedir (Carr vd., 1992; Carmona vd., 2003). Belki de pasif katılımın başlıca formu insan seyridir. Örneğin; Whyte (1980), bir insanı cezbeden şeyin diğer insanlar ve beraberinde getirdikleri canlılık ile hareketlilik olduğunu iddia etmektedir. En çok kullanılan oturma alanları genellikle yaya akışına komşu olup, göz kontağı kurmadan insan seyretmeye olanak tanımaktadır. Çeşmeler, manzaralar, kamusal sanat eserleri, performans sanatları gibi öğeler de pasif katılım imkanı sunmaktadır. Canlılık ve çekicilik daha fazla insanı çekmektedir (Jacobs, 2011).

Sonuç olarak, bireysel vakit geçirme isteğinde olan kişilerin doğrudan olmasa bile dolaylı yoldan etkileşime girdiği ya da toplumsal hayatın içinde olduğu görülmektedir. Bu durumun meydanların olanak tanıdığı deneyimlerden biri olduğu gözlemlenmektedir.

Kent meydanları mekânsal organizasyona uyumlu olarak bir peyzaj çalışması ile kentte yeşil alanlar olarak da görev almaktadır. Böylece başka bir etkinlik olmadığı sürece; insanların birbiri ile etkileşime geçtiği, kent mobilyalarında oturup dinlendiği ya da çocukların oyun oynadığı alanlar haline geldiği gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda meydanlar kentsel dokuda yeşil bir alan olurken birden çok amaç ile kullanılmakta (Vardar, 1990) ve "Meydan şehrin kalbini oluşturan yeşil dokudur" tanımı ile bu alanlardaki yeşil alan kullanımına dikkat çekilmektedir (Tönük ve Barkul,1999). Ayrıca İngiltere'de binalar arasında kalan alanların yeşil alanlara dönüştürülmesi ile "park meydanı" (garden square) olarak adlandırılan yeni bir meydan tanımı ortaya çıktığı görülmektedir (Tönük ve Barkul, 1999).

Yeşil alanlar haricinde meydanlarda yapılan çeşitli etkinlikler de vakit geçirme boyutunun bir parçasıdır. Moughtin'a göre (2003), meydanlarda yer alan aktiviteler, bu alanların kent için olan etkisini bir kat daha arttırmaktadır. Çeşitli etkinliklere olanak sağlaması meydanlara başka bir anlam kazandırmakta ve meydanların sosyal ve kültürel boyutuna da etki etmektedir.

Danimarka'nın Kopenhag kentinde yer alan Superkilen kent parkı (Superkilen Urban Park) da yukarıda bahsedilen farklı aktivitelere olanak sağlayan bir kamusal alandır. Kentin etnik yönden bir çeşitliliğe sahip bölgesi Norrebro'da kollektif bir proje olan Superkilen; Kırmızı Meydan (Red Square), Siyah Meydan (Black Square) ve Yeşil Bahçe (Green Park) olarak üç ana bölümden oluşmaktadır (Şekil 4.15).

Şekil 4.15 Superkilen Kent Parkı (Superkilen Urban Park)-Kopenhag (Url 39)

Park üç ana bölümden oluştuğu gibi aktivite olarak üçe ayrılmıştır. Kırmızı Meydan spor faaliyetleri, kültürel etkinlikler ve haftada bir kurulan market alanı; Siyah Meydan kentlinin buluştuğu, satranç veya tavla oynadığı, etnik kökenlerin yansıtıldığı kent mobilyaları, sergi öğeleri ve bitkilerin yer aldığı "kentin yaşam alanı" (urban living room); ve Yeşil Bahçe ise ailelerin, çocukların piknik yaptığı, buluştuğu ve boş zamanlarını değerlendirdiği yeşil peyzajı ile öne çıkan bir alandır (Şekil 4.16-4.18).

Şekil 4.16 Kırmızı Meydan (The Red Square) -Kopenhag (Url 40)

Şekil 4.17 Siyah Meydan (The Black Square)-Kopenhag (Url 41)

Şekil 4.18 Yeşil Park (Green Park)-Kopenhag (Url 42)

Superkilen Kent Park'ını tasarlayan ekibin amacı sadece kentlinin buluştuğu, biraraya geldiği bir mekân oluşturmaktan öte bisiklet binmeyi özendiren, çeşitli spor aktivitelerine olanak veren toplum sağlığını da ileriye taşımayı hedefleyen dinamik bir alan oluşturmaktır. Aynı zamanda piknik alanları, satranç ve tavla oyun alanları ile boş zamanlarını sakince değerlendirebilmeyi sağlayan özelliklere de sahiptir.

Ayrıca farklı etnik kökenlerin yoğunlukla yaşadığı bir bölgede kentlilerin sahip olduğu kültürel mirası yansıtan, ön plana çıkartan, çeşitliliği savunan kentsel bir mekândır.

Tarihsel süreç ele alındığında meydanların kent hayatı için önemi görülürken, günümüzde yapılaşmanın -özellikle de plansız- ve araç sayılarının artışıyla da rekreasyon alanlarının sayıları giderek azalmıştır. Açık ve yeşil alanların kentlerdeki oranının düşmesi ile de meydanların önemi daha da ortaya çıkmıştır. Rekreasyon ihtiyacına en uygun cevap verebilecek alanlar haline gelmiştir.

Özetle, meydanlar kentin gündelik yaşamının süregeldiği kentsel mekânlardır. Kentlinin ve ziyaretçilerin bazen sadece öğle arası vakit geçirmeye ya da buluşmaya gittiği, bazen belirli zamanlarda çeşitli aktiviteler (konser, festival, kutlama, gösteri) doğrultusunda kullandığı meydanlar geniş kitleleri de bir araya getiren ve toplayan alanlar olarak da görev yapmaktadır.

4.3.4 Siyasi ve İdeolojik Unsur

Meydanların önemli bir bölümü işlevini üstlendiği güç odağını temsil eden bir yapıyla bütün halindedir. Kilise veya cami avlusu, hükümet meydanı, iş merkezi önü gibi bu meydanların geometrik form ve nitelikleri, temsil ettikleri güç ve işlevi vurgular niteliktedir (Eyüce, 2000). Fakat işlevin de niteliğin de tarafı ve icracısı önce kentlidir ve meydan kentlinin kamusal alanıdır. Meydanlar, ilk şehirlerden beri bir sebep olmaksızın veya sadece beraber olmak için gidilebilen, toplumun birlikte yaşama deneyimini öğrendiği ve uyguladığı yerlerdir. Ancak bir meydanın siyasi ve ideolojik boyutu yeri geldiğinde bu işlevlerin önüne geçebilir.

Meydanın formu ve unsurları, otoritenin gücünü ve hükmedişini sergilemek için kullandığı araçlardır. Latin Amerika'da bulunan kolonileşme sonrası Barok meydanlar ve bünyesindeki kamusal binalar (hükümet, belediye, adliye vb.) buna örnek gösterilebilir (Büyükcivelek, 2012). Otorite içinde bulunduğu döneme göre değişmektedir. Kimi zaman kilise-din adamları iken, kimi zaman kral veya yöneticilerdir. Yönetim halka güven verdiği gibi itaat hissi de yaratıp toplumu düzende tutmaya çalışmıştır.

Bilgin ve Boysan'a göre (1997) “mevcut iktidarların şehir meydanlarını denetlemekteki amacı, giriş çıkışı kısıtlamak ve içerideki davranışları nizama sokmaktır.” Başka bir deyişle; otorite, bu sözleşmesiz ve izinsiz birliktelikleri mümkün kılan meydanları mutlaka denetlemek ve üzerinde hüküm kurmak istemektedir. Ayrıca geçmişten beri iktidarlar, ele geçirdikleri şehirlerin meydanlarında, kendi güçlerini ve getirdikleri değişimi sergilemişlerdir. “Floransa’daki Piazza della Signoria’nın serbest şehir devleti formundan Medici’lerin saray avlusuna dönüştürülmesi” bunun öne çıkan bir örneğidir (Bilgin, Boysan, 1997).

Öte yandan halk politik otoriteye sesini yükseltme ihtiyacı duyduğunda da içgüdüsel doğrultusu meydanlar olmaktadır. Nitekim İtalyanca halk hareketlerinin bir ifadesi ‘movimenti di piazza’ yani ‘meydan hareketleri’dir (Bilgin ve Boysan, 1997).

Çin'in Pekin kentinde adını kuzeyinde bulunan, 1415’te Ming Hükümdarlığı döneminde inşa edilen Tiananmen’den (İlahi Barış Kapısı) alan Tiananmen Meydanı, alan büyüklüğü açısından dünyanın en büyük on kent meydanından biridir. 1651’deki inşasından beri eklemelerle büyütülen meydan 109 dönüm genişliğe ulaşmıştır. Meydanda yer alan yapılar, Halkın Kahramanları Anıtı, Halkın Büyük Köşkü, Çin Milli Müzesi ve Mao Mozalesi’dir. Kuzey ucundaki Tiananmen Kapısı ile arasında, meydanda düzenlenen törenlere eşlik eden resmi geçitlerin yer aldığı Chang’an Bulvarı, güneyinde Qianmen Kapısı, doğu ve batı hattında ise uzun birer sıra halinde ağaçlar bulunan meydan, form olarak açık bir yapıya sahiptir (Şekil 4.19). Çeşitli tarihlerde farklı tören ve kutlamalara ev sahipliği yapan meydanın adı sıklıkla 1989 Tiananmen Olayları ile anılır.

Öğrencilerin öncülük ettiği 15 Nisan’da başlayan protestolar, ‘89 Demokrasi Hareketi diye de anılmakta olup, 20 Mayıs’ta olağanüstü hal ilan edilerek tankların da dahil olduğu ordu müdahalesiyle 4 Haziran’da bastırılmıştır. Zirvesinde yaklaşık 1 milyon kişinin katıldığı protestocuların temel söylemlerini demokrasi, basın ve ifade özgürlükleri teşkil etmiş, öğrencilerin başlattığı açlık grevlerinin de etkisiyle eylemler 400 kente sıçramıştır.

Hareket komunist lider Hu Yaobang'ın Nisan'daki ölümüyle tetiklenmiş, Mao döneminin ardından 1980'de gerçekleşen sosyal ve ekonomik reformların gölgesinde halkın gelir adaletsizliği, enflasyon ve yolsuzluk gibi konulardaki rahatsızlıklarıyla kendine geniş bir zemin bulmuştur. Tek parti yönetiminin meşruiyetinin sorgulanmasına sebep olan olayları iktidarına tehdit olarak gören Komünist Parti sert bir şekilde karşılık vermiş, 300 000 askerin Beijing'e yönlendirilmesi sonucu eylemlere katılmayanların da dahil olduğu binlerce ölüm gerçekleşmiştir (Şekil 4.20).

Şekil 4.19 Tiananmen Meydanı-Pekin (Url 43)

Şekil 4.20 1989 Tiananmen Meydanı olayları (Url 44)

Kentlinin mevcut iktidarla çekişmesine tanıklık eden kamusal mekân olan meydanlar, halkın buluştuğu, ses çıkardığı alanlar olmanın yanısıra kişinin ait olma duygusunu oluşturan alanlardır. Böylece toplumsal belleğe ve kentin kimliğine katkı sağlamaktadırlar. Öte yandan dönemin gücünü simgeleyen (din görevlisi/dini lider, kral, hükümet vb.) kişi ve kurumlar da meydanları hem propaganda hem de sindirme politikası uygulama amaçlı kullanmaktadırlar.

4.3.5 Kent Merkezi Unsuru

İlkel toplumlardaki yerleşim kutsal mekânlar esas alınarak yönlendirilmiş olup bu toplumlar merkezde bulunan bir meydan etrafında yaşamışlardır (Mircea Eliade, 1965; Tümer, 2007). Bu doğrultuda meydan kavramının uzun süredir insan hayatında yer edindiği anlamı çıkmaktadır. Doluluk boşluk ilişkisi sonucu ortaya çıkan bu açık geniş alanlar bazen bir kentin planlamasındaki başlangıç noktası, yani kentin merkezidir (Eyüce, 2000).

Merkez konusunu değerlendirmekte iki mimari teorisyen özellikle önemlidir. Lynch (1960), düğüm noktalarının, şehrin tanınması ve anlaşılmasında önemli bir öğe olduğunu savunmaktadır. Kısaca, düğüm noktası kuvvetli bir imge sağlayan önemli bir öğe ve bir şehirdeki izleyicilerin girebileceği stratejik yerler, içinde seyahat edebildikleri yoğun odak noktalarıdır. Alexander ise, (1987) "her bütün, kendi içinde bir 'merkez' olmalı ve etrafında bir merkezler ağı oluşturmalıdır" fikrini belirtmektedir. (Moughtin, 2003).

Bazen bir objenin bazı kısımlarını vurgulamak gerekirken, Unwin'in (1909) dediği gibi, şehir planlamada bunu başarmanın en iyi yolu 'belirli net merkezlere sahip olmaktır'. Ancak bu yolla kent tasarımının farklı kısımları arasında bir ilişki ve oran sağlanmakta olup ancak şehir içinde rastgele dağıtıldıkları durumda kamu binalarının dramatik etkisi kaybolduğu görülmektedir. Merkezi alanın etrafında kent dokusunun baskın öğesi olarak gruplandıklarında ise, şehir bütünleşmiş bir forma bürünmektedir (Moughtin, 2003). Whyte (1989) da bütünleyici özelliği olan ve bariz bir merkeze sahip olan bir kentin içinde bulunduğu tüm bölgeye bütünlük katacağını savunmaktadır (Oktay, 2007).

Tarihi kentlerin önemli bir bölümünün ancak ana meydanına geldiğinde birisi o kente varırken, tüm sokaklar doğal olarak bu odak noktasına çıkmaktadır. Merkez, boyutu ve ihtişamıyla kente hakim olup ve varlığını anlamlandırmaktadır. Kent merkezinde yaşantının çoğu açık alanda gerçekleşmekte ve fikirlerin ve üretimin paylaşıldığı yerler olarak ortaya çıkmaktadır (Moughtin, 2003). Bir başka deyişle içinde barındırmış olduğu fonksiyonların çeşitliliği, ayrıca zamanın ruhunu yakalayıp bulunduğu dönemdeki birçok önemli olaya tanıklık etmesi meydanları kentin merkezi haline getirmektedir.

Bu özelliklere sahip tarihi kent merkezlerinden biri de eski bir pazar alanı olarak açılan ve Prag'da bulunan Eski Kent Meydanı'dır. 12 yüzyıldan kalan meydan birçok tarihi, politik ve kültürel olaya tanıklık etmiş olup Barok, Gotik ve Orta Çağ dönemlerinden kalan farklı mimari stillere sahip yapılarla çevrilmiştir. Kentlilerin, yerli ve yabancı turistlerin buluşma, bekleme noktası olan meydan aynı zamanda kafe ve restaronların da bulunması ile ticari işleve sahiptir. Noel ve Paskalya zamanı kurulan Orta Çağ marketleri, konser sahneleri ile ziyaretçilerinin zaman geçirdiği sosyal ve kültürel açıdan beslendiği bir alan haline gelmiştir (Şekil 4.21). Konumu ve sahip olduğu işlevleri nedeniyle eski kentin merkezi olan meydan günümüzde özellikle turistlerin kenti gezmek üzere de başlangıç noktası olmuştur.

Şekil 4.21 Prag Eski Kent Meydanı-Prag (Old Town Square) (Url 45)

Bu düşünceler doğrultusunda; meydanların biçimsel açıdan kent dokusunda merkez özelliği gösterebileceği gibi öte yandan işlevsel açıdan birçok aktivitenin merkezi olduğu sonucu çıkarılmaktadır. Ayrıca meydanların merkez özelliği sergilemesi ile birlikte mekânsal açıdan erişebilir olması ve yönlendirici bir etkisi de ortaya çıkmaktadır. Böylece kentlilere ve ziyaretçilere bu noktadan birçok yere ulaşım kolaylığı sağlarken öte yandan kentte yer alan önemli odak noktalarına erişim sağlamaktadır.

4.3.6 Sembolik Unsur

Kent içinde yer alan meydanların sembolik bir boyutu olduğu da görülmektedir. Bu durum meydanların kent merkezinde olması veya bu alanlarda yer alan egemen yapıların kent dokusuna ve yaşantısına olan etkisiyle dikkat çekmektedir. Avrupa'da yer alan birçok tarihi kent meydanı bulunduğu konum ya da barındırdığı yapılar nedeniyle sembol olmaya örnektir. Ayrıca meydanlar, ideolojik yönden dönemin iktidarını ya da gücü yansıtabilirken diğer bir yandan halkın bu alanlarda bir olayı veya durumu protesto etmesi sonucunda politik bir şekilde de ön plana çıkabilirler. Başka bir yandan meydanlar, belirli bir dönemin veya akımın temsilcisi görevini de üstlenebilirler.

Sembolik boyutu nedeniyle meydanlar kentsel belleğin de bir parçası haline gelmektedir. Çünkü bu alanlar temsil ettikleri sembol niteliğini süreç içerisinde toplumun deneyimlerinden ve etkileşimlerinden almaktadır. Havana'da bulunan Devrim Meydanı da sembol boyutunun önemli bir örneği olup, yıllar geçmesine rağmen Küba Devrimi'nin bir hatırlatıcısı olmaya devam etmektedir. Sosyalist dönem öncesi Cumhuriyet döneminde yapılan kamusal alanlar iktidarın gücünü temsil ederken büyük ölçekli hükümet binaları ve oteller çokça görülmektedir. Ancak Cumhuriyet döneminin 1959'daki devrim sonucu sona erdiğinin mimari olarak da kanıtları belirtilmiştir. Büyük ölçekli kamu binalarının Batista hükümeti tarafından inşa edilmesi, Cubanidad[1] arayışı örnek gösterilebilir.

[1] Cubanidad: Küba'ya ait olma; 20. Yüzyılda başlayan bu arayış hem Cumhuriyet döneminin bir kısmını hem de Sosyalist Dönemi etkilemiştir. Yapılan uygulamaların Küba'ya ait, Küba kaynaklı olmasına dikkat edilirken, kültürün korunması esas alınmıştır.

Plaza Civica bu dönemde yapılmış olsa da sosyalist dönemdeki birçok büyük toplanma (buna ünlü May Day[1] yürüyüşü de dâhil) halka -yanlışlıkla- meydanın tasarımının "yeni sosyalist rejim'in" yansıması olduğunu düşündürmeye itmiştir (Şekil 4.22). Bu durum da sağcı Batista'nın sonu olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Şekil 4.22 Devrim Meydanı-Havana (Plaza de la Revolucion) (Url 46)

Küba sosyalist rejiminin 40 yılı, Havana sakinlerinin kamu alanlarını kullanımlarının şekillenmesiyle ve yurtdışından gelen ziyaretçilerin konaklandırılmasının düzenlenmesiyle geçmiştir. Küba Devriminin ilk yıllarındaki kişisel teşebbüslerin engellenmesi ideolojik amaçlar için kullanabilecek kamu alanlarının oluşmasına neden olmuştur. Şehir düzeni birçok açıdan değişmiştir. Daha önce de sözü edilen Plaza Civica Sosyalist Dönem örneği olmasa da kamusal açıdan alanın büyüklüğü, herkes için toplanma olanağı sağlaması nedeniyle bu dönemin ruhunu yansıttığı düşünülmektedir. Devrimden sonra adı değiştirilmiş, Plaza de la Revolucion olarak anılmaya başlanmıştır. Burada bulunan bakanlık binası da Sosyalist Dönem eseri olmasa da üzerinde bulunan Che Guevara portresiyle devrimin ve bu rejimin bir parçası haline gelmiştir (Şekil 4.23).

[1] May Day: 1 Mayıs İşçi ve Emekçi Bayramı

Eşitliğin ön planda tutulduğu, devletin halka verdiği bu yaşam alanlarının ortak özellikleri eşit büyüklükte konutlar, eşit açıklıklar, ortak kamusal alanlardır. Rejimin yansıtıldığı bu yapılar kent dokusunun önemli bir parçasıdır.

Şekil 4.23 Devrim Meydanı Bakanlık Binası-Havana (Plaza de la Revolucion) (Url 47)

Ülkemizde ise Taksim Cumhuriyet Meydanı, Osmanlı döneminin ardından kurulan cumhuriyeti ve yeni bir yönetim biçimi olan demokrasiyi temsil eden bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca kentlinin demokratik hak ve özgürlüklerini ifade ettiği zaman zaman gösteri ve eylemlerin yapıldığı bir alan olarak kentlinin hafızasında yer edinmiştir. Cumhuriyet'in ilanından 1977 yılına kadar meydan bu amaç doğrultusunda da kullanılırken, aynı yılda gerçekleşen 1 Mayıs olayları meydana başka bir boyut katmıştır. Dönemin getirdiği karmaşık siyasi yapının halk üzerinde hakim olduğu bir döneme girilmiştir. Yıllar boyu Taksim Cumhuriyet Meydanı bu olayla ilişkilendirilmiş olup süregelen iktidarlar tarafından eylem ve protestolar için kullanılması önlenmeye çalışılmıştır (Şekil 4.24). Özetle, meydanlarda yaşanmış tarihi olaylar kent belleğinde iz bırakabilirken, kentli ve yönetim için temsil ettiği farklı anlamlar da oluşabilir.

Şekil 4.24 1 Mayıs İşçi Bayramı 1977 Taksim Cumhuriyet Meydanı (Url 48)

4.4 Bölüm Değerlendirmesi

Meydanlar tipİşlevsel açıdan meydanlar incelendiğinde birçok farklı boyutu olduğu ortaya çıkmaktadır. Hareket, meydanlara süreklilik ve canlılık katarken, ekonomik unsur ise üretimi desteklemekte ve sosyal ve kültürel boyuta da katkı sağlamaktadr. Siyasi ve ideolojik etkileri ve kent merkezi olma özelliği ise meydanları sembol olarak ön plana çıkarmaktadır. Yani bir meydan birçok işlevi bünyesinde barındırırken öte yandan da farklı boyutları birbirini beslemektedir. Toplumun yapısına, alışkanlıklarına veya yönetime göre bu bu özelliklerin değişiklik gösterdiği görülmektedir.

5
Kentsel Bellek ve Meydanda İşlev İlişkisi

Meydanlar, yerleşmelerin oluşumundan beri çeşitli şekillerde biçimlenmiş ve içinde bulunduğu döneme ve yerleşmelerin içinde yer aldığı bölgeye, konuma ya da devlete göre birçok işleve sahip olmuşlardır. Kamusal alan olan meydanlar, tarihsel süreç içerisinde sadece formları ile kent dokusunu etkilememiş aynı zamanda toplumun etkileşimleri doğrultusunda kentsel belleğe de katkı sağlamışlardır. Bu bölümde kent meydanlarının sahip olduğu işlev veya işlevlerin plansız olarak zaman içerisinde ya da planlı olarak müdahale sonucunda uğradığı değişim ile kentsel bellek kapsamındaki ilişkisi Taksim Cumhuriyet Meydanı üzerinden irdelenmektedir. Planlı yapılan değişim, bazen karar alma sürecinde yer alan aktörlerin meydanların biçimlerine müdahele etmesi sonucu gerçekleşip mevcut işlevini de etkilerken, bazen de hedeflenen işlevin direkt kısıtlanması nedeniyle oluşmaktadır.

Meydan tipolojileri sınıflandırılırken biçimsel ve işlevsel olarak iki ana başlığa ayrılmıştır. Ancak bazı meydan örneklerinde biçim ve/veya işlev göz ardı edilmiş olabilmektedir. Tarihsel süreç içinde yeni gelişen kentlerde tasarlanan birçok kentsel mekân ise meydan özelliği göstermeyen uçsuz bucaksız, açık ve yeterli işlevlendirilmemiş alanlar ya da etrafı çevresinden ilişkisiz yapılarla sınırlandırılmış kimliksiz alanlar haline gelmiştir (Moughtin 2003). Öte yandan mevcut kamusal alanlar da zaman içerisinde çeşitli müdahaleler sonucu kimlik ve biçim değiştirmesiyle birlikte mevcut işlevlerini kaybedip kentin ortak ifade ve etkileşim alanı olmaktan uzaklaşmaya başlamaktadır. Ayrıca, sınıfsal düzenlemelerin artması, toplumun parçalanması ve kutuplaşması sonucu politik yaklaşımlar, toplumu meydanlardan koparabilmekte ve bu alanların işlevlerini kaybetmesine ve kentsel mekân organizasyonun zayıflamasına neden olabilmektedir.

Artık bu alanlar sadece geçip gidilen yerler haline gelmekte, herhangi bir işlevin getirdiği deneyim edinme durumu ortadan kalkmaya başlamakta olup, kentin belleğinden de giderek silinmekte ve toplumun hafızasındaki konumundan uzaklaşmaktadır. Özetle; kamusal alanlar terkedilmekte ve Sennett'in (1996) deyimiyle "kamusal insan çökmektedir".

Özellikle Cumhuriyet 1980 ve sonrası dönemde Türkiye'de meydanların somut ve soyut manada meydan olma özelliklerini kaybetmeye başladıkları düşünülmektedir. Özellikle Avrupa ile karşılaştırıldığında; meydanların geçmişinin daha eskiye dayanması, yerleşik olması ve sosyal devletlerin bireylere bakış açısının Türkiye'den farklı olması nedeniyle ekonomik, toplumsal, politik gelişmelerden daha az etkilendiği görülmektedir. Cumhuriyet döneminde yapılmış ve günümüze kadar gelen birçok meydan biçimsel ve işlevsel açıdan çeşitli yaptırımlara uğramıştır. Ayrıca yeni meydan oluşumları da bu müdahalelerden payını almıştır.

Türkiye'de, Cumhuriyet'in kuruluşu sonrası yeni yönetim sistemi ile birlikte anılması istenilen Taksim Cumhuriyet (İstanbul), Kızılay (Ankara) ve Cumhuriyet meydanları (İzmir), İstanbul Metropoliten Alanı özelinde ise; Bizans ve Osmanlı İmparatorlukları dönemlerinden ilk sırada gelen Sultanahmet, Beyazıt ve Ok meydanları ve iskele meydanları olarak adlandırılan Kadıköy, Beşiktaş ve Üsküdar meydanları en önemli meydanlar olarak öne çıkmaktadır. İskele meydanları boğaz kıyısında olup daha çok birer ulaşım ve aktarma noktası olarak kullanılmaktadır.

5.2 Tarihsel Süreç İçerisinde Biçimsel ve İşlevsel Açıdan Taksim Cumhuriyet Meydanı

Taksim Cumhuriyet Meydanı tarihsel süreç içerisinde Osmanlı İmpartorluğu'nun son döneminden başlayarak ve Cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte devam ederek hem konum itibariyle hem de birçok etkinliğe ve eyleme ev sahipliği yapması nedeniyle ön plana çıkan bir meydandır. Türkiye'deki meydanlar kapsamında Taksim Cumhuriyet Meydanı'nın biçimsel ve işlevsel açıdan kentsel bellekteki rolü İstanbul için her zaman önemli olmuştur.

1928 yılında inşa edilen Cumhuriyet Anıtı ile birlikte meydan olarak adlandırılan bu alanın zaman içerisinde biçimsel ve işlevsel olarak çeşitli müdahaleler sonucu değişime uğradığı ve kent belleğindeki yerini korumaya çalışsa da günümüzde etkisini kaybetmeye başladığı görülmektedir. Bu bölümde bu duruma sebep olan süreçler üzerinde durulmaktadır.

Taksim Cumhuriyet meydanı ve çevresi kentsel bellek bağlamında biçimsel ve işlevsel açıdan ele alındığında tarihsel süreç içerisinde beş farklı döneme ayrıldığını söylemek mümkündür. Bu dönemler 19. yy-1923, 1923-1950, 1950-1980, 1980-2000 ve 2000-günümüz olarak öne çıkmaktadır.

İstanbul kentinin Beyoğlu ilçesi sınırları içerisinde bulunan meydan, Gümüşsuyu, Sıraselviler, İstiklal ve Cumhuriyet Caddeleri ile Tarlabaşı Bulvarı'nın kesiştiği alanda yer almaktadır (Şekil 5.1).

Şekil 5.1 Taksim Cumhuriyet Meydanı ve bağlantı yolları (Günen, 2019) (Yandex uydu görüntüsünden yararlanılarak oluşturulmuştur.)

Meydanı çevreleyen yapılar ve sınırlar, Taksim Gezi Parkı, 2018 yılında yıkılan Atatürk Kültür Merkezi'nin izleri, Marmara Oteli ve Taksim Maksemi'dir (Şekil 5.2).

Şekil 5.2 Taksim Cumhuriyet Meydanı ve sınırları (Yandex, 2019)

18. yüzyıl öncesinde semtin sınırları Galatasaray ile sınırlı iken, 1800'li yılların başında günümüzdeki Taksim Cumhuriyet Meydanı'nın bulunduğu alana doğru ilerlemiştir. Ayrıca yerleşimin Pera'yı aşarak Kasımpaşa ve Ortaköy'e genişlemesi bölgede su sıkıntısının oluşmasına yol açmıştır. Meydan ise adını 1732 yılında Sultan I. Mahmut Dönemi'nde Belgrad Ormanları'ndaki bentlerden gelen suyu şehre dağıtmak için inşa edilen Galata-Beyoğlu suyunun "taksim edildiği", Taksim Maksemi'nden almıştır (Kuruyazıcı, 2014).

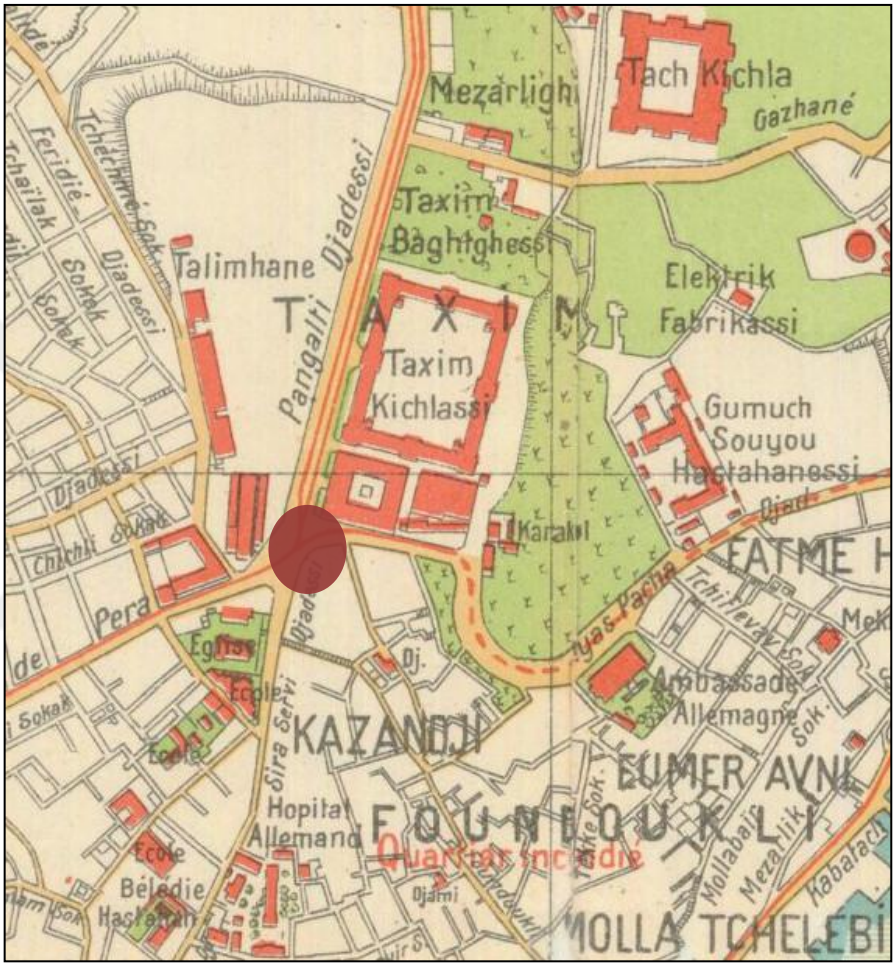
Günümüzde kapalı olan maksemin bitişiğinde yer alan ve buraya gelen suyun dağıtılmadan önce bekletildiği sarnıç bulunur. 90 metre uzunluğundaki sarnıç zamanla çevresine inşa edilen yapılardan görünmez hale gelmiş, 1940 yılında ise bu yapıların yıkılması ile meydanın batı cephesini oluşturmuştur.

5.1.1 1850-1923 Dönemi

19. yüzyılın ikinci yarısında Tarihi Yarımada ve Pera'nın arasındaki farklılıklar daha belirgin hale gelmiştir. Sosyal ve ekonomik koşullar ve kent mekânları açısından Tarihi Yarımada Osmanlı İmparatorluğu'nun idari merkezi, ticaretin daha çok geleneksel ürünlere ve perakende satışa dayalı, nüfusunun ağırlıklı olarak Müslüman olduğu bir bölge iken, Pera ise gayrimüslüm nüfusun yoğunluk kazandığı, batılı hayat tarzının ön plana çıktığı, bünyesinde elçilikleri barındırması nedeniyle yurtdışı bağlantılarının bulunduğu, yabancı şirketlerin çokluğu ile birlikte ithal ve lüks ürünlerinin hem toptan hem de perakende ticaretinin yapıldığı bir bölge olmuştur (Diren Akartuna, 2017).

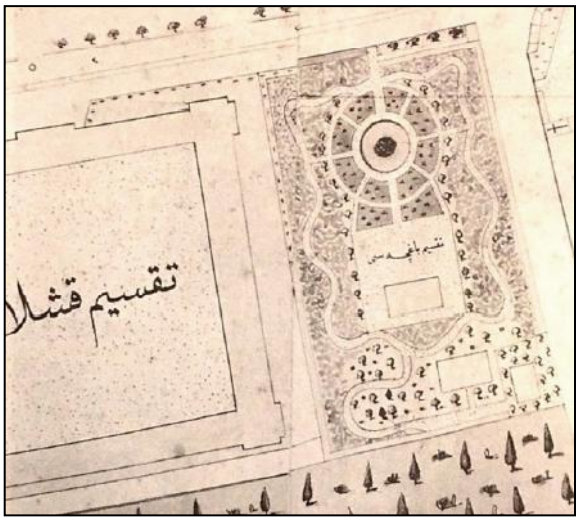
Tanzimat sonrasında azınlıkların yerleşim kısıtlamalarının hafifletilmesi, özel mülkiyetin tanınması, Galata'daki yıkılan surların yerine yolların inşa edilmesi, belediye dairesinin Beyoğlu'na konumlandırılması, deniz yolları ve raylı sistem güzergahlarının kentin bu kısmını şekillendiren etkenlerden bazılarıdır. 19. yüzyılda İstanbul içinde bulunmasına müsade edilmediğinden Pera'da konumlanan elçilikler, civardaki yabancı misyon okulları, Galata'da işyeri bulunan gayrimüslim nüfusun yakın konumundaki konutlarının etkisi ve Osmanlı bürokratlarının teşviğiyle, Taksim ve çevresinde batılı yaşam tarzının hakim olarak geliştiği görülmüştür.

Ordunun yapılanma sürecinde askerin yeni bir prestij sınıfı olarak ortaya çıkması da, Topçu Kışlası (1812) ve talim alanları etrafında yerleşimin genişlemesinde etkili olmuştur. Kışlanın orduya verilen önem ile biçimlenen konum ve mimarisi, Taksim'in meydan ve tören alanı kimliğinin temelini oluşturmuştur. Topçu Kışlası diye tabir edilen alana ilk kışla Sultan I. Abdulhamid tarafından inşa edilmiştir (Yenen, Kılıç, Ersönmez, 2014).

Şekil 5.3 Topçu kışlası, Talimhane ve Taksim Bahçesi 1922 (Url 49)

"Kamusal alan" kavramı 1860'lı yıllara gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu mevzuatına girmiş ve kamuya açık "park" kavramı da ortaya çıkmıştır. 1864 yılında Taksim'de yer alan Hristiyan mezarlıklarının Şişli'ye taşınması sonrasında boşalan alana bir bahçe yapılması planlanmıştır. Osmanlı Dönemi'nin başkentinde türünün ilk örneği olarak Taksim Bahçesi yapımına başlanmış ve 1869 yılında tamamlanmıştır (Altıner, 2008). Kışlanın kuzeyinde, dikdörtgen formda tasarlanan Taksim Bahçesi Pera halkının en çok ziyaret ettiği alanlardan biri haline gelmiştir.

Şekil 5.4 Taksim Bahçesi planı (Çelik, 1996)

Büyük Beyoğlu Yangını olarak da bilinen tarihi 1870 Pera Yangını 3000'den fazla yapının yok olmasına neden olmuştur. Ardından bölgeye tanınan imtiyazlar Beyoğlu'nun zenginleşmesine ve Art Nouveu akımının izlerini yansıtan çok katlı binaların Cadde-i Kebir Caddesi başta olmak uzere Beyoğlu semtinin büyük kısmında ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur.

Taksim'de gerçekleşen ilk siyasal ve toplumsal olay olan 1909 yılında gerçekleşen 31 Mart İsyanı'na sahne olan Topçu Kışlası askerlerinin ayaklanması sonucu yapının bir kısmı zarar görmüştür. II. Abdulhamit'in tahttan indirilmesiyle son bulan isyan sonrası Topçu kışlası önemini yitirmiş olup, 1913 yılında Sanayi ve Ticaret Şirket-i Milliye-i Osmaniye şirketine devredilmiştir. Bu döneme kadar Kışla ve Talimhane Meydanı sadece askeri işlev görevi üstlenmemiş, ayrıca Kudüs'e gitmek üzere yola çıkan Rum hacıların konaklamaları, akrobasi gösterileri ve at yarışları düzenlenmesi, talimhanede yangın söndürme gereçlerinin test edilmesi gibi etkinlikler sebebiyle de kullanılmıştır. I. Dünya Savaşı yıllarında kışlalar askeri işlevlerini kaybetmiş olsa da 1918 yılında başlayan İstanbul işgali sonrası Kışla Fransız kuvvetlerine bağlı Senegalli askerlere ev sahipliği yapmıştır. İşgal yılları sırasında kentteki yabancı kuvvetlerin bulunması kışladaki çeşitli spor faaliyetlerinin artmasına neden olmuş, özellikle futbol müsabakalarına olan ilgi sonucunda İngiliz ve Fransız askerler kışlanın avlusunu sıklıkla bu amaç doğrultusunda kullanmaya başlamıştır. İşgal güçleri İstanbul'u terkettikten sonra Kışla Taksim Stadyumu olarak hizmet vermiştir (Üzümkesici, 2010).

Cadde-i Kebir adıyla anılan bugünün İstiklal Caddesi, mağaza, eğlence mekanı, restoran, han, pasaj, avukatlık bürosu, muayenehane gibi işletmeler, dönemin sanat akımlarıyla şekillenmiş yapılar, cadde boyunca uzanan ışıklandırmalar ve araçlara uygun olmak üzere döşenmiş zeminiyle Osmanlı burjuvası, gayrimüslim azınlıklar ve yabancıların modern yaşam tarzlarına hizmet sunmuş, bu role işgal boyunca da devam etmiştir.

1913 yılında Taksim-Şişli hattını bağlayan iik elektrikli tramvayın yapılması birlikte Taksim Cumhuriyet Meydanı'na ulaşım kolaylığı sağlanarak daha büyük kitlelerin ziyaretine olanak vermiştir.

Bu dönemde alanın en baskın yapısı olan Topçu Kışlası askeri işlevinin yanısıra toplanma, spor ve eğlence amaçlı da kullanılmıştır. 1869 yılında Kışlanın kuzey cephesinde yapılan Taksim Bahçesi ile birlikte bölge herkesin istediği zaman özgürce girebildiği bir kent mekânına da kavuşmuştur.

5.1.2 1923-1950 Dönemi

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte başkent Ankara olarak değiştirilmiş, idari birçok yapı da İstanbul'dan Ankara'ya taşınmıştır.

Yeni yönetim şeklinin simgesi olarak düşünülen Taksim Meydanı'nın ev sahipliğini yaptığı Cumhuriyet Anıtı, kaynak yetersizliği sebebiyle vatandaştan toplanan bağışlarla İtalyan heykeltraş Pietro Canonica'ya İstanbul milletvekili olan Hakkı Şinasi Paşa'nın başkanı olduğu bir komisyon tarafından 1925 yılında ısmarlanmıştır. Kaide ve çevre düzenlemesi Giulio Mongeri tarafından heykelin önünde törenler düzeneleneceği öngörülerek tasarlanan ve 1928'de açılan anıt, yeni sisteme dair ilk figüratif anlatımıdır. Anıtın dairesel çevre düzenlemesi, etrafındaki yapı adalarının şekillenmesinde etkili olmuştur.

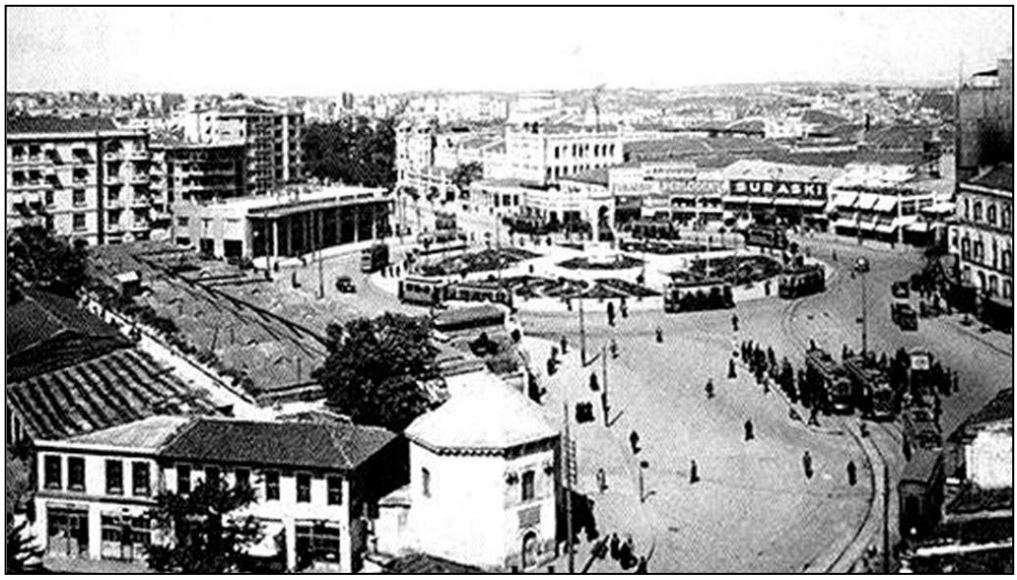
1928 yılında Cumhuriyet Anıtı ve çevresinde yapılan düzenlemeler sonucu formu ve ölçeği değişen alan Taksim Cumhuriyet Meydanı olarak tanımlanmıştır. Beyoğlu semti kentin sosyal yaşam ve eğlence merkeze olmaya başlamış, 1930'ların başında Kristal Gazinosu'nun yapımıyla birlikte meydanın kuzeyindeki alan çevrelendirilmiştir. Doğusunda Maksem ve duvar, batısında daha önce Topçu Kışlası'na ait ahırların bulduğu noktada inşa edilen dükkanlar, güneyinde

Sıraselviler ve İstiklal Cadde'lerinin girişindeki binalar da meydanı sınırlandırmıştır. Meydanda yer alan Cumhuriyet Anıtı ise bulunduğu merkezi konum ve verildiği "Cumhuriyet simgesi" manası itibariyle kentsel bellekte biçimsel ve işlevsel açıdan yer edinmiştir (Yenen vd. 2014).

1930'ların başında Taksim Cumhuriyet Meydanı yapılarla sınırlandırılan bir meydan formunu alarak duyularca tam olarak algılanabilen bir kentsel dış mekân olmuştur. Meydanın bu şekilde biçimlendirilmesi, kent ölçeğinde geniş bir alana ait bir imar planlaması olmadan yakın çevresiyle olan bağlantılarının ve sınırlarının değiştirilmesi sonucu oluşmuştur (Kuruyazıcı, 2014).

Beyazıt Meydanı ve Taksim Cumhuriyet Meydanı Cumhuriyet dönemiyle birlikte milli bayramların kutlamaları için tercih edildiği iki önemli kent mekânıdır. Meydan büyük askeri törenlere ev sahipliği yaparken, kışlanın avlusunda yer alan stadyum da kutlama için gelen kalabalık kitleleri ağırlamıştır.

Galata, Beyoğlu, Harbiye gibi güzergahlar ve köprü ile Haliç suyolunu aşan trafik için dairesel bir kavşak işlevi gören meydanın yoğunluğu zamanla kışla ve talim alanının işlevini yitirmesine sebep olmuş, kentte futbol müsabakaları için yeterli alan bulunmaması sebebiyle kışlanın avlusu önce stadyum olarak kullanılmış, talim alanı da nihayetinde yerini ızgara dokuda planlanmış Talimhane Mahallesi adıyla yeni oluşturulan yerleşime bırakmıştır.

Şekil 5.5 Taksim Cumhuriyet Meydanı sınırları (1930'lu yıllar) (Url 50)

Osmanlı'nın son dönemlerinde benimsediği şehir merkezlerinin yakınlarında park, hükümet meydanı ve çevresine kamusal yapıların inşası politikası Cumhuriyet döneminin ilk 40 yılında da devam etmiş, tören ve çeşitli etkinliklerin yapılabileceği açık alanlar etraflarına okul, vali konağı, halk evi gibi yapılar inşa edilerek şehirlerin yeni prestij alanlarını oluşturmuşlardır. Bu süreçte plansız büyümenin de etkisiyle prestij yitirdiği tespit edilen ve köhneleşmeye başlamış İstanbul mahallerinin yeniden imarı ve düzenlenmesi için ünlü fizik mekan düzenleyicileri davet edilmiştir. Bu isimlerden biri olan Fransız mimar Henri Prost, 1936 - 1951 yılları arasında İstanbul'un güzelleştirilmesi ve modernleştirilmesi üzerine kapsamlı çalışmalar yapmış, "Le Plan Directeur" isimli master plan çalışmasının raporunda Taksim Meydanı'nın genişletilmesi ve etrafına kültür - eğlence mekanları inşa edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Yenen vd. 2014).

1939 yılında onaylanan Prost'un planı, Topçu Kışlası'nın yıkılarak yeşil bir alana dönüştürülmesini hedefliyordu. Taksim ve çevresini biçimsel ve işlevsel olarak değiştiren plan sonucunda; kışlanın ahırları ve meydanı çevreleyen cephesindeki teras kafeler yıkılmış, yerine bir yeşil bir peyzaj düzenlemesi yapılmıştır. Bu düzenleme ile birlikte AKM'nin sınırlarına kadar genişleyen meydan ölçek ve oran olarak değişmiş olup, Cumhuriyet Anıtı'nın baskın konumunu kaybetmesine yol açmıştır.

Şekil 5.6 Taksim Meydanı ve çevresi, Henri Prost'un AKM büyük tiyatronun konumu için notu (1941) (Url 51)

Meydandan Dolmabahçe'ye uzanan alanın, Maçka istikametinin aksine, Kışla, Harbiye Okulu ve Ermeni Mezarlığının varlıkları sebebiyle yapılaşmadığını, bu alanda bir koruluk oluşturmanın mümkün olduğunu da ifade eden Prost,

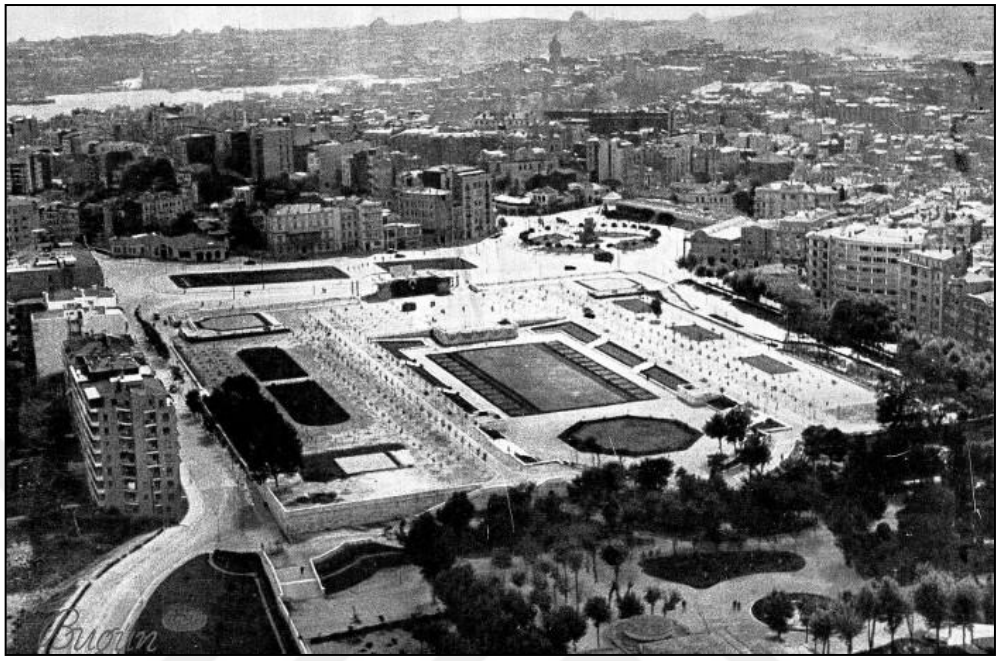
Dolmabahçe, Maçka ve Taksim'den Harbiye'ye uzanan 20 hektarlık bir park düzenlemesi üzerinde durmuştur. Plan, konut alanları için yamaçların yüksek kısımlarını ayırırken, derinde kalan alanlar ve yamaçları da park ve spor alanları için uygun görmüştür. Böylece Dolmabahçe'de inşası planlanan yeni bir meydandan başlayarak, geniş yeşil alanlar, spor ve kültür mekânları, Taksim Cumhuriyet Meydanı ve İnönü Gezisi'nin de dahil olduğu Harbiye'ye kadar uzanan önemli bir park planı ortaya konmuştur (Aydemir, 2008).

Şekil 5.7 İnönü Gezisi/Gezi Parkı 1943 Pervititch Haritası (Url 52)

Harbiye - Osmanbey - Şişli aksının genişletilmesi, Taksim - Harbiye, Taksim - Sıraselviler ve Taşkışla - Gümüşsuyu - Dolmabahçe yollarında yapılan iyileştirme çalışmaları, Mühendis Mektebi'nin önünün açılması ile Dolmabahçe Meydanı'nı "daraltan ve çirkinleştiren" yapıların yıkılması, İkinci Dünya Savaşı'na kadar yürütülen bu bölgedeki imar faliyetlerinden bazılarını teşkil etmiştir.

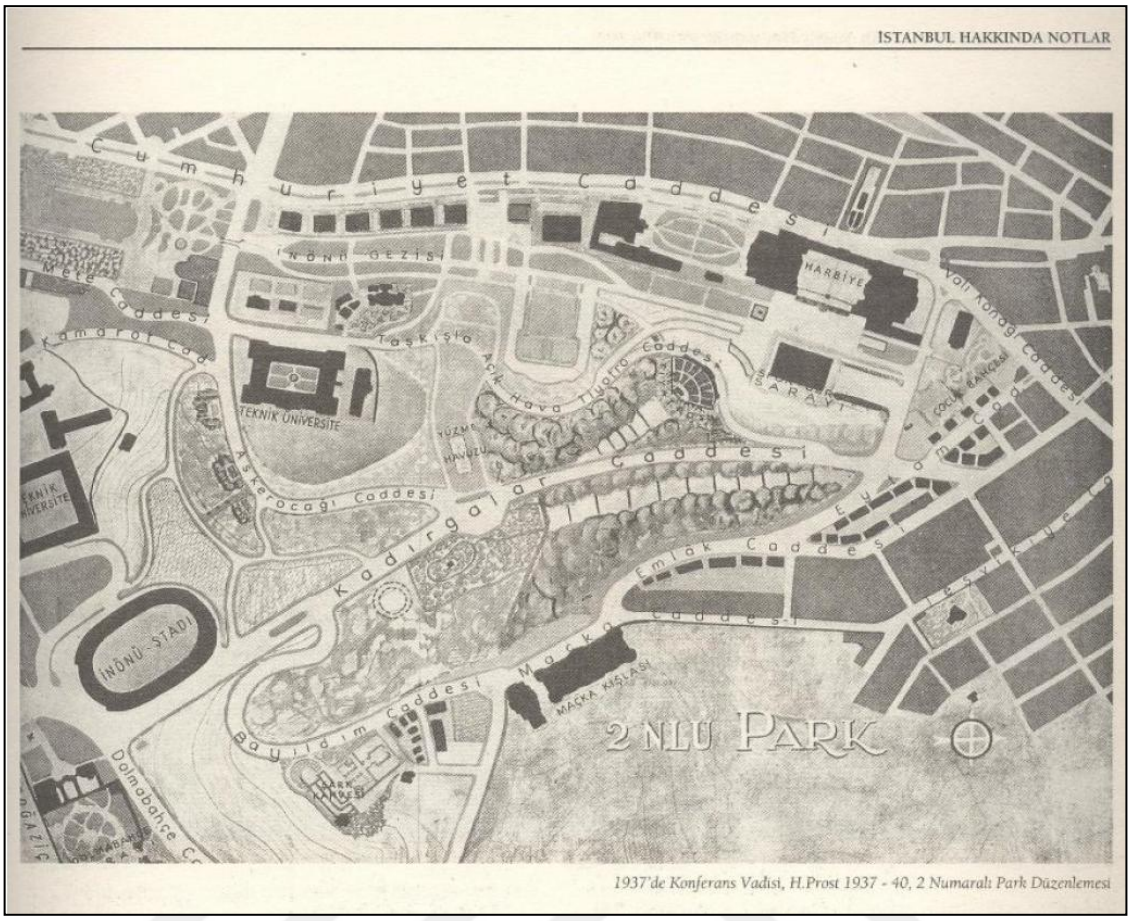
Cumhuriyet Anıtı'nın karşısına kültür merkezinin temeli atılmış (1946) ve Topçu Kışlası'nın ardında bıraktığı arazide İnönü Gezisi adıyla geniş bir park hayata geçirilmiştir (1942) (Yenen vd. 2014).

Şekil 5.8 İnönü Gezisi ve Taksim Cumhuriyet Meydanı (Url 53)

5.1.3 1950-1980 Dönemi

1950 yılından itibaren, Prost'un planında İki Numaralı Park diye anılan bölgedeki çevre düzenlemesine ait ilk müdahale Maçka Köşkü'nün önüne Hilton Otel'in yapılmasıdır. 1940'lı yılların sonunda büyük ölçüde gerçekleştirilmiş olan Dolmabahçe - Maçka - Taksim güzergahındaki yeşil ve açık alan planları da, 1975 sonrasında konaklama yapılarının konuşlanmasıyla zarar görmüştür. Planın ve kent silüetinin tahribi İki Numaralı Park'ta inşa edilen Vakıflar Otel (günümüzde Ceylan International), Etap Marmara Oteli ve 1982'de kabul edilen Turizm Teşvik Yasası ile yapılabilen Swissôtel, Hyatt Regency, The Bosphorus Istanbul ve Gökkafes ile devam etmiştir. Yasanın Talimhane konut alanını turizm merkezi ilan etmesiyle sekiz katlı konaklama yapılarının önü açılmış, takip eden yapılaşma İki Numaralı Park'ın küçülerek bölgenin hava kalitesi trafik yoğunluğu etkisiyle bozulmasına, nüfus, yeşil alan ve yapılaşmış alan dengesinin planlanandan uzaklaşmasına sebep olmuştur (Yenen vd. 2014).

Şekil 5.9 2 No.lu Park Alanı Düzenleme Planı (TMMOB Peyzaj Mimarları Odası İstanbul Şubesi, 2012)

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 50'li yıllarda popülist politikalar Taksim'de kendini otellerin inşası şeklinde göstermiştir. Takip eden 60'lı yıllarda canlanan sınıfsal hareketlerin merkez olarak Taksim Meydanı'nı benimsemesi, hareketlerin temel argümanlarının kitlelerce bilinmesine ve bu bilgi akışının kolaylığı da iktidarın tedirgin olmasına sebep olmuştur. Çünkü sınıfsal ve siyasi hareketlerin başarısı bilgi akışının genişliği ve menzili ile bağlantılı olduğu görülmektedir.

Beyoğlu, 2. Dünya Savaşı'nın ülke genelinde neden olduğu ekonomik problemlerden ticari birikimleri sayesinde çok etkilenmemiş olsa da, lüks tüketime dayalı ekonomisi giderek daralmıştır. 1942 yılında yürürlüğe giren Varlık Vergisi ve 1955 yılında gerçekleşen 6-7 Eylül Olayları bölge sakinlerinin ve gayrimüslimlerin Beyoğlu'nu terk etmesine ve alana kimliğini veren yapıların el değiştirmesine sebep olmuştur.

Galata ve Pera'da yaşayan varlıklı gayrimüslimlerin ülkeyi terketmeyen bir kısmı, modern konutların bulunduğu Şişli ve Nişantaşı'na yerleşmiş, arkalarında bıraktıkları yapılar ise Anadolu'dan gelen ekonomik ve sosyokültürel seviyesi yüksek olmayan gruplarca mekanın kimliğiyle uyuşmayan atölye ve imalat işlerinde kullanılmaya başlanmıştır.

Atatürk Kültür Merkezi, Harbiye Açık Hava Tiyatrosu ve Spor Sergi Sarayı ile birlikte Belediye Başkanı Lütfü Kırdar'ın şehirdeki sanatsal aktiviteleri arttırmak amacıyla başlattığı projeler arasında yer almıştır. Projesi Mimar Feridun Kip ve Mimar Rüknettin Güney tarafından hazırlanmış, 1946 yılında temeli atılmış fakat 1969'da Hayati Tabanlıoğlu'nun çizdiği farklı bir proje sonucu açılabilmiştir. Ancak 1970'te çıkan yangında büyük ölçüde harap olmuş, onarılarak 1978'de tekrar açılmıştır.

Şekil 5.10 Atatürk Kültür Merkezi (Url 54)

AKM Taksim Meydanı ve İstanbul'la bütünleşmiş, toplumsal bellekte son derece önemli bir yere sahip olan ve "Cumhuriyetin simgesi" nitelendirmesini hak etmiş bir kültür yapısıdır. AKM'nin simgesel bir yapı haline gelmesini kültüre, sanata bakış ve yaşanan sürecin özellikleri ile birlikte ele alarak değerlendirmek gerekir. Salt tekil yapı ölçeğinde konunun ele alınması, Cumhuriyet açısından önemi, toplumsal bellekteki yeri, kültür ve sanat ilişkisi, mimarlık ve çağdaş kentleşme içerisindeki yerinin doğru bir şekilde ortaya konması mümkün değildir. Çevresindeki aian ile kurduğu bağ ve toplumdaki bireylerin birbiriyle kurduğu ilişki de önemlidir.

1970 yılında Taksim Cumhuriyet Meydanı'nı çevreleyen alandaki ilk modernist yapılardan biri olan Kristal Gazino'nun yıkılmasıyla meydan biçimsel açıdan büyük ölçüde etkilenmiştir. Fizik mekânla olan bağlantısı zayıflayarak meydanın bütünlüğünü sağlayan öğelerinden birini kaybetmiştir.

1976 yılında Taksim Meydanı'nda gerçekleştirilen ilk kitlesel 1 Mayıs Mitingi, meydanın somut bir mekâna dönüşmesini sağlamıştır. Buna karşı 1977 1 Mayıs'ında kan dökülmesine yol açan olaylar kazanılmış olan mekânın somutluğunun pekişmesine yol açmıştır. Bu olaylar sonrasında Taksim Meydanı hemen hemen her kesimin gözünde sol hareketlerin protesto ve eylem mekânı olarak görülmeye başlanmış ve toplumsal hafızaya uzun süre bu çerçevede kaydedilmiştir.

Şekil 5.11 1 Mayıs 1977 mitingi ve Atatürk Kültür Merkezi (Url 55)

5.1.4 1980-2000 Dönemi

Türkiye'de 1983 seçimlerine kadar askeri yönetim hakim olduğundan; 1980 sonrası meydan, toplu gösterilere ve mitinglere kapatılmıştır. Böylece bir işlev yasaklanarak 1970-1980 arası meydanın kentsel bellekte kazandığı konumundan uzaklaştırılmaya çalışılmıştır.

1980'li yıllardan itibaren başlayan göç dalgası ile birlikte gelir seviyesi düşük nüfusun İstiklal Caddesi çevresine yerleşmesi sonucu bölgenin çehresi değişmiştir.

Tarlabaşı Bulvarı'nın 1986 yılında inşası, mekanda bulunan tarihi yapılar yıkılarak gerçekleştirilmiş ve tarihi dokunun İstiklal Caddesi ile ilişkisini koparmıştır. Bu durum bulvar ve etrafının bir kentsel çöküntü alanı olarak, getirdiği trafik yükü ile beraber meydandan ayrışmasına ve suç oranı yüksek, tanımsız bir bölge haline gelmesine sebep olmuştur. Ayrıca meydanın ulaşım odağı haline gelmesini büyük ölçüde etkilemiştir.

İstiklal Caddesi bölgede turizmin hareketlenmesiyle 1993 yılında yayalaştırılmış, ardından nostaljik tramvay hattı faalieyete geçirilmiştir. Cihangir bölgesindeki restorasyonlar, kafeler ve sanat odaklı mekanlar entelektüel ve sanatkarların bölgeyi mesken edinmesine yol açmıştır. Düzenlenen pek çok kentsel tasarım projeleri ile işlevini yitirmiş eski yapılar da bu dönemde geri kazandırılmıştır.

Beyoğlu'nun 1993 yılında sit alanı ilan edilmesi sonrasında 1994'de Talimhane turizm bölgesi ilan edilmiş, 1999'da "erken dönem cumhuriyet yapıları" ile tescil edilmiş ve 2004 yılında turizm amaçlı restorasyon ve yayalaştırma çalışmalarıyla oteller bölgesine dönüştürülmüştür. 1968 yılından beri meydanda inşası tartışılan Taksim Camii 1984'de Danıştay kararı ile rafa indirilmiş, 1997 yılında tekrar gündeme gelmiştir.

5.1.5 2000-Günümüz Dönemi

Taksim Meydanı'nın ulaşılabilirliği 2000 yılında tamamlanan Taksim - 4. Levent metro hattının dört noktadan meydan ve civarına bağlanmasıyla arttırılmış ve ulaşım odağı olma durumu pekişmiştir.

İstiklal Caddesi'nin iki yakasındaki ağaçların 2005 yılında sökülmesi caddenin yeşil öğelerini büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. 2006 yılında 1950'den beri pasaj ve iş hanı olarak kullanılan Sin-Em-Han'ın yerinde inşası başlayan Demirören Alışveriş Merkezi'nin projesi de bu yıl onaylanmıştır. İstanbul'un 2010 yılında Avrupa Kültür Başkenti ilan edilmesi, pek çok yapı ile beraber AKM'nin de restorasyonunu gündeme getirmiş fakat tadilatın yapıya hasar verdiği gerekçesiyle restorasyon durdurulmuştur. Kültürel mirasın birer parçası ve mekanın kimlik öğeleri olan Emek, Ruya ve İpek Sinemaları ve İnci Pastanesi 2013 yılında alışveriş merkezi olarak projelendirilmiş ve tahliye edilmiştir. Yerli ve esnaf ve ziyaretçilerin

tepkilerinin artığı bu dönemde halkın katılımı göz ardı edilerek ticari işlevler ön planda tutulmuştur.

Restorasyonu durdurulan AKM 2008 yılında kapatılmış, biçimsel olarak kent mekânında izini korumaya devam etse de, meydanın işlevsel açıdan önemli bir öğesi sosyal ve kültürel önemini kaybetmeye başlamıştır.

2011'de, sokaktaki yeme-içme faaliyetlerinin yoğunluğuyla tanınmış olan Asmalımescit de dahil olmak üzere Beyoğlu'ndaki işletmelerin sokakta bulunan masa ve sandalyeleri yerel yönetimce izne tabi kılınarak toplanmış, bölgedeki ziyaretçi nüfusu ve eğlence sektörü önemli ölçüde daralmıştır. Bu icraatlara tepkiler gelmeye devam ederken, 2012 yılında 2111 karar sayılı Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi duyurulmuştur. Kamusal katılımın gözetilmediği, yürürlükteki koruma planına ve tarihi kentsel peyzaj gibi şehircilik ilkelerine aykırı projenin öne çıkan kararları araç trafiğinin inşa edilecek tünellerle yer altına alınması, otobüs duraklarının kaldırılması ve otel, rezidans, avm ağırlayacak şekilde Gezi Parkı'nın konumunda tasarlanan ve kentsel bellekte artık bir yeri olmayan Topçu Kışlası'nın yeniden inşasıdır.

Şekil 5.12 2111 karar sayılı Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi görseli (Url 56)

1940'ların başında yıkılan ve kentsel bellekteki yeri silinen bir yapının yeniden yapılacak olması siyasi aktörlerin kararlarının bir kez daha sorgulanmasına neden olmuştur.

Yürütmeyi durdurma kararı bulunmasına rağmen projenin Gezi Parkı ayağında planlanan inşaata hazırlık olarak alandaki ağaçların sökülmesini protesto eden gruba 31 Mayıs 2013 tarihinde polisin sert saldırısı, Arap Baharı ve Occupy Wall Street gibi toplumsal hareketlerin yankıları sürerken, o döneme dek oluşan tepkileri açığa çıkararak Gezi Parkı'ndan tüm ülkeye yayılan ve uluslararası yankı uyandıran toplumsal bir protestoya yol açmıştır. Gezi Olayları diye de anılan protestolar, Gezi Parkı'nın kentsel bellekteki konumunu etkileyecek olan değişime karşı çıkılması ve Türkiye'nin doğrudan demokrasi talebinin duyulduğu ilk kitlesel halk hareketi olması bakımlarından önemlidir.

Şekil 5.13 Gezi Parkı Olayları (2013) (Url 57)

Mekandaki dönüşümün etkisi ve 2015'ten itibaren yurt genelinde meydana gelen terör saldırılarına Taksim Meydanı ile İstiklal Caddesi'nin de hedef olmasının yol açtığı buhran, kitapçı, sanat galerisi, kafe, restoran ve mağaza gibi işletmelerin hızla mekanı terk etmesine sebep olmuştur. 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin de turizme olumsuz etkisiyle büyüyen ekonomik ve kültürel değer kaybı, mülkiyetin el değiştirmesi sonucuna yol açmıştır. Tünel, İstiklal Caddesi ve Taksim Cumhuriyet Meydanı, bu dönemde Arap turistlerin yoğun ilgi gösterdiği, kimliklerinde dönüşüm meydana gelmiş mekanlar olmuşlardır.

Yıllar içinde gündeme gelse de hayata geçirilmeyen cami, 2017 yılında tarihi maksemin yanında bulunan alanda inşa edilmeye başlanmıştır. Tartışmalara ve itirazlara sebep olsa da yapımına başlanan caminin ölçeği Cumhuriyet Anıtı olumsuz anlamda etkilenmiş, meydanın odağı olmaktan daha da uzaklaşmıştır. Ayrıca maksem cami sınırında kaldığı için tam manada kaybolmuş, tarihi bir öğenin önemini kaybetmesine neden olmuştur.

Şekil 5.14 Taksim Cami inşaatı (2018) (Url 58)

5.2 Bölüm Değerlendirmesi

Osmanlı Dönemi'nin son yıllarından itibaren meydan işlevi yüklenmeye başlayan ve günümüzde Taksim Cumhuriyet Meydanı'nın bulunduğu alan Cumhuriyet'in ilanı sonrası da farklı dönemlerde biçimsel ve işlevsel açıdan değişimlere uğramıştır. Yeni yönetim şekli ile birlikte modern ve demokratik bir dönemin simgesi haline getirilen meydanın günümüze kadar uğradığı müdahaleler sonucu kentsel bellekteki yeri zedelenmektedir.

1928 yılında inşa edilen Cumhuriyet Anıtı yeni bir ulusun simgesi olarak topluma kamusal alanlar kazandırma projesinin ilk örneği olmasıyla sembolik önemli bir konuma gelmiştir. 1970'li yıllardan başlayarak sadece tören ve gösteri alanı olmaktan çıkarak, toplumsal hareketlerin başlamasıyla halkın da politikaya katkı sağladığı bir alana dönüştüğü görülmektedir. Hem devletin hem de halkın gözünde önemli toplumsal olayların merkezi olan meydan 1980'li yıllara kadar özgürlük, demokrasi ve eşitlik mesajlarının verildiği bir alandan 12 Eylül 1980 darbesi ile yasakların ve engellerin başladığı bir alana evrildiği gözlenmektedir.

Taksim Cumhuriyet Meydanı tarihsel süreç içinde bir değişim halinde olurken, bulunduğu her dönemin dinamiklerinden etkilenerek sosyal, politik, sembolik olarak farklılıklar göstermektedir. 2000'li yıllara kadar kimliğini büyük ölçüde korumuş olan meydan ve çevresi, son 20 yıl içerisindeki sürece kıyasla daha az oranda biçimsel ve işlevsel değişime uğradığı görülmektedir.

Tablo 5.1 İşlevsel açıdan Taksim Meydanı'nı etkileyen faktörler ve kentsel belleğe yansımaları (Günen, 2019)

Yıl	İşlevsel Faktörler	Kentsel Bellekteki Yansıması
1732	Taksim Maksemi'nin inşa edilmesi	Tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan meydan adını suyun "taksim edildiği" manasına gelen maksemden almıştır. Bir işlev kentin en önemli mekânlardan birine isim sahipliği yapmıştır.
1812	Topçu Kışlası'nın inşa edilmesi	Topçu Kışlası ile birlikte bölgeye askeri işlev gelmiştir. Ayrıca zaman zaman çeşitli etkinliklere ev sahipliği yaparak sosyal açıdan bölgeye katkı sağlamıştır.
1869	Taksim Bahçesi'nin yapımı	Kışla'nın Kuzey cephesinde kentlilerin buluştuğu, etkileşime geçtiği bir "park" alanı hayata geçirilmiştir.
1909	31 Mart İsyanı	Osmanlı döneminde bölgedeki ilk toplumsal siyasi olay gerçekleşmiştir. Ayaklanmanın bastırılmasının ardından kışla zarar görerek, askeri işlev görevini bırakmıştır. Kışlanın yıllar içinde yıkılmasına bir nevi ön ayak olmuştur.
1913	Taksim-Şişli tramvay hattının açılması	Meydana ulaşım kolaylığı sağlayarak ziyaretçi sayısının artmasına neden olmuştur.
1923	Cumhuriyet'in ilanı	Yönetim şeklinin değişmesiyle, siyasi, politik, sosyal ve kültürel açıdan yeni bir süreç başlamıştır.
1928	Cumhuriyet Anıtı'nın inşa edilmesi	Anıtın yapıldığı alan ve çevresi Taksim Cumhuriyet Meydanı olarak anılmaya başlanmıştır. Ayrıca anıt Cumhuriyet'in simgesi olarak görülmektedir.
1942	Gezi Parkı'nın yapılması	Yıkılan Topçu Kışlası'ndan farklı olarak kentten her bireyin özgürce girebileceği kentsel bir mekân yapılmıştır.
1978	AKM'nin açılması	Sosyal ve kültürel açıdan meydanın çehresini değiştirmiş ve Cumhuriyet'in sembol yapılarından biri olmuştur.
1977	Kanlı 1 Mayıs Mitingi	Sınıfsal örgütlenmelerin bir sonucu olarak gerçekleşen mitingde yaşananlar politik kararların gücünü göstermiştir.
1986	Tarlabaşı Bulvarı'nın yapılması	Meydana gelen trafik yoğunluğunu arttırmıştır.
2000	Metro hattı inşaatı	Meydanın "ulaşım odağı" konumunu büyük ölçüde pekiştirmiştir.
2007	30 yıl sonra meydanda gerçekleşen ilk 1 Mayıs	1 Mayıs için kentsel bellekte önemli bir konumu olan meydanda yapılan miting sert müdahalelerce engellenerek hafızalara geçmişte yaşanan olayları tekrar getirmiştir.
2008	AKM'nin kapatılması	40 yıla yakın süreyle Cumhuriyet'in bir simgesi ve Türkiye'nin ilk çağdaş operası kapatılması sonucu
2013	Taksim Yayalaştırma Projesi- Gezi Parkı Olayları	Gezi Parkı'nın bulunduğu alan 1940'lı yılların başında yıkılan Topçu Kışlas'nın inşa edilme kararı ile birlikte duyurulan projeye toplumun karşı çıkmasıyla başlayan ve Gezi Olayları olarak adlandırılan kısa sürede geniş kitlelerde büyük ses getiren toplumsal bir olaya dönüşmüştür.
2017	Taksim Camii İnşaatı	Maksem'in doğusunda karar alma sürecinde rol oynayan aktörlerin onayıyla Camii yapımına başlanmış, meydana daha önce sahip olmadığı bir işlev getirilmiştir.

Tablo 5.2 Biçimsel açıdan Taksim Meydanı'nı etkileyen faktörler ve kentsel belleğe yansımaları (Günen, 2019)

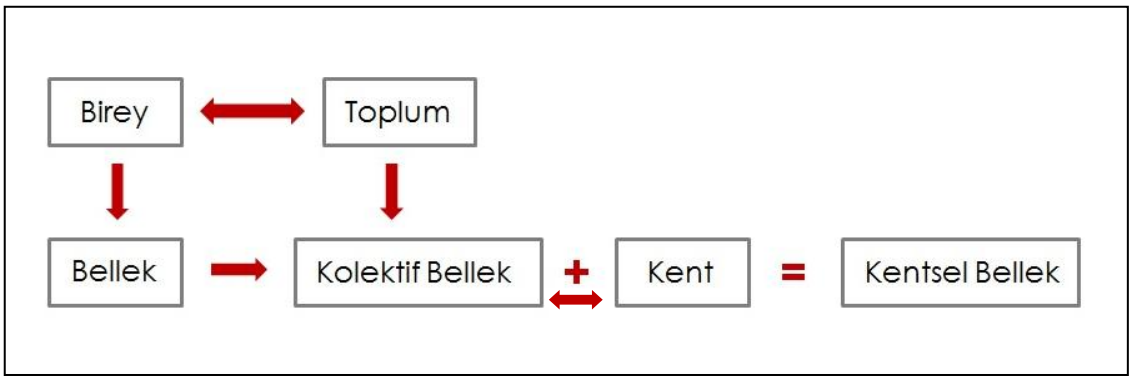
Yıl	Biçimsel Faktörler	Kentsel Bellekteki Yansıması
1732	Taksim Maksemi'nin inşa edilmesi	Gelecekteki meydanın sınırlarından birisini oluşturmaktadır.
1812	Topçu Kışlası'nın inşa edilmesi	Yıkılana kadar meydanın önemli sınırlarından biri olmuştur.
1928	Cumhuriyet Anıtı'nın inşa edilmesi	Meydanın odak noktasını oluşturan simgesel bir öğedir.
1930	Kristal Gazinosu	Yıkılana kadar meydanın önemli sınırlarından biri olmuştur.
1942	Yıkılan Topçu Kışlası yerine Gezi Parkı'nın yapılması	Kışlanın yıkılmasına rağmen meydanla olan izlerini ve sınırlarını referans alarak yapılan Gezi Parkı günümüzde hala meydanı sınırlayan öğelerden birisidir.
1976 yıllar	Vakıf ve Marmara Otel	Ölçek olarak meydanı düşey düzlemde baskılayan ve meydanı insan ölçeğinden uzaklaştırarak Cumhuriyet Anıtı'nın "simgesel" ve "odak" özelliğini zayıflatmaya başlamıştır.
1979	AKM'nin açılması	Yatay düzlemde geniş bir alan kaplamasına rağmen insan ölçeğine yakın olup meydanın sınırlarından birisini oluşturmuştur.
2000	Metro durakları	Meydanla mekân organizasyonu bağlamında ilişkisi kurulamayan yapılardır.
2013	Taksim Yayalaştırma Projesi-1. Etap'ın başlanması	Taşıt bağlantı yollarının yerlatına alınması sonucu sınırlar değişmiş ve tanımsız hale gelmiştir.
2018	Akm'nin Yıkılması	İnşaatının başlamasıyla 50'li yıllardan beri meydanın en önemli sınırlarından biri olmuştur. Günümüzde yeni kültür merkezi projesine başlanmıştır.

6
Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada kamusal alan olan meydanların işlevinin kentsel belleğe etkisi, tarihsel süreç içerisinde çeşitli dönemlerde ortaya çıkan Kıta Avrupa'sında ve Anadolu'daki meydanlar ile birlikte ortaya konulmaya çalışılmakta, kentsel bellek ile işlev arasındaki ilişki Taksim Cumhuriyet Meydanı örneği üzerinden açıklanmaktadır.

Kolektif bellek kavramı ile literatürde kendine yer bulan ve kent ile ilişkilendirildiğinde kentsel bellek olarak adlandırılan bu kavram, toplumun ve kentin ortak birer parçasıdır. Kamusal alan olan meydanlar da kentsel belleği en çok besleyen kentsel dış mekanlardır. Çünkü, kamusal alanlar kentlerin ortaya çıkışından itibaren toplumun biraraya geldiği, fikir ve düşüncelerini özgürce paylaşabildiği, kent ve kentli için ortak paydada buluşabildiği platformlardır.

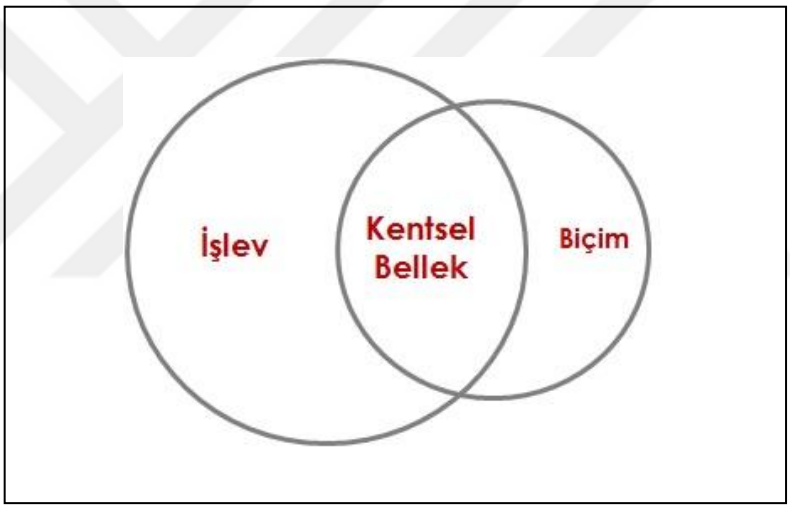
Tarihsel süreç içerisinde meydanlar bulunduğu dönemin nabzını tutan ve sahip olduğu işlev veya işlevler doğrultusunda kentin belleğinde yer edinen kamusal alanlardır. Bellek bireysel iken bireylerden oluşan toplum söz konusunda olduğunda kolektif bellek devreye girmekte ve belleğin kent mekânlarıyla kurduğu ilişki kentsel belleğin oluşmasına neden olmaktadır.

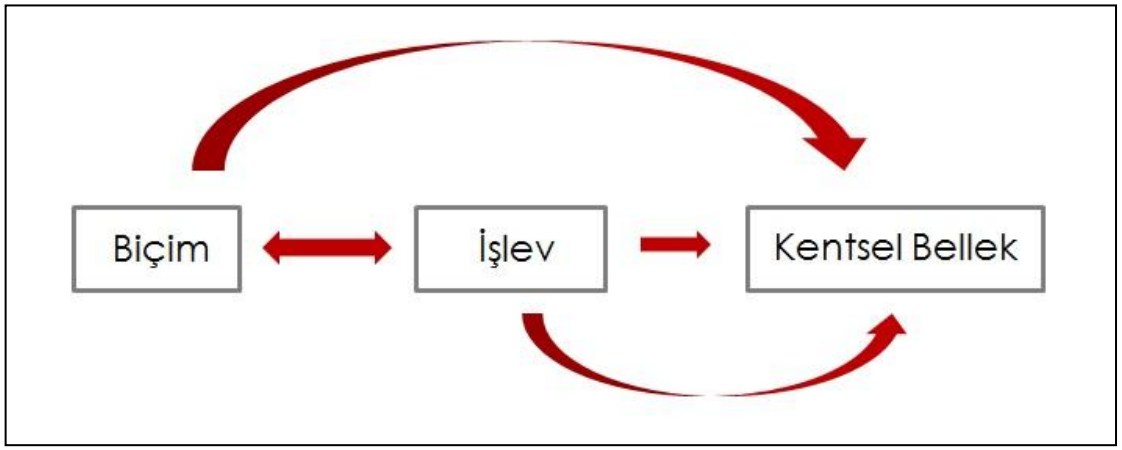
Şekil 6.1 Bellek ve Kentsel Bellek (Günen, 2019)

Bireylerin karşılıklı deneyimi kadar mekânlar da hatırlamayı sağlayan ve kentsel belleği besleyen faktörlerden biridir. Hatta bu süreç iki yönlü bir etkileşim sonucu ortaya çıkmaktadır. Toplum mekânların oluşmasına ve değişmesine olanak sağlarken, mekânlar da algıyı açık tutarak hafızanın güçlenmesini sağlar.

Bir mekânın biçim ve işlevinin birbirini beslediği görülmekte ancak toplumun hafızasında mekânın formundan daha çok deneyimlerinin ve anılarının yer edindiği görülmektedir. Toplumun; deneyimlerinin, hafızasındaki anıların ve mekânsal algısının bir bütünü olan kentsel belleğe biçimsel ve işlevsel açıdan yapılan müdahaleler, kentsel belleğin etkilenmesine ve hafıza mekân olma özelliğini yitirmeye başlamasına neden olmaktadır. Çünkü işlev kentsel belleğe etki eden birinci faktör iken, biçimde yapılan değişiklikler ise belleği ikinci derecede etkilemektedir.

Şekil 6.2 Biçim ve işlevin kentsel belleğe olan etkisi (Günen, 2019)

Şekil 6.3 Biçim, işlevin ve kentsel bellek ilişkisi (Günen, 2019)

Kamusal alan olan meydanlar kentlerin biçimsel ve işlevsel olarak önemli birer parçasıdır. Tarihsel süreç göz önünde bulundurulduğunda meydanların pekçok farklı şekilde biçimlenmiş olduğu görülmektedir. Öte yandan işlev olarak meydanların ortaya çıkışından itibaren benzer ve belirli işlevlere sahip olduğu gözlemlenmektedir. Dönemlerin içinde bulunduğu zaman dilimine özgü olan tasarım yaklaşımı ve estetik anlayış meydanlara biçimsel olarak etki ederken, baskın olan dini ve politik unsurlar, sosyal, kültürel yapı ve ekonomik koşullar da ihtiyaca yönelik işlevlerin ortaya çıkmasına neden olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca tarihi dönemlerin bazen biçimsel bazen de işlevsel açıdan birbirlerini beslediği ve bazı karakteristik özelliklerini ve izlerini günümüze kadar taşımakta olup, kentsel bellekteki yerini korumaya devam etmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde kamusal alan olan meydanlar incelendiğinde, toplumun içinde bulunduğu dönemin önceki dönemlerinden beslendiği gözlemlenmekte ve geçmişten aldığı verileri mekânı ele alırken kullandığı görülmektedir. Hem biçimsel hem de işlevsel açıdan edinilen bilgiler geleceğe aktarılırken, geçmiş, bugün ve gelecek arasında bağlantı kurulmakta, böylece kentsel bellek sürekli hale gelmektedir. Bu bağ ortadan kalktığı takdirde kent ve bireyler arasındaki ilişki kopacak ve mekânın kendine özgü dinamikleri kaybolacak ve tanımsız alanlar oluşacaktır.

Kentsel bellek bağlamında meydanlarda işlevin rolü Taksim Cumhuriyet Meydanı örneği üzerinden incelendiğinde geçmişten gelen deneyimlerin ve etkileşimlerin günümüzde de kentsel bellekteki yerini koruduğu ancak karar verme sürecinde rol oynayan aktörlerin durumu büyük ölçüde etkilediği görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde, alana yapılan bir düzenlemenin sonucu hem meydanın formunu hem de kullanım şeklini değiştirdiği görülürken, bazen de sadece birine etki ettiği gözlemlenmektedir. Taksim Cumhuriyet Meydanı, geçirdiği fiziksel değişimlerden çok sahip olduğu işlevler sonucu meydanda gerçekleşmiş olan toplumsal olaylar nedeniyle kentsel bellekteki konumunu güçlendirmektedir.

Kaynakça

Altıner F P (2008), "II. Albülhamid Dönemi'nde İstanbul Bahçeleri (1876-1909)", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Arendt H (1996), Geçmişle Gelecek Arasında, İletişim Yayınları, İstanbul.

Arendt H (2003), İnsanlık Durumu, İletişim Yayınları, İstanbul.

Assmann J (2001), Kültürel Bellek, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Aydemir I (2008), "İki Fransız Mimarı Henri Prost Ve August Perret'nin İstanbul İle İlgili Çalışmaları", Megaron- YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi, s:1 ss:104-111

Aygün Öztürk A (2009), "Kentsel Kamusal Alan Olarak Meydanlar: Mekân Ve Yaşamla Kurduğu İlişki", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Büyükcivelek B (2012), "Meydan-Kent Meydanı", Editor Ersoy M, Kentsel Planlama, Ninova Yayınları, İstanbul.

Cambridge Dictionary, 2019.

Carmona M, Magalhães and Hammond (2003), Public Places, Urban Spaces, Architectural Press, Oxford.

Cevizci A (1999), Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Collins Dictionary, 2019.

Crimson M (2005), Urban Memory, Routledge, Londra ve Newyork.

Çelik Z (1996), 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Demir M (2010) "Kentsel İletişim ve Kamusal İnsan Kavramları Perspektifinde Yaşanılır Mekân Olgusu ve Kamusal Alanları Organizasyonu: Antik Çağ'da ve Günümüzde Bergama Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Diren Akartuna S (2017) " "Görsel Eşik Aşımı" Yaklaşımının Tarihi Kent Merkezlerine Etkisi: Beyoğlu Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Dökmeci V ve Çıracı H (1990), Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu, Turing Yayınları, İstanbul.

Eyüce Ö (2000) "Meydanlar", Ege Mimarlık, s:34 ss:11.

Frolov İ Yönetiminde Bilimler Akademis (1991), Felsefe Sözlüğü, Cem Yayınevi, İstanbul.

Gehl J (1987), Life Between Buildings, Van Nostrand Reinhold Company, New York.

Gehl J (2010), Cities For People, Island Press, Washington.

Giritlioğlu C (1991), “Şehirsel Mekân Öğeleri ve Tasarımı”, 1. Baskı,İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.

Gökgür P (2008), Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Göle M (2007), "Doğru Olmadığı Biliyorum Ama Öyle Hatırlıyorum", Cogito Dergisi, Sayı: 50, s: 23-31, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Gümüş K (2011), Başbakan'ın Taksim Projesi, Radikal, http://www.planlama.org/index.php/haberler/koee-yazlar8/2423-babakann-taksim-projesi-korhan-guemue.

Habermas J (1997), Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, İletişim Yayınları, İstanbul.

Halbwachs M (1991), On Collectıve Memory, The University Of Chicago Press, Chicago ve Londra.

Hasol D (2002), Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü,YEM Yayın, İstanbul.

Jacobs J (2011), Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı, Metis Yayıncılık, İstanbul.

Kanıpak Ö ve Şoher Ş (2007), Kamusal Mimarlıkta Muhafazakarlık, http://v3.arkitera.com/spotlight.php?action=displaySpotlight&ID=60.

Kuruyazıcı H (2014), “Cumhuriyetin İstanbul’daki Simgesi Taksim Cumhuriyet Meydanı”, İTÜ Vakfı Dergisi, 63: 28-34.

Krier R (1979), Urban Space, Academy Editions, Londra.

Kuban D (1998), Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Lefebvre H (2003), Urban Revolution, University of Minnesota Press, Minneapolis.

Lynch K (2010) Kent İmgesi, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Madanipour A (1996), Design of Urban Space An Inquiry into a Socio-spatial Process, John Wıley & Sons, Chichester.

Mesutoğlu M (2001) " Kentsel Mekan olarak Meydan ve Morfolojik Özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Montgomery J (1995), " Animation: A Plea For Activity In Urban Places", Urban Design, s:53

Moughtin C (2003), Urban Design: Street and Square, Third Edition, Architectural Press, Oxford.

Nora P (1989), " Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire", Representations, s:26 ss:7-24

Norberg-Schultz C (1971), Existence, Space & Architecture, Praeger Publishers, New York.

Oktay D (2007), “Kentsel Kimlik ve Canlılık Bağlamında Meydanlar: Kuzey Kıbrıs’ta Bir Meydana Bakış”, Mimarlık, s:334.

Olgun İ (2009), "Kentsel Değişim Sürecinde Kentsel Okuma ve Bellek İlişkisi", Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Oxford Dictionary, 2019.

Özbek M (2004), Kamusal Alan, Hil Yayın, İstanbul.

Rossi A (1982), The Architecture of the City, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts ve Londra.

Roth L M (2002), Mimarlığın Öyküsü: Öğeleri, Tarihi ve Anlamı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Sennett R (1996), Kamusal İnsanın Çöküşü, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Sitte C (1965), City planning according to artistic principles, trans. George, R., Collins C., Phaidon Press, London.

Şumnu U (2002), "The 1912 Galata Bridge as a Site of Collective Memory", Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi.

Taşçı H (2012), "Kent Meydanı ile Kent Kimliği İlişkisi", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.

Tayşi Ş E (2006), "İstanbul Tarihi Yarımada Meydanlarının Oluşumunu Etkileyen Çevresel Faktörler ve Meydanların Mimari Kurgusu", Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Tekeli İ (2013), İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü, Tarih Vakfı Yurt Kitapları, İstanbul.

Toprak M (2017) "Meydanların Sosyo- Politik Dönüşümü Üzerine Bir Analiz: Taksim Meydanı Örneği", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

TDK Sözlük, 2019.

Tönük S, Barkul, Ö. (1999), "Piazza, Plaza, Square, Platz, Praça, Meidan, Meydan", Ege Mimarlık, s:30 s:34.

Tümer G (2007), "İnsanlar, Kentler ve Meydanlar", Mimarlık, s:334.

Üzümkesici T (2010), "Taksim Topçu Kışlası Ve Yakın Çevresinin Tarihsel Dönüşümü", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Vardar A (1990), "Meydansız Kentler", Planlama Dergisi, TMMO Şehir Plancıları Odası s:3-4

Yenen Z, Kılıç A, Erdönmez E (2014) "Taksim Cumhuriyet Meydanını Anlamak", Mimarist, ss:99-110.

Zengel R (2007) "Dönüştürülmüş Bir Meydan: İzmir Konak Meydanı'na Analitik Bir Yaklaşım", Mimarlık, Mimarlar Odası, s:334.

Zucker P (1959), Town and Square from the Agora to the Village Green, Columbia University Press, New York.

(Url 1) Ruhr-Universität Bochum,

https://www.ruhr-uni-bochum.de/milet/in/stadt-plan/stadt-pl.jpg, 1 Nisan 2019.

(Url 2) Middlebury Schools,

https://cat.middlebury.edu/~slides/HA220/views/aoc043_view.html, 30 Mart 2019.

(Url 3) Athenian Agora Excavations,

http://www.agathe.gr/image?id=Agora:Image:2008.18.0013&w=800&h=600, 31 Mart 2019.

(Url 4) Pinterest,

https://i.pinimg.com/originals/55/25/9d/55259d87081cc21bc4a82699d2240dab.jpg ,2 Nisan 2019.

(Url 5) University of California, Davis,
https://arts.ucdavis.edu/sites/main/files/imagecache/carousel/main-images/pompeii.jpg, 3 Nisan 2019.

(Url 6) Adobe Stock, https://stock.adobe.com/130492354, 3 Nisan 2019.

(Url 7) Republican Rome and the Republican Froum,

http://www.mmdtkw.org/AU0306mForumAfterCaesar.jpg, 3 Nisan 2019.

(Url 8) University of Canberra,

http://www.canberra.edu.au/schools/design/sites/cubic/groups/21/images/space-form.jpg, 4Nisan 2019.

(Url 9) Italy Experience,

https://italyxp.com/sites/default/files/styles/colorbox_gallery_xp/public/mediaitalyxp/piazza_del_campo_siena.jpg?width=820&height=620&iframe=true, 28 Mart 2019.

(Url 10) Wikipedia,
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7f/Idealstadt.jpg, 28 Mart 2019.

(Url 11) Venetian Fortresses,

http://www.unesco-venetianfortresses.com/wp-content/uploads/2016/09/PALMANOVA-schema-1200x1418.jpg, 28 Mart, 2019.

(Url 12) Architectural Digest,
https://media.architecturaldigest.com/photos/5914d298a3c9ef254cc9f297/master/w_1600%2Cc_limit/Aerial%20Views%20of%20Star%20Forts%207.jpg, 4Nisan 2019.

(Url 13) Wikipedia,
https://en.wikipedia.org/wiki/File:Piazzetta_San_Marco_Venice_BLS.jpg, 4 Nisan 2019.

(Url 14) White Mouse Burrow, https://whitemouse.ru/photo/italy/venezia/map-saint-mark.gif, 4 Nisan 2019.

(Url 15) Mornington Peninsula Language & Culture Studies, https://mediaprocessor.websimages.com/width/403/crop/0,0,386x227/www.mplcs.com/898357487-piazza-del-popolo-visions-of-italy--southern-style-obelisk-rome.jpg, 15 Nisan 2019.

(Url 16) Adobe Stock, https://stock.adobe.com/162245126, 15 Nisan 2019.

(Url 17) Visites guidées de Rome, http://www.visiterrome.org/wp-content/uploads/2013/01/fotoinizialesanpietrosbiadita2-980x345.jpg, 2 Nisan 2019.

(Url 19) Research Gate, https://www.researchgate.net/profile/Tessa_Morrison/publication/237074698/figure/fig6/AS:299486975938569@1448414667494/Queen-Square-the-Circus-and-Royal-Crescent-35-Drawn-by-author-from-John.png, 13 Nisan 2019.

(Url 18) Bradt Travel Guides, https://www.bradtguides.com/media/wysiwyg/destinations/british-isles/Bath/Royal_Crescent_and_Circus_Bath_visitbath.co.uk_-_Bath_Tourism_Plus.jpg, 13 Nisan 2019.

(Url 20) Champs Elysees Paris, http://www.champselysees-paris.com/images/sightseeing- images/home_place_de_l_%C3%A9toile_1537495401.jpeg , 13 Nisan 2019.

(Url 21) Piction Air, http://www.pictionair.co.uk/-/galleries/aerial-photography/london-aerial-photography/-/medias/7b0b0f5d-cbf2-4348-ad83-0f00e8e7f7bf-piccadilly-circus

(Url 24) Antoine Helbert, http://www.antoine-helbert.com/shop/articles/91518/zoom/_GRAND_PALAIS_SACRE.jpg

(Url 25) Wikipedia, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/c0/Constantinople_imperial_district_tr.png/200px-Constantinople_imperial_district_tr.png

(Url 26) Turkey Tours Travel Agency, http://www.turistatravel.com/wp-content/uploads/12243392_1659566200978456_8256927956681742479_n-620x245.jpg

(Url 27) Okur Yazarım, https://okuryazarim.com/wp-content/uploads/2017/05/At-Meydan%C4%B1.jpg

(Url 28) Bursa Büyükşehir Belediyesi, http://www.bursa.bel.tr/dosyalar/resimler/haberler/2010/3206-hanlarblgesi2.jpg

(Url 29) İstanbul Miras Komitesi, http://www.istanbulmiraskomitesi.org/images/filler/suleymaniye_b_3.jpg

(Url 30) İslam Ansiklopedisi, https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/madde/38/suleymaniye-camii-ve-kulliyesi-2.jpg

(Url 31) Mülkiye Haber, http://mulkiyehaber.net/wp-content/uploads/kizilay30.jpg

(Url 32) İşte Atatürk https://isteataturk.com/upload/images/Taksim%20an%C4%B1t%C4%B1%20(3)(1).jpg

(Url 33) Rodi Kutup https://rodikutup.files.wordpress.com/2017/04/1-mayis-1977-egoistokur_sonuc3a7.jpg?w=920

(Url 34) CollabCubed, https://collabcubed.files.wordpress.com/2012/02/superkilen-copenhagen_red_square_topotek1_collabcubed.jpg?h=312&w=490

(Url 34) John Henry's Architect Blog, https://activerain.com/blogsview/5292973/what-doth-prevent--community--in-2018-

(Url 35) Wall charts, history and European Identity http://historywallcharts.eu/resources/uploads/thumbs/_DSF1157-Edit__685x0__.jpg

(Url 36) Tales of Rome,

http://talesofrome.com/wp-content/uploads/2014/02/pianta_map.jpg

(Url 37) Civitatis - Worldwide tours and excursions,

https://cdn.civitatis.com/guias/roma/fotos/plaza-navona.jpg

(Url 38) Yandex Haritalar,

https://yandex.com.tr/harita/11504/bursa/?l=sat&ll=29.062142%2C40.196899&z=17

(Url 40) Wikipedia, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/ed/RUS-2016-Aerial-SPB-Winter_Palace.jpg/1200px-RUS-2016-Aerial-SPB-Winter_Palace.jpg

(Url 42) ArchDaily, https://www.archdaily.com/286223/superkilen-topotek-1-big-architects-superflex/5088d8cf28ba0d75750000f2-superkilen-topotek-1-big-architects-superflex-image

(Url 43) Landezine Landscape Architecture Platform, http://www.landezine.com/index.php/2013/02/urban-revitalization-superkilen-by-topotek1-big-superflex/

(Url 44) ArchDaily, https://www.archdaily.com/286223/superkilen-topotek-1-big-architects-superflex/5088cdcc28ba0d753e0000f6-superkilen-topotek-1-big-architects-superflex-photo

(Url 45) ArchDaily, https://www.archdaily.com/286223/superkilen-topotek-1-big-architects-superflex/5088cdf128ba0d752a0000dd-superkilen-topotek-1-big-architects-superflex-photo

(Url 47) Tamil News https://tamil.oneindia.com/img/bbc/2017/12/_99343781_cd274b13-d409-4728-99a3-986117cc7dd4.jpg

(Url 48) Amazing Czechia, https://www.amazingczechia.com/wp-content/uploads/2018/09/prague-old-town-square-15-christmas-market.jpg

(Url 49) Cubadebate, Contra el Terrorismo Mediatico, http://www.cubadebate.cu/wp-content/uploads/2009/11/plaza-revolucion-concierto-paz-sin-forteras-juanes-cuba-580x371.jpg

(Url 50) Wikipedia,

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/cb/Plaza_de_la_Revolucion_01.jpg

(Url 51) Sabah Gazatesi, https://www.sabah.com.tr/galeri/yasam/kanli-1-mayis-1977

(Url 52) Antikhane, https://www.antikahane.net/wp-content/uploads/2018/10/Taksim-Antika-E%C5%9Fya-Alan-Yerler.jpg

(Url 53) Taş İstanbul, http://www.tas-istanbul.com/wp-content/uploads/2015/02/su.maksemi.jpg

(Url 54) Arkitera, http://galeri3.arkitera.com/var/resizes/Haber/2014/03/13/192607.jpg.jpeg

(Url 55) Taş İstanbul, http://www.tas-istanbul.com/wp-content/uploads/2015/02/topcu.k%C4%B1slas%C4%B1.jpg

(Url 56) Burada İstanbul Var, https://www.istanbulium.net/wp-content/uploads/2012/02/469446_10150634939067719_693782718_9038674_128478292_o-1.jpg

(Url 58) Salt Araştırma, https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/97346

(Url 60) Taş İstanbul, http://www.tas-istanbul.com/wp-content/uploads/2015/02/meydan.-700x460.jpg